

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

FRIEDRICH NIETZSCHE’NİN İNSAN,
AHLAK VE EĞİTİM ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

HAZIRLAYAN
Nurettin İNCİR

ELAZIĞ, 2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**FRIEDRICH NIETZSCHE’NİN İNSAN,
AHLAK VE EĞİTİM ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

HAZIRLAYAN
Nurettin İNCİR

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Friedrich Nietzsche'nin İnsan, Ahlak ve Eğitim Anlayışı****Nurettin İNCİR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı****Elazığ – 2013, Sayfa: VII+116**

F. Nietzsche'nin yaşadığımız dönemde daha fazla önemsenmeye başladığı görülmektedir. Son yüzyılda önemini koruyan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar üzerine farklı görüşler beyan eden filozofların başında Nietzsche gelmektedir. Özellikle onun farklı bir düşünür olduğu insan ve ahlak ile ilgili görüşlerinden anlaşılmaktadır. Nietzsche insanları sınıflandırarak görüşlerini ortaya koymuştur. Bu sınıflandırmalarla en değerli insan modeline ulaşmaya çalışmıştır. İnsanları, sürü insanı, özgür insan, üstinsan şeklinde gruplandırmış ve onun için en değerli insan tipi üstinsan olmuştur. Nietzsche, ahlaki değerleri yeniden değerlendirme ve yok etme çabası içinde olmuştur. Ona göre ahlak temelde efendi ve köle ahlakı olmak üzere iki tiptir. Ahlakın varlığı onun d cadence kavramını geliştirmesine sebep olmuştur. Yaşadığı toplumun inancı olan Hristiyanlık, onu nihilizme sürüklemiştir. O, insan ve ahlakla ilgili düşüncelerini 'güç istenci' kavramını temele koyarak geliştirmiştir. Yaşamının bir döneminde üniversitede hocalık yapan Nietzsche, eğitim konusuyla ilgili görüş ve düşüncelerinin de varoluş felsefesinin ekseninde geliştiğı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürü insan,  zg  r insan,   stinsan, Ahlak, Hristiyanlık ahlakı, Güç istenci, Eğitim,

ABSTRACT**Master's Degree Thesis****Human, Morality and Education Understanding of Friedrich Nietzsche****Nurettin İNCİR****Fırat University****The Institute of Social Sciences****Education of Religion Culture and Moral Knowledge****Elazığ – 2013; Page: VII+116**

F. Nietzsche beginning to be more important in age we live. There are some concepts that were important for the last century. Nietzsche was one of the philosophers who declared different opinions on these concepts. In particular we can understand that he was different thinker because of his opinions on human and moral subjects. Nietzsche revealed his views as classifying people. With this classifications he tried to reach most valuable human model. He classified people as herd people, free people, top people and for him the most valuable was top people model. Nietzsche was in an attempt to reassessment and destroy moral values. According to him, ethics are basically including two types; the master and the slave morality. Existence of morality has led him to develop decadence concept. Because christianity is belief in his society, he led himself to nihilism. His thoughts about human and moral values has been developed as concept of 'will to power' as a basis. Nietzsche, who was a professor at the university at some time in his life, developed his views and ideas on subject of education in the axis of development of philosophy of existence.

Keywords: Herd people, Free people, Top people, Morality, Christian morality, Will to power, education

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NIETZSCHE VE YAŞADIĞI DÖNEM	3
1.1. Nietzsche'nin Hayatı ve Eserleri.....	3
1.2. Nietzsche'nin Düşüncesine Etki Eden Faktörler.....	5
1.3. Bazı Filozofların İnsan Anlayışları	12
1.4. Nietzsche ve İnsan.....	21
1.5. Nietzsche'nin İnsan Anlayışı	28
1.5.1. Sürü İnsanı.....	28
1.5.2. Özgür İnsan	34
1.5.3. Üstinsan	40

İKİNCİ BÖLÜM

2. NIETZSCHE'NİN AHLAK ANLAYIŞI	48
2.1. Ahlak Nedir	48
2.2. Bazı Filozofların Ahlaka Bakışı.....	49
2.3. Nietzsche'nin Ahlaka Bakışı.....	50
2.3.1. Efendi ve Köle Ahlakı	63
2.3.2. Hristiyan Ahlakı	69
2.4. Decadence	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NİETZSCHE’NİN EĞİTİM ANLAYIŞI	83
3.1. Dil Eğitimi.....	90
3.2. Halk Eğitimi	92
3.3. Eğitim kurumları	94
SONUÇ	102
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİŞ	116

ÖNSÖZ

F. Nietzsche felsefe, bilim, edebiyat, sanat ve ahlak gibi pek çok alanda yaptığı değerlendirme ve eleştirileriyle kendisinden sıkça bahsedilen, dikkatleri üzerine çekmeyi başaran bir düşünürdür. Kendisi yaşadığı dönemde pek anlaşılmadığını söylemiş ve yaşadığı dönemden sonra gelen insanların kendisini anlayacağını hatta eseri “Böyle Buyurdu Zerdüş” için üniversitelerde kürsüler kurulacağını ifade etmiştir.

Nietzsche’nin felsefesinde insan olgusu önemlidir. İnsan özgürlüğü, onun düşünce sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. İnsanı, değer koyan bir varlık olarak görmek ve insanın özgürlüğünü elde edebilmesi için toplumun değer yargılarını, inançlarını, ahlakını eleştirmekten çekinmemiştir. Ona göre nihai olarak insan aşılması gereken bir varlıktır. Çünkü hedef insanlık değil üstinsandır.

İnsan, yaşadığı dönemi ve ortamı düşüncesiyle kendine göre düzenleyen yegâne varlıktır. İnsanda ki mevcut düşünce potansiyeli insanı farklı noktalara ulaştırmaktadır. Bu farklı noktalara taşıyanlarda, düşünürlerdir. Düşünür ya da filozof olarak nitelendirilenler, insanlara yeni ufuklar ve yeni bakış açıları kazandırmışlardır. Nietzsche’yi anlamamanın en iyi yolu O’nun düşünce sistemini anlamaktan geçer. Sürekli yaşamı savunan, insanın özgür insan olması için mücadele veren, ahlakı ve inancı bu yönde kıyasıya eleştiren, F. Nietzsche’nin insan, ahlak ve eğitim anlayışını, bu çalışmamızda ortaya koymaya çalışacağız.

Çalışmamızın birinci bölümünde Nietzsche’nin yaşam öyküsü, yaşadığı dönem ve insana bakışı, konumuza ışık tutması açısından felsefe tarihinde insan kavramı üzerinde duran bazı düşünürlerin fikirlerini kısaca açıkladıktan sonra onun, insan anlayışı ele alınacaktır.

İkinci bölümde de Nietzsche’nin ahlak anlayışını, üçüncü bölümde ise eğitim anlayışını ele aldıktan sonra sonuç bölümüyle de tezimizi bitirmeye çalışacağız.

Bu çalışmamda bana yardımcı olan, bilgi deneyim ve kaynak sağlamada, desteklerini esirgemeyen, değerli danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR’a ve Hocam Yrd. Doç. Dr. Ali ALBAYRAK’a şükranlarımı sunarım.

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
ev. : Çeviren
Fr. : Fransızca
İng. : İngilizce
Lat. : Latince
vs. : Vesaire

GİRİŞ

Yeryüzünün yegâne anlamını bünyesinde barındıran, diğer var edilmiş olan varlıklara göre farklı yönler ve boyutlara sahip olan varlık insandır. Bu noktadan bakıldığında insan karmaşık ve çözümlenmesi güç bir bulmacaya benzemektedir. İnsan, kendisini tarihin her aşamasında tanımlamaya çalışmış ve bu çabasına da hala devam etmektedir.

İnsanlar bir arada yaşayarak toplumları meydana getirirler. İnsanların meydana getirdikleri toplumların düzenli bir organizma olması için insanlar, kural ve kaideler ortaya koyarlar. Meydana getirilen bu kural, kaideler karşımıza ahlak ve değer yargıları olarak çıkmaktadır.

Nietzsche, 19. yüzyılın düşünce bakımından en önemli ve en etkili Alman filozoflarından biridir. Onun felsefesinin ana çizgisi, kendi çağına toptan bir karşı çıkış olarak görülebilir. Bir düşünürün fikirlerinin arka planında yaşadığı toplumun inanç, ahlak ve sosyal yapısının izlerinin olması doğal görülmektedir. Onun insan görüşü batı dünyasındaki insan anlayışına karşı çıkış olarak değerlendirilebileceği gibi insanları çeşitli basamaklara ayırarak en değerli insan modeline ulaşmaya çalıştığı da ifade edilebilir.

Nietzsche, değerlendirmelerini mevcut değerler üzerinden gerçekleştirmiştir. Yaşadığı toplumda hâkim olan Hristiyanlığa karşı cephe alması yanı sıra bu inancın insanlar üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmiş ve bu olumsuzluğun yozlaşma (décadence) hastalığı olduğunu belirtmiştir. Ona göre yozlaşma hastalığını bünyesinde barındıran Hristiyanlık, insanların kimyasını bozduğu gibi onların geleceğine de zarar vermiştir. 19. yüzyıl Avrupa'sında Tanrı ve ahlak kavramlarının, geleneksel otoriteler tarafından aslından uzaklaştırılıp, sahteleştirildiğine inanan düşünürün felsefesini bu çöküşten kurtulma üzerine bina ettiği görülmektedir.

Nietzsche, bir varoluş filozofu olması hasebiyle o, felsefesini bu dünyada yaşayan insan üzerinde temellendirir. Tanrının ölümünü ilan ederek, mevcut değerlerin temelsiz kalmasını sağlayarak, insanların peşine düştüğü değerlerin anlamsız olduğunu onlara göstermeye çalışmıştır. Bu durum hiçliği ve çaresizliği meydana getirmiştir. Ancak onun hiçliğe yüklediği anlam yeniden değerler meydana getirmektir. Bu bağlamda Nietzsche'nin dünyası kendisini tekrar eden sonsuz bir dönüş ve enerji

canavarı olan dünyadır. Ona göre insanın kendini tanımlaması ancak sonsuz dönüşle mümkün olmaktadır.

Filozofun eğitimde dünyevi bir sistemi arzuladığını ayrıca kişinin karakter yapısına uygun eğitim verilmesinden yana olduğunu söyleyebiliriz. Klasik eğitim şekline karşı çıkması doğaldır. Çünkü onun felsefe sistemi mevcut değerleri alaşağı etmek üzerinedir. Nietzsche'nin eğitim anlayışı üstinsan düşüncesine paralellik arz eden düşüncelerle, eleştirilerle şekillendiği görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NIETZSCHE VE YAŞADIĞI DÖNEM

1.1. Nietzsche'nin Hayatı ve Eserleri

Friedrich Wilhelm Nietzsche 15 Ekim 1844'te Röcken'de doğdu. Papaz bir babanın oğlu olan Nietzsche beş yaşındayken babasını kaybetmiştir. Annesi, kız kardeşi ve halalarıyla birlikte Naumburg'a göç ederler. Orta öğrenimini ünlü "Klasik" okul Schulpforta'da tamamlamıştır. Yükseköğrenimi için önce teoloji okumaya başlayan Nietzsche, hocası bilgin Ristchl'in etkisiyle filolojiye, özellikle de eski Yunan incelemelerine kaymıştır. Leipzig ve Bonn üniversitelerinde okuduktan sonra, henüz doktorasını vermemişken 1869 yılında (yirmi beş yaşındayken) İsviçre'nin Basel Üniversitesi'nin Klasik Filoloji Kürsüsüne Onursal Profesör olarak çağırılmıştır.¹

Bu yıllarda Schopenhauer'un felsefesi ve Wagner'in müziğine hayranlık besleyen Nietzsche'nin ilk yapıtı, Tragedyanın Doğuşu, getirdiği yepyeni kültür anlayışı ve çağdaşlık yorumuyla, hem ilgi uyandırmış hem de şimşekleri üzerine çekmiştir. Bunu, özellikle ahlak konularında yoğunlaşan çeşitli kitapları izlemiştir. 1879'da gönüllü olarak katıldığı 1870 Alman-Fransız savaşında geçirdiği hastalıkların sonuçlarının (baş ağrısı, uykusuzluk) iyice artmasıyla, üniversitedeki görevinden emekliye ayrılarak, sağlığını koruyabileceği bir yer arayışı içinde, kışları İtalya kıyılarında, yazları İsviçre dağlarında yaşayarak kendini, tamamıyla yazılarına verdi. 1883'te, bir yıl önce tanıştığı Rus asıllı kadın şair Lou Salomé'nin de verdiği yücelme duygusuyla, "Böyle Söyledi Zerdüşt" ün (1883) içeriğine 'düzyazı' olarak yaklaşan "İyinin ve Kötünün Ötesinde" (1885) eseriyle ve "Ahlakın Soykütüğü" (1887) adlı eserleri yazdı.²

Nietzsche'nin başlıca eserleri şunlardır; Zerdüşt sonrası döneminde, çeşitli zamanlarda farklı başlıklar tasarlayarak, bir büyük eser yazmaya girişen filozof, David Strauss, İtirafçı ve Yazar (1873), Tarihin Yaşam Üzerine Yararı ve Yararsızlığı (1874), Eğitimci Olarak Schopenhauer (1874), Richard Wagner Bayreuth'da (1876), İnsanca Pek İnsanca (1878), Tan Kızılığı (1881), Şen Bilim (1881-1887), son üretken yılı olan 1888'de, sırayla "Wagner Olayı, Putların Batışı, Deccal, Ecce Homo ve Dionysos

¹Friedrich Nietzsche, David Strauss, İtirafçı ve Yazar, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2006, s. 1.

²a. g. e., s. 1.

Dithyrambosları” adlı kitaplarını tamamladı. 1889 yılının ilk günlerinde, Torino’da, sokakta aniden yere yığılan Nietzsche, Jena’da hastaneye yatırılmış önce annesi daha sonra kız kardeşi yanına almıştır. Bu hastalıktan sonra hiç konuşmayan Nietzsche, 1900 yılına dek manevi karanlık içinde bitkisel denebilecek yaşamını sürdürmüş ve 25 Ağustos’ta hayata veda etmiştir.³

N. Keklik, dindar bir aile çocuğu olan on sekiz yaşına kadar İncil okuyan dindar bir genç görüntüsü çizen, bu yaştan sonra dindarlığın kaybolarak yerine dine saldırmaların başladığı ve “ateizme” doğru kaymanın görüldüğü Nietzsche’nin yaşamını, üç döneme ayırmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Dindarlık dönemi, Nietzsche’nin çocukluk ve gençlik yıllarını kapsar, ateistlik dönemi, Nietzsche’nin Hristiyanlığa ve dine saldırmaya başladığı yıllar, kendini büyük gören Nietzsche dönemi, “megalomani” hastalığına yakalandığı yıllar, filozof bu dönemde “üst insan” fikrini geliştirmiştir. Papazlardan nefret ettiği için ölüm töreninde papaz istememiştir.⁴

Uygur’a göre Nietzsche teolojik olarak tanrı tanımaz bir düşünürdür. Aslında kutsal kitabı başucu kitabı yapmış olan bir papaz çocuğunun bu duruma düşmesi, güç istemiyle alakalıdır. Çünkü “Tanrının Ölümü”nü ilan etmesi güç istencini temele koymasıyla insanın yapıp ettiklerini Tanrıdan çok insanın kendisini görme ve açığa vurma dileğinin Nietzsche’nin diliyle ifade şeklidir.⁵ Nietzsche’nin 18 yaşında iken ebeveynlerinin tanrısına olan inancını kaybetmesiyle beraber, yaşamının devamında yeni bir tanrı bulma arayışını sürdürdüğü ve üstinsan teziyle tanrıdan kaynaklanan boşluğu doldurduğuna inanmış olduğu ifade edilmektedir.⁶

18. yüzyıl aydınlanma filozofları, akla tam bağlı filozoflardı. Yaşadıkları çağın akıl çağı olduğu düşüncesinde ittifak etmişlerdir. Ancak sonraki çağda gelen filozoflar, gerçekliğin sanıldığı gibi rasyonel olmadığını kör bir iradenin gerçekliğe nüfuz ettiğini ileri sürmüşlerdir. İşte bu sebeple 19. yüzyıl felsefesi akıldışının felsefesiyle karakterize edile gelmiştir. Bu yüzyıla Alman idealizmi hâkim olmuştur. Bu dönemde sadece bilim ve yöntemleri değil, liberal radikal sosyal teoriler bu dönem de oluşmuştur. Bu dönemin sonlarında Amerikan pragmatizminin yanı sıra Avrupa da Kirkegaard, çalışmamızın

³ Friedrich Nietzsche, Dionysos Dithyrambosları, Çev. Murat Batmankaya, Say Yay., İstanbul, 2010, s. 2.

⁴ Nihat Keklik, Filozofların Özellikleri, Köprü Yay., İstanbul, 2001, s. 230-231.

⁵ Nermi Uygur, Güneşle, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997, s. 301.

⁶ Münir Raşit Öymen, Alman Filozofisi, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1972, s. 119.

konusu olan Nietzsche ve Schopenhauer'un akıldışını öne süren felsefeleri ortaya çıkmıştır.⁷

Nietzsche'nin yaşadığı dönemde sadece felsefe alanında değil, birçok alanda yeni gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. 19. Yüzyıl ortalarından itibaren Fransa ve İngiltere'de olduğu gibi Almanya içinde "pozitivist" düşünce belirmeye başlamıştır. Almanya'da mevcut olan Hegelci düşünce ve Hegel Okulu kendi içindeki zıtlıklardan dolayı dağılma sürecine girmiştir, bu dağılma sonucunda "Yaşlı ve Genç Hegelciler" veya "Sağ ve Sol Hegelciler diye ayrılmışlardır. Sağ Hegelciler "theizme" katılmış, Sol Hegelciler ise doğa araştırmacılarının da içinde bulunduğu "materyalizme" dâhil olmuşlardır. Hegel okulundaki anlaşmazlıklar felsefe, din, sosyal felsefe ve politik alanlarından kaynaklanmıştır.⁸

1.2. Nietzsche'nin Düşüncesine Etki Eden Faktörler

Nietzsche'nin yaşadığı dönemde insanla ilgili klasikleşmiş düşünce tarzları onu, tatmin edememiştir. Dünya ile ilgili geleneksel düşünce tarzının oluşturduğu boşluğu da O, "Tanrı'nın Ölümü"nü ilan ederek, kendisini Schopenhauer'un kötümserliğiyle ifade etmeye çalışmıştır.⁹ Düşünceler insanı tatmin etmiyorsa, oluşacak boşluğu doldurmak için insan, kendisine göre düşünceler üretecek ve bu düşüncelerle tatmin olmaya çalışacaktır.

Arthur Schopenhauer, 1788'de doğmuş, 1860'ta Frankfurt'ta hayata veda etmiştir. Alman filozofudur. "Yeter Nedenlilik İlkesinin Dörtlü Kökü" adlı teziyle doktorasını almıştır. Berlin üniversitesinde doçent olan Schopenhauer, Hegel'in derslerine olan ilgiyi azaltmak için ders saatlerini Hegel'in dersleriyle aynı saate koydurmuştur. Yaşamda Kant'ı taklit etmiştir. Hegel'e sövüp saymayı da ihmal etmemiştir. Hristiyanlıktan nefret etmiştir.¹⁰ Schopenhauer, Hegel'in derin kavrayıştan yoksun, bilgisiz ve haddini bilmeyen bir insan olduğunu belirtmektedir.¹¹ Nietzsche'de üstadı gibi Hegel karşıtlığını devam ettirmiştir. Filozofun Hristiyanlıkla ilişkisi de Schopenhauer'un ilişkisinden farklı olmamıştır. Schopenhauer, Nietzsche'nin düşüncelerine kaynaklık etmiştir.

⁷ Ahmet Cevizci, Felsefe Tarihi, Say Yay., İstanbul, 2009 s. 795-796.

⁸ Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, 17. Basım, İstanbul, 2007, s. 409.

⁹ Cevizci, Felsefe Tarihi, s. 947.

¹⁰ Cemil Sena, Filozoflar Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi, Cilt-4, 1976, s. 192-93-94.

¹¹ Arthur Schopenhauer, Üniversiteler ve Felsefe, Çev. Ahmet Aydoğdu, Say Yay., İstanbul, 2008, s. 92.

Filozof Nietzsche, bir dönem Schopenhauer'un etkisinde kalmıştır. O, Schopenhauer'u önemsenmesi gereken bir düşünür olarak görmüş ve tıpkı Goethe, Hegel, Henirich Hein gibi ulusal bir alanla sınırlamamış, bir topluma hasretmemiştir. Nietzsche, Schopenhauer'un bir Avrupa olayı olduğunu düşünmekte ve bu düşüncesini şöyle izah etmektedir: "Yaşamın aşkın biçimini ortaya koymaya çalışan. O bir diziye göre sanatı, kahramanlığı, dehayı, güzelliği, büyük bir duygudaşlığı, bilgiyi, gerçeklik istencini, yadsımanın görünür durumları olarak tragedyayı ya da istencin yâdsıma gerekliliklerini yorumladı."¹² Ayrıca o, tarihte Hristiyanlığı dışlayan büyük ruhbilimsel kalpazanlığı açıkladığından dolayı Schopenhauer'un istenmeyen Hristiyan olduğunu da ifade etmektedir.¹³

Nietzsche için bir filozofun değeri, o filozofun örnek ortaya koyma yeteneği ölçüsünde olduğundan filozofa ortaya koyduğu örnek ölçüsünde değer vermektedir. Schopenhauer'a verdiği önemi şöyle açıklar: "Schopenhauer'ın ortaya koyduğu örneklerle tüm ulusları peşinden sürükleyebilme yeteneğine sahip olduğuna şüphe yok; neredeyse Hint felsefesinin tarihi olan Hint tarihi bunun kanıtıdır."¹⁴ Schopenhauer'a olan hayranlığını Nietzsche'nin kız kardeşi de şu şekilde anlatmaktadır: "Schopenhauer hayatta olsaydı, Nietzsche bir dostu, bir babayı selamlarcasına koşa koşa gidecekti ona."¹⁵

Schopenhauer'un felsefesi, Hint filozoflarının yanı sıra Kant'ın idealizmine dayanmakta, tezini özneyi ve nesneyi kapsayan, tasavvur ve irade gücü üzerine bina etmekte, o ahlak anlayışını ise insanların özdeşliğinden meydana gelen acıma duygusuna dayandırmaktadır.¹⁶ Schopenhauer'a göre felsefe tarihini öğrenmekle felsefeci olunmaz, filozof olmak için doğuştan yeteneğin olması gerekir. Filozofluk yeteneğinin de nadiren rastlanılan bir şey olduğunu belirtmeyi de ihmal etmemektedir.¹⁷

Sena'ya göre Schopenhauer'u önemli kılan, Onun kötümser felsefesidir. Ona göre âlem bizim tasarımıımızdan başka bir şey değildir. Dolayısıyla irade aracılığıyla dış dünya ve metafizik alanı, bizim için merak konusu olacaktır. İradeye engel olan şeyler acı, olmayan şeyler ise hazdır. Dış âlemi iyi bilirsek yaşamayı, kötü bilirsek ölmeyi

¹² Friedrich Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yay., İstanbul, 2009, s. 86-87.

¹³ a. g. e., s. 87.

¹⁴ Friedrich Nietzsche, Eğitimci Olarak Schopenhauer, Çev. Cemal Atila, Say Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2009, s. 22.

¹⁵ Fernando Savater, Nietzsche'nin İdeası, Çev. Saliha Nilüfer, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s. 30.

¹⁶ Schopenhauer, Üniversiteler ve Felsefe, s. 1.

¹⁷ a. g. e., s. 20.

tercih ederiz. Yaşamak istemdir. İstem de ıstırapı getirecektir. İstemler arzuları beraberinde yaşatacaktır. Burada arzular doyurulmaz ise çıkacak sonuç kötü olacaktır.¹⁸ Schopenhauer’u kötülük felsefesine götüren nedenler; hayatın kısalığı, organizmanın gelişim aşamaları ve kişinin ölümüdür. Hayat elem veren bir aldanış olduğuna göre sığınılacak liman intihardır.¹⁹ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Nietzsche’nin Schopenhauer’a karşı tavır alması, Onun felsefesine saldırmasının sebebi Schopenhauer’un intiharı salık vermesidir. Oysa Nietzsche bunun tam tersine yaşamı önermektedir.

Schopenhauer’a göre ıstırap olmaz ise biz dünyadaki var oluşumuzun farkına varamayız. Kötülüğün menfi bir şey olduğu inancına karşı çıkan Schopenhauer, kötülük müspet ve kendisini hissettiren bir şeydir. O, “kural olarak zevkleri beklentimizin çok altında fakat acıları çok ötesinde bulmamız buna uygundur”²⁰ görüşünü savunmaktadır.

Öymen’e göre Nietzsche, Schopenhauer’u okumadan önce Wagner’i* (1813-1883) okumuş ve Wagner’de Schopenhauer’un ruhunu teneffüs etmiştir. Ona göre Nietzsche, Schopenhauer’un eserlerini okuduktan sonra Wagnerci olmuştur. O, Nietzsche’nin müziğe olan hayranlığını, “müzik olmaksızın hayat bana bir yanılma gibi geliyor”²¹ sözüyle ifade ettiğini söylemektedir.

Filozof hayran olduğu Wagner’i, hakiki bir filozof olarak görmekte olduğunu “hakiki filozoflar, bunu kendi eylemleriyle, insanın değiştirilebilir anlayışının düzeltilmesine yönelik çalışmalarıyla ve bilgeliklerini kendilerine saklamayarak öğretiler; bunu hakiki filozoflardan isteklerini gerçekleştirme yolunda kesin kararlı olmayı ve ödün vermemeyi, uyku verici iksirler içmemeyi öğrenen Wagner gibi hakiki öğrencileri de öğretiler”²² sözleriyle anlatmaktadır.

Nietzsche, Wagner’in filozofluk alanında ki durumunu “bu alanda Wagner, en yapıcı ve en kahraman özellikleriyle en çok filozof olanlarındandır. Ve bir filozof olarak yalnızca çeşitli felsefi sistemleri ateşi içinden korkmadan geçmekle kalmaz ve

¹⁸ Sena, a. g. e., s. 203.

¹⁹ a. g. e., s. 204-205.

²⁰ Arthur Schopenhauer, Hayatın Anlamı, Çev. , Ahmet Aydoğan, Say Yay. , İstanbul 2007, s. 14.

* Richard Wagner ünlü bir Alman operacısıdır. 22 Mayıs 1813’te Almanya’nın Leipzig kentinde doğdu. Altı aylık iken babasını kaybetmiştir. Farklı zamanlarda farklı başlıklar altında operalar yazmıştır. Maddi sıkıntılar yaşayan Wagner, alacaklılarından kaçmak için önce Londra’ya daha sonra Paris’e gitmiştir. Rienzi Operasıyla adını duyurmayı başarmıştır. Wagner, tahta çıkan Bavyera Kralı II.Ludwing tarafından davet edilince tekrar Almanya’ya dönmüş ve kralın desteğiyle maddi sıkıntılarından kurtulmuştur. 1883 yılında Venedik’te kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir. (<http://tr.Wikipedia.org/wiki/Richard-Wagner>)

²¹ Öymen, a. g. e., s. 119.

²² Friedrich Nietzsche, Richard Wagner Bayreuth’da, Çev. Mehmet Osman Toklu, Say Yay., İstanbul, 2006, 2. Baskı, s. 20.

kendisinden çok yönlü yaradılışının bütün olanaklarını kullanmasını talep eden yüksek benliğine sadık kalır ve o eylemleri yapabilmek Wagner için acı çekmek ve öğrenmek demektir”²³ sözleriyle ifade etmektedir. Ancak Nietzsche, bütün üstatlarından ayrıldığı gibi Wagner’den de ayrılmıştır. Ayrılma gerekçesi Wagner’in “Parsifal” adlı eserinde hayatı yalanlayan ve Hristiyan ideallerine yaklaşım sergileyen bir günahkâr portresi çizmesi üzerine filozofumuzun hayranlık duyduğu Wagner’den ayrılmış olduğu belirtilmektedir.²⁴

Nietzsche, kız kardeşine yazdığı bir mektupta kendisini anlayacak ve yaşça kendisinden büyük bir insan aradığını söylemiş, aradığı kişinin Wagner olduğunu ve bu yolda altı yılını harcadığını ifade etmiştir. Daha sonra Wagner konusunda yanıldığını bu yolda harcadığı yıllara üzüntüsünü belirtmiş ve Wagner ile aynı iklimin insanı olmadığını söylemiştir.²⁵ Ayrıca filozof bu noktada Wagner için “Kiliseler Danışmanı” ifadesi yanı sıra onun sofu olduğunu ifade etmektedir.²⁶

Düşünür erken yaşta babasını kaybetmiş olmasından dolayı kendisinin yaşamını babasının yaşamının devamı gibi görmektedir.²⁷ Babasından övgüyle bahseden filozof, annesi ve kız kardeşi için aynı şeyleri söylememektedir.²⁸ Kız kardeşinin, hayatına fazlaca müdahalede bulunması ve Nietzsche’nin âşık olduğu Lou Salomé ile birlikteliğini kabullenememesi, Nietzsche’nin yalnızlığı tercih etmesine sebep olmuştur. Filozof, insanla ilgili fikirlerini bu yalnızlık döneminde olgunlaştırmıştır.

A. MacIntyre’e göre Nietzsche, on dokuzuncu yüzyılın tüm çelişik durumların farkındaydı ve yalnız kalmayı daha uygun bulmuştur. Modern hastalığın sebebinin Hristiyanlık olduğunu, öte dünya inancıyla değerlerin değersizleştirildiğini ifade etmiştir. Düşünür, aynı zamanda ırkçı tutumlardan da nefret etmiştir. Değerlerin değersizleştirildiği bir dönemde Nietzsche kendisine üç görev vermiştir. Bunlar; değerlerin değersizleştirilmesiyle oluşan boşluğun tarihsel, psikolojik nedenlerini açıklamak, boşluğun meydana getirdiği sahte ahlakçıların maskesini indirmek ve kendi dönemine kadar oluşan ahlak sistemlerinin sınırlarını aşarak, mevcut değerleri alaşağı ederek “peygamberce” bir yaşam modeli sunmak.²⁹ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere

²³ a. g. e., s. 20-21.

²⁴ Öymen, a. g. e., s. 122.

²⁵ Friedrich Nietzsche, *Gelecekteki Felsefe*, Çev., Emel Tan, Yönelim Yay., Ankara, 1996, s.134.

²⁶ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yay., İstanbul, 2010, s. 76.

²⁷ a. g. e., s. 20.

²⁸ a. g. e., s. 18.

²⁹ Alasdair MacIntyre, *Ethik’in Kısa Tarihi*, Çev. Hakkı Hünler, Solmaz Zelyut Hünler, Paradigma Yay. İstanbul, 2001, s. 253-254.

Nietzsche'nin, yeni bir yaşam modeli otaya koymakla beraber mevcut değerleri de yok etmeye çalıştığı görülmektedir.

Akarsu, Nietzsche'nin Hegel felsefesini yaşamın önünde çok büyük tehlike olarak gördüğünü ve eleştirdiğini ifade etmekte, saf doğruluk, hakikat olduğuna inanmadığını belirtmekte ve onun evrende değişim olduğuna inandığını söylemektedir. Ona göre filozofun amacı insanı kuru akılcılıktan, tek yanlı entelektüalizmden kurtarmaktır. Çünkü Nietzsche için eski çağın filozofları kuru mantıkçı olmamışlardır ancak Sokrates ile Platon tarafından bu durum değiştirilmiştir.³⁰

A. Cevizci onun yaşadığı yüzyılda akranlarından ayıran ve farklı bir konuma taşıyan birçok nokta olduğunu şu şekilde özetlemiştir;

- Modern insanın benimsediği geleneksel olan değerlerin dayanakları çökmüştür. Kimilerince bu değerler iyimserlik havası oluştururken, Nietzsche bunun tam tersini düşünmüştür.
- Teknolojinin ilerlemeye başlamasıyla insanlığın önünde iyimser bir hava estiren diğer yandan güçlenen ordular insanlığı korkunç savaflara ittiğini sezinlemiştir.
- Hristiyanlığın Tanrısına duyulan inancın çökmesiyle insanların Darwin fikrine olan inancı artmıştır. Bu durum insanlarla hayvanlar arasındaki ayrımı ortadan kalkmasına neden olmuştur.
- Tanrı inancının olmadığı Darwin öğretisine inancın başladığı yerde O'na göre korkunç savafların olmasına da şaşmamak gerekir.³¹ Yukarıda belirtilen düşüncelerden de anlaşılacağı üzere tarih, Nietzsche'yi haklı çıkarmıştır. İnsanlar modern çağda yaşadıklarına inanırlarken, öte yandan acımasızca yapılan savafları, vahşetleri insanlık nasıl izah edebilir?

Ogün Ürek, “yaşam”ın Nietzsche'nin felsefesinde temel kavramlardan biri olduğunu belirtir. Onun felsefesindeki yaşam, güç çoğalması veya güç azalması olarak görülmeli ve yaşamını sürdüren varlığın güç istemesinin görüntüsü olarak değerlendirilmelidir. Hayatın olduğu yerde yaşam değil güç istenci vardır. Diğer bir ifadeyle yaşamın kendisi güç istencidir.³² Bu düşüncelere bakıldığında yaşamın olduğu yerde iktidar isteği vardır. Çünkü her varlıkta güçlü olma isteği mevcuttur. Düşünün

³⁰ Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe, M.E.B. Yay., İstanbul, 1979, s. 46.

³¹ Cevizci, Felsefe Tarihi, s. 748.

³² Ogün Ürek, Nietzsche'de Bilgi-Yaşam İlişkisi, Felsefe Dünyası, 2008/1, Sayı 47, s. 123.

felsefesinin temelinde yaşamın getirdiği güç isteği vardır. Onun düşünce sistematğinde, yaşam ile güç birbirini tamamlayan kavramlardır.

Nietzsche, kendisinin veciz ve sonsuz akıcılığıyla ifade gücünün olduğunu ve bu noktada usta olduğunu, insanlara çok önemli bir eser bıraktığını şöyle açıklamaktadır: “Ben elimde gelenin daha azını isteyecek nitelikte alçakgönüllü olmadım hiç. Almanlar arasında, biricik usta olduğum, özdeyiş, söylem sonsuzluğun biçimleridir; başkasının bir kitapta söylediğini, yine başkasının bir kitapta söyleyemediğini on tümce içinde söylemek benim başlıca emelimdir. Ben insanlığa çok derin bir kitap verdim, bu insanlığın elindedir şimdi, benim Zerdüş:...”³³ Bu sözlerde Düşünürün insanlığın dertlerine deva olacak bir kitap bıraktığını iddia ettiğini görmekteyiz.

Nietzsche’nin insanlığa bırakmış olduğu eserin kahramanı Zerdüş ise önemli bir figürdür. Kısaca Zerdüş, Batı dünyasında Zoroaster (Zarahustra) adıyla bilinen, “güzel develere sahip olan” anlamına gelen Zerdüş nerede ve ne zaman doğduğu tam olarak bilinmemekle birlikte M.Ö. altıncı yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. Zerdüş hakkında bilgiler sınırlıdır. Yine ona atfedilen Gathalardaki bilgilere göre; Zerdüş’ün annesi Dugdova, babası Poyruşaspa’dır. Babasının bir rahip olduğu ifade edilmektedir. Yirmili yaşlarda evlendiği, İşatyast adında bir oğlu ve üç kızı olduğu söylenir. Mecusi kaynaklarında ifade edilenlere göre, Zerdüş çocukluğundan itibaren sürekli bir arayış içine girmiştir. Zerdüş sık sık dağlara ıssız yerlere çekilmiş inziva yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Otuz yaşında iken bir gün ibadet etmek için nehre su almaya giden Zerdüş aniden kendisine Tanrının meleği Vohu Manah kendisine gelmiştir. Bu melek kendisine vahiy getirmiş ve Zerdüş’ü ruhsal anlamda Ahura Mazda’ya götürmüştür. Bu durumda elçilik görevine başlayan Zerdüş, dönemin çok tanrıcılık anlayışına karşı tek tanrı inancına dayalı öğretisini yaymaya çalışmıştır.³⁴

Gülnehal Küken’e göre “Nietzsche’nin, Zerdüş’e karşı olan ilgisi ve onu kahraman olarak seçmesinde yaşadığı dönem ve yaşadığı toplumun Zerdüş’e olan ilgisinin neticesidir. Çünkü Zerdüş, insanlığı ahlaksal bir düzen içinde mutluluğa ulaştırmak isteyen devrimciler zincirinin bir halkasıdır. Onun, Babil köleliğine uğramış olan İsrailoğullarına ahiret inancını aşıladığı ve diğer kitaplı dinlere de aynı yönde etki etmiş olabileceği sanılmaktadır. Hristiyanlık ve Müslümanlıktaki güneşe ve ateşe duyulan saygı ile ocağa duyulan saygı Zerdüş kaynaklıdır. Zerdüş 19. Yüzyıl

³³ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s.110.

³⁴ Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, DİB, Yay., Ankara, 2010, s. 508-509.

Avrupası'nda da oldukça geniş bir ilgi görmüş; Hint felsefesinden esinlenen Schopenhauer ile doğrudan doğruya Avesta'dan etkilenen Nietzsche gibi düşünürler bu öğretiyi yeniden işlemişlerdir. Nietzsche'nin 'Also Sprach Zarathustra' (Böyle Buyurdu Zerdüş) eseri bu anlayışın bir yansımasıdır."³⁵ Nietzsche'nin Zerdüş'üne bakıldığında yukarıda ki Zerdüş ile ilgili bilgilerle filozofun yaşamı arasında paralellik olduğu söylenebilir. Filozofun kahramanı Zerdüş'ün de yalnız kaldığı ve çevresinde bulunan varlıklara görüşlerini açıkladığını görmekteyiz. Nietzsche'nin hayat öyküsünde sık sık yalnız kaldığı ve sınırlı sayıda arkadaşı olduğu ifade edilmektedir. Ancak Zerdüş'ün kitaplı dinlere etki yaptığı düşüncesi pek olası değildir. Bu noktada kanıt olmadığı gibi bizi bu düşünceye götürecek bir delilde mevcut değildir.

Nietzsche hastalığının kendisine sağladığı faydalardan bahseder. Bu hastalık döneminde kitap okumaktan kendisini azat etmiştir. Bu dönemde bütün alışkanlıklarını bırakmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla bol bol düşünmeye vakit bulduğunu ve filolojiden de ayrıldığını bu dönemin kendisi için faydalı olduğunu ifade etmiştir.³⁶ Filozofun hastalığına bakış açısını "beni öldürmeyen şey, beni güçlendirir. Yine söylüyorum, hastalığım bir nimettir"³⁷ sözleriyle anlatmaktadır. Bu düşüncelerden şu sonuçlara varmak mümkün görünmektedir. Kendi derdini hastalığını seven bir düşünür portresini çizen Nietzsche, bu durumu kendisi için olumlu ve verimli şekilde değerlendirmeyi başardığını söylemektedir. Yaşamın getirdiği sıkıntılardan kurtulmaya çalışmak aynı zamanda insana tecrübe kazandırır. Bu tecrübeler neticesinde kişi kendi iradesini güçlendirir ve iradesi kuvvetli olan insanlar, yaşamın sıkıntılarına karşı daha çok direnç gösterirler.

Nietzsche, bir varoluş filozofu olduğu için kendisinin yaşam üzerine konuşmaya hakkının olduğunu ifade etmekte ve yaşamı deneyimlemiş olduğuna dair düşüncelerini de şöyle açıklamaktadır: "Bugüne kadar anladığım ve yaşadığım haliyle felsefe, varoluşun en tiksindirici ve en dile düşmüş tarafları için bile gönüllü aramadır. Buzlar ve ıssız yerler arasında yaptığım yolculuklardan edindiğim uzun yılların deneyimlerinden bu güne kadar felsefileştirilmiş her şeyi farklı görmeyi öğrendim."³⁸ Savater'e göre tüm varoluş filozoflarında olduğu gibi Nietzsche'de de seküler anlayış hâkimdir. Onun anlayışına göre hakiki felsefi varoluş, oynayan ve oyunun iplerini

³⁵ Gülnihal Küken, İlkçağda Eğitim Felsefesi, Alfa Yay., İstanbul, 2003, s. 148-149.

³⁶ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 75.

³⁷ Irvin D. Yalom, Nietzsche Ağladığında, Çev. Aysun Babacan, Ayrıntı Yay., 40. Basım, İstanbul, 2011, s. 124.

³⁸ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, Çev. Nilüfer Epçeli, Say Yay., İstanbul, 2010, s. 635.

elinde tutan, kuralları belirleyen ve topluma hükmeden eski oyun odaklarını yıkanır. Onun görevi, gerekli olanın emrine girmek değil neyin gerekli olduğuna karar verendir.³⁹

Filozof yaşadığı Alman toplumunda anlaşılmadığını, Almanya dışında kendisini ve felsefesini anlayanların olduğunu ifade etmektedir. Ancak Nietzsche kendisinin dünya tarihine geçecek bir “canavar” olacağını ve kendisinin “deccal”* olduğunu da söylemektedir.⁴⁰

Yukarıda filozofumuzun yaşam öyküsünü ve düşüncelerini etkileyen şahısları ve düşünceleri kısaca ifade etmeye çalıştık. Kişinin yaşadığı sosyal çevre ve inanç yapısının, kişinin düşüncesi üzerinde ne kadar tesirli olduğunu Nietzsche’nin düşüncelerinde de görmek mümkündür. Bu düşüncelerde filozofun yaşam tasavvurunu ve hayat algısını etkilemektedir. Konumuza ışık tutması açısından bazı filozofların insan kavramıyla ilgili düşüncelerine bakmamızda fayda olacaktır.

1.3. Bazı Filozofların İnsan Anlayışları

Yüzyıllardan beri oluşan düşünceler, sistemler insan konusunu işlemeye devam edegelmiştir. Bu kavram üzerinde herkesin hem fikir olduğu bir tanımlama yapılamadığı da görülmektedir. Günümüze kadar bu konu farklı akımlar ve düşünceler tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Yaşadığımız dönemde de insan konusu düşünürler tarafından işlenmekte ve üzerinde her gün yeni fikir ve teoriler ortaya çıkmaktadır. Düşünürlerin bu kadar bilgi ve birikim içerisinde insan kavramını anlama ve anlamlandırmada zorluklar çektikleri görülmektedir. Son yıllarda felsefi düşüncenin temel probleminin insan olduğunu fark eden düşünürün Max Scheler (1874-1928) olduğunu ifade eden Cassirer onun şu düşüncelerini nakletmektedir: “Düşünce tarihinin hiçbir döneminde insan kendisi için günümüzdeki kadar sorunsal olmamıştır. Birbirlerine ilişkin hiçbir şey bilmeyen bilimsel, felsefi ve tanrı bilimsel insanbilimlerimiz (antropoloji) var. Bu nedenle artık insan hakkında açık ve tutarlı bir bilğimiz yok. İnsanı araştırmayı üstlenen özel bilimlerin durmadan çoğalması insana

³⁹ Savater, a. g. e., s. 21.

* Deccal; kelime anlamı itibarıyla “yalan söylemek, bir şeyi örtmek, yaldızlamak veya boyamak anlamlarına gelmektedir. Sözlük anlamı itibarıyla, çok fazla yalan söyleyen, göz boyamasını yapan, sahtekâr olan kimsedir. Yine Müslümanların anlayışında ahir zamanda Tanrılık iddiasıyla ortaya çıkacak olan şahsa verilen addır. (Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yay., Ankara, 2009, s. 102)

⁴⁰ Nietzsche, Ecce Homo, , s. 52-53.

ilişkin düşüncelerimizi aydınlatmaktan çok karıştırmış ve belirsizleştirmiştir.”⁴¹ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi yaşadığımız çağ ve gelişmeler, insan kavramının açıklanmasının ne kadar zor olduğunu, bize daha çok hissettirmektedir.

İnsan teriminin etimolojik yapısı incelendiğinde Arapçada alışmak, yadırgamak sevinmek, cana yakın olmak, yalnızlığı gidermek ve kaynaşmak “ens”, unutmak “nsy”, salınmak, sallanmak, kararsız olmak, ikamet etmek, yerleşmek “nvs”⁴² anlamlarına gelen üç ayrı kökten türediği görülmektedir. İngilizcede insan: human being, man⁴³ kelimeleriyle ifade edilmektedir. Ayrıca human; insana ait, insani beşeri, beşeriyete ait⁴⁴ anlamlarına gelmektedir.

İnsanın nasıl bir varlık olduğu sorusu insan konusunun en can alıcı sorusudur. Bu sorunun birçok cevabı olmakla beraber en çok vurgu yapılan özelliğinin “aklı olan canlı” olmasıdır. Akıllı bir canlı olarak insan şu şekilde tanımlanmaktadır: “İnsan bir yandan canlı varlıklar, hayvanlar alanının bir üyesi, türü; öte yandan onu aşan bir varlık; dik yürüyen, ellerini kullanan, beyni özel bir biçimde gelişmiş olan, özelleşmiş organları olmayan, çevresini değiştirebilen, dünyaya ve evrene açık olan, konuşan ve yaratıcı düşünme yeteneği olan, deney dünyasını aşabilen, kendinin ve evrenin bilincine varmış olan, eylemlerinden sorumlu olan varlık.”⁴⁵ Bu açıklamada da görüldüğü gibi varlıklar dünyasında insan farklı bir konuma sahiptir. Bunun nedeni; onun çok farklı organlarla donatılmasıdır. Başta akıl olmak üzere ve diğer organların icra edeceği vazifeden dolayı da insan sorumlu bir varlık olmuştur.

Bazı tanımlarda insan; doğanın en gelişmiş hayvanı olarak tanımlanmakta ve çalışma, dil, bilinç yönleriyle diğer varlıklardan ayrıldığı ifade edilmektedir. İnsan her zaman toplumsal bir varlık olmuş ve toplum üyesi olmasıyla gelişip hayatını devam ettirmiştir.⁴⁶ Bu ifadelerden insanın tek başına yaşamını sürdürme imkânına sahip olmadığını anlamaktayız. İnsan çalışmasıyla üreten bir varlık olduğundan hayvanlar sınıfından ayrılır ve yaşadığı ortamı aklıyla kendine göre şekillendirir. Diliyle duygularını, sıkıntılarını, fikirlerini ifade eder. Bu özelliklerinden dolayı insanı anlamak için hayvanlar sınıfına dâhil etmeye gerek yoktur.

⁴¹ Cassirer Ernst, İnsan Üstüne Bir Deneme, Çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 31.

⁴² Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 28-29.

⁴³ Pars Tuğracı, Türkçe-İngilizce Sözlük, İnkılap ve Aka Kitabevleri Yay., İkinci Basım, İstanbul, 1973, s. 414.

⁴⁴ Redhouse, İngilizce-Türkçe Sözlük, Redhouse Yay., İstanbul, 1983, s. 473.

⁴⁵ Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yay., 7. Baskı, İstanbul, 1998, s. 105.

⁴⁶ Manfred Buhr-Alfred Kosing, Bilimsel Felsefe Sözlüğü, Çev., Veysi Bildik, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1999, s. 212.

Mengüsoğlu da insanı “bilen, yapıp-eden, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihsel olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, eğiten ve eğitilen, devlet kuran, inanan, sanat ve tekniğin mucidi olan, konuşan, biyo-psişik bir yapıya sahip olan bir varlık”⁴⁷ olarak tanımlamaktadır. Buna göre insanın çok karmaşık bir yapıya sahip olduğu açıktır. İnsanın bu yapısı yeni problemler üretmekte ve anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Düşünce tarihi incelendiğinde 5. yüzyılda Eski Yunan da Sofistlerin eleştirileri üzerine insan merkezli felsefe yapılmaya başlandığı görülmektedir. Burada doğa felsefesiyle ilgilenmeyi boş uğraş olarak gören, insan ve onun problemlerini öne çıkaran Protagoras (M.Ö. 490-444) büyük önem arz etmektedir. Protagoras’ın düşüncesinin bir özeti sayılan “insan her şeyin ölçüsüdür, var olanların varlıklarının da, var olmayanların var olmadıklarının da”⁴⁸ ifadesi bunu çok güzel anlatmaktadır. Bu dönemde her şeyin temeline insan yerleştirilmiş ve insan merkezli düşünceler üretilmeye başlanmıştır.

Felsefe tarihinin önemli filozoflarından Sokrates (M.Ö. 469-399) Sofistlerle birçok konuda anlaşmazlık içinde olduğu halde, insan konusu üzerinde hemfikir olmuştur. Sokrates insanı, kendisine akılsal soru sorulduğunda aklıyla cevap verebilen varlık olarak görmekle beraber insanın kavrayış ve bilgisiyle cevap verme yeteneğinden dolayı da “sorumlu” ve “ahlaksal özne olur”⁴⁹ ifadesiyle tanımlar. Sokrates’in insanı değerlendirmesine bakıldığında koşullar ne olursa olsun insanın mutlak surette görevini ifa etmesi gerektiğini belirtmekte ve insana sorumluluk yükleyen bir anlayış geliştirmektedir.⁵⁰ Bu durumda Sokrates, akıl olgusuyla insanı ahlaksal ve sorumlu bir varlık yapmaktadır.

Platon’a (M.Ö. 427-348) göre “ne kadar yönetim biçimi varsa, o kadar da insan yaradılışı”⁵¹ vardır. Cassirer, onun insanı, varlığı felsefe tarafından açıklanması güç bir kitaba benzettiğini ve kişisel yaşantımızda bu kitabın küçük harflerle yazıldığını, dolayısıyla felsefenin görevinin de bu harfleri büyütme olduğunu belirtmektedir. Felsefe, bir devlet kuramı geliştirmeden bize tatmin edici bir insan kuramı veremez. İnsan varlığı devletin doğası içine gizlenmiş, ancak açık işaretleri olan bir kitaptır. Bu kitabın sırrı devlet varlığıyla birdenbire ortaya çıkmaktadır. Daha önce kapalı fulü görünümüne sahip olan bu kitap, devletle birlikte sarıh ve okunabilme durumuna

⁴⁷ Takiyettin Mengüsoğlu, Felsefi Antropoloji, İ. Ü. Edeb. Fak. Yay. İstanbul, 1971, s. 1.

⁴⁸ Gökberk, a. g. e., s. 39-40.

⁴⁹ Ernst, a.g.e., s.17.

⁵⁰ Platon, Sokrates’in Savunması, Çev. ve Yorum: Ahmet cevizci, Sentez Yay., İstanbul, 2008, s. 57-58.

⁵¹ Platon, Devlet, Çev. Hüseyin Demirhan, Palme Yay., Ankara, 2007, s. 317.

gelmektedir.⁵² Buradan da anlaşılacağı gibi Platon insanın anlaşılmasının zor bir varlık olduğunu ifade etmekte ve onu anlamanın ancak devletle mümkün olacağını söylemektedir.

Aristoteles (M.Ö. 384-322) ise insanı, “doğa hiçbir şeyi boşuna yapmaz; insanı siyasal bir hayvan yapmak amacıyla da, bütün hayvanlar arasında yalnız ona, dili, anlamlı konuşma yetisini vermiştir”⁵³ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle insanın dili olması özelliği onun toplum içinde yaşayacağını göstergesidir. İnsanın varlığını en güzel ifade edebileceği, kendisini geliştirebileceği yerin toplum olduğu görülmektedir.

Ortaçağ felsefesine Hristiyanlık hâkim olmuştur. Hristiyanlık birkaç yüzyıl içinde küçük gruplardan büyük cemaatler meydana getirmiş ve getirdiği öğretilerle insanlığa kurtuluşu vadetmiştir.⁵⁴ Hristiyanlığa göre insan, başlangıçta Tanrının tüm buyruklarını yerine getiren iyi bir varlıktır. Tanrı insanı akıllı olarak ve kendi imgesine göre yaratmıştır.⁵⁵ Bu dönemde hâkim olan görüş, Tanrı sadece gerçeklerin değil aynı zamanda değerlerinde kaynağıdır. Dolayısıyla insan; “Tanrı tarafından yaratılmış bir varlıktır.”⁵⁶ Birey olma Hristiyanlıkta kişi olmakla eşdeğerdir. İnsan bu anlayışa göre fert olarak diğer tüm canlılara egemendir. Tanrı da insanı kendisinde alt düzeyde varlıklara egemen olsun diye yaratmıştır⁵⁷. Bu anlayışın, insanın Tanrı tarafından yaratılan bir varlık olarak anlama ve anlamlandırma üzerine bina edildiğini görmekteyiz.

Descartes’a (1596-1650) göre insan akıllı varlık olarak yaratılmıştır. Aklı, insanı hayvandan ayıran yetenek olarak nitelemiştir. İnsanların eşit olarak sahip oldukları tek şeyin akıl olduğunu belirtmiştir.⁵⁸ Bumin, Descartes’ın insanla ilgili düşüncelerini Tanrı, insanı özünde mekanizma olan, yayılım ve geometrik bir dünyaya yerleştirmiş ama insanın özü, tıpkı Tanrı’nınki gibi, bu dünyadakinden, yani maddeninkinden bambaşka ve ondan sonsuz derecede üstün bir şeydir. Özünde düşünce olan ruh, bedeni bir kaptanın gemisini yönettiği gibi yönetir. Her türlü ereksellikten ve niyetten yoksun bir gemi gibi olan bu dünyada insan, kendi niyet ve amaçları doğrultusunda

⁵² Ernst, a.g.e., s. 67.

⁵³ Aristoteles, Politika, Çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 1993, s. 9.

⁵⁴ Gökberk, a. g. e., s. 129.

⁵⁵ Mustafa Günay, Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu, Karahan Kitabevi, Adana, 2010, s. 31.

⁵⁶ Ahmet Cevizci, Etiğe Giriş, Paradigma Yay., İstanbul, 2008, s. 73.

⁵⁷ Günay, a. g. e., s. 33.

⁵⁸ Descartes, Metot Üzerine Konuşma, Çev. Mehmet Karasan, MEB Yay., İstanbul, 1967, s. 4.

davranabilecektir. Bu niyet ve amaçlarını gerçekleştirmesi için, bu makinenin bilgisini ve tekniğini ortaya koyması gerekmektedir⁵⁹ şeklinde aktarmaktadır. Timuçin, Descartes için “insan ruhu tanrısal bir şeylere sahiptir”⁶⁰ tespitinde bulunur. Buradan da anlaşılacağı üzere yaratıcının olduğu fikrinden hareketle insanın özgür bir bilinçle ve kendi bilgisiyle hareket eden bir varlık olduğu anlaşılmaktadır.

Maddeci düşüncenin önemli temsilcilerinden Lamettrie (1709-1751) Descartes’ın ruh beden ikiciliğini reddetmiş ve insanın tümüyle maddeden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bu maddenin kurulmuş bir makine olduğu teziyle maddeci deterministleri yüreklendirmiştir.⁶¹ Lamettrie’nin insanı sadece maddi boyutuyla ele alması, insanı anlama noktasında yetersiz ve eksik olacaktır. Çünkü insan sadece bir yönü ele alınarak açıklanacak bir varlık değildir.

Kant (1724-1801) doğa yasası ile ahlak yasasını birbirinden ayırmış ve insan ile ilgili görüşlerini bu ayrımın üzerine temellendirmiştir. Ona göre insanlık ahlak sayesinde hayvanlardan ayrılır. Eğer ahlak kuralları olmaz ise insanın hayvani tarafı galip gelirdi.⁶² Kant, ahlak yasasının temeline insanı yerleştirir. İnsanı hayvandan ayıran en önemli faktör “hayvansal güdü ile aklın” birbirinden ayrı olmasıdır. Bu ayrım insana kendi hayat tarzını seçme özgürlüğü vermiştir. Ayrıca bu ayrım insana hayvanlar içinde bunu başaracak tek varlık olma özelliğini vermiştir. Özgür varlık olan insan, doğal yaşamında bağımsız olan iradesiyle hareket eder. O’na göre insan pratik aklıyla kendine yasalar, kurallar koyar ve bunlara göre davranır. Hayatı düzenleyen ve insanın varlığına anlam katan insanın bu yeteneğine uygun davranmasıdır.⁶³ Bu durumda Kant, varlık âleminde insanı diğer varlıklardan ayıran özelliğin ahlak olduğu vurgusunu yapmıştır. İnsanı insan yapan faktör ahlaktır. Eğer ahlak olmasaydı insanlık bu gün ne kadar insan sınıfında olabilirdi? İnsanlığın geldiği nokta bunu alenen bize göstermektedir.

Hegel’e (1770-1831) göre insanın varlığının kendisi, özbilince sahip varlıktır. Özbilinç, isteği gerektirir ve temelde isteğin olduğunu varsayar. Bunun bir sonucu olarak insan gerçeği, ancak biyolojik bir gerçekliğin, hayvansal bir hayatın içinde oluşup, varlığını sürdürebilir.⁶⁴ Hegel’ de özbilincin meydana gelmesini anlamak için

⁵⁹ Tulin Bumin, Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, YKY., İstanbul, 2010, s. 35.

⁶⁰ Timuçin Afşar, Descartes, Kitaş Yay., İstanbul, 1972, s.113.

⁶¹ Gökberk, a. g. e., s. 314.

⁶² Immanuel Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Çev. İonna Kuçuradi, T.F.K, Ankara, 1995, s. 70-71.

⁶³ Doğan Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Doğu Batı Yay., Ankara, 2008, Beşinci Basım, s. 36.

⁶⁴ Tulin Bumin, Hegel’i Okumak, Kabalcı Yay., İkinci Basım, İstanbul, 1993, s.30.

insanın niçin ve nasıl “ben” dediğini anlamak gerekir. İşte bu ben demeye başlaması onun doğayı varlığı açıklamaya yönelten edilgin tavrı değil, istektir. Bu istek başka bir isteğe yöneldiğinde özbilinç ortaya çıkar. Her istek yeni istekleri doğurur buradan da toplumsallık durumu, aynı zamanda insanın ve özbilincin ön koşulu olmaktadır. İnsani isteğin hayvani istekten ayırt edici özelliği insani isteğin bir başka isteğe yönelmesidir. Hegel bu açıdan insanlık tarihini istekler tarihi olduğunu ifade eder. İnsani istek, kişiyi özgür kılar.⁶⁵

Göze’ye göre Marks (1818-1883) insanı doğadaki tüm canlılardan farklı kılan özelliğini insanın emeği, işi, çalışması ve üretmesi olarak açıklar. Bu durumda insan çalışması sayesinde doğaya bağımlı olmaktan kurtulur. Yoksa hayvanlar gibi doğaya bağımlı kalırdı. İnsan çalışmasıyla kendini yaratır ve emeğiyle saklı gücünü varlığını meydana getirir. İnsanı insan yapan emeği ve çalışmasıdır. Dolayısıyla insan çalışması ve emeğiyle var olacaktır. Marks insanı doğa içerisinde farklı bir noktaya oturtmakla kalmamış, hatta yarı- tanrısal bir noktaya oturtmuştur. Bunun temel nedeni insanın kendine göre doğayı tasarlamasıdır.⁶⁶ Balibar ise onun insanların kendi üretim araçlarını icat etmeye başlamasıyla hayvanlardan ayrıldığını ve bu süreçle beraber insanların maddi hayatlarını da ürettiklerini düşündüğünü söylemektedir.⁶⁷ Bu durumda Marks’ın insan anlayışını sadece emek ve çalışma üzerine bina etmesi insanı ifade etmekte yetersiz kalacaktır. İnsan sadece çalışmaz, aynı zamanda duygulanır hisleri vardır. İnsan, inanır değer yargıları ve inançları vardır. İnsanı bütün yönleriyle değerlendirmek gerekir. Aksi yönde insan anlaşılmaktan uzak olacaktır.

Mengüşoğlu, Scheler’in, insanın “Geist’la mücehhez olan bir mikrokosmostur” olduğunu ifade etmektedir. Hatta dünyanın bütünüyle, insanın varlığı arasında değil oluşumu arasında yakınlık vardır. Dünyanın bütünü, onun bir parçası olan insan tarafından ihtiva edilmektedir. Bütün eşyanın mahiyetleri insanda birleşirler ve hepsi ondan bir kül halinde toplanırlar. İnsan dünyayı oluşturan varlık içinde ilahi varlık ile hayvani varlık arasındadır. İnsan, bu iki varlık oluşum düzeninde kök salan bir köprü bir geçittir. İnsan, insan olmak istediği müddetçe bu yeri muhafaza etmelidir. İnsan ruhu (Geist) sayesinde bütün canlıların farkında olur ve canlılar içinde en kıymetli varlık

⁶⁵ a. g. e., s. 27-28.

⁶⁶ Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Basım A.Ş., 12. Basım, İstanbul, 2009, s. 295.

⁶⁷ Etienne Balibar, Marx’ın Felsefesi, Çev., Ömer Laçiner, Birikim Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2003, s. 42.

olur.⁶⁸ Akarsu'ya göre Scheler'ın geisti, “insanı insan yapan şeydir;” bu da en geniş anlamda hayatı ifade etmektedir.⁶⁹ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere varlık âleminde insan kendi bilgisine sahip olduğu sürece insan olarak kalacaktır. İnsanın değerli varlık olmasının sebebi kendisinin, çevresinin farkında olması ve onun bilinciyle hareket etmesidir.

Mengüşoğlu insanı, değerleri duyan bir varlık olarak tasvir eder. İnsanın eylem de bulunmasının temeline de bu düşüncesini yerleştirir. Metafiziği olmayan, yani varlık, evren, hayat, ölüm, varoluş hakkında bir değer hükmü, yargısı olmayan insan, doğal ve sosyal çevrenin meydan okumalarına karşı güçsüz ve dirençsiz kalır. Yakın çevremizde metafizik ile ilgili değer inancı olmayan insanların hayatı algılayışları anlamsızlıktan ibarettir. Kendilerini hamam böceğinden farklı görmemektedirler. Demire göre insandan istenen bazı varoluşçuların savundukları gibi “hayatın anlamsızlığına katlanmak değil, akıl yoluyla onu kavramanın imkânsızlığına katlanmaktır.”⁷⁰ Bu noktadan hareketle insan fiziksel olarak veya akılsal olarak bazen gücü yetmeyecek durumlarla karşılaşabilir. Bu olumsuzluklara karşı direnç göstermenin yolu insanın değerlere sahip olmasından geçer. Hiçbir değere sahip olmayan insanlar ağustos böceği misali bataklıkta çırpınır dururlar.

Mevlana (1207-1273) ise insanı aşk, sevgi ve beden, ruh bütünlüğü içinde ele alarak yaratılma boyutuyla değerlendirir. O “topraktan olan Âdem, ilmi Hak’tan öğrendi, yedinci semaya kadar her yeri ilimle aydınlattı”⁷¹ demektedir. Ona göre yaratıkları üç sınıftır. Bunlar “kimisi meleklerdir, salt akıldır hepsi; ibadet, kulluk, Tanrı’yı anış, onlara tabiattır, hani balığın suda yaşadığı gibi; balığın canı da sudur; yatağı-yastığı da. Meleğe teklif yoktur; çünkü şehvetten arınmıştır, ter-temizdir... O, hiç savaştırmaz nefsiyle... Yaratıklardan kimisi de hayvanlardır. Onlar salt şehvettir, kötülük yapma diyen akıl yoktur onlarda... Yoksul insana gelince: O akılla şehvetten meydana gelmiştir. Yarısı melektir, yarısı hayvan... Akıllı şehvetini yenen, meleklerden yücedir; şehveti aklını yenen ise hayvanlardan aşağıdadır.”⁷² Buradan da anlaşılacağı üzere Mevlana insanı metafizik, nefis ve akıl kavramlarıyla açıklamaktadır. Bu bağlamda ona

⁶⁸ Takiyettin Mengüşoğlu, Kant ve Scheler’de İnsan Problemi, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1949, s. 106-107.

⁶⁹ Bedia Akarsu, Max Scheler’de Kişilik Problemi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1962, s. 27.

⁷⁰ Necati Demir, İnsan Hakkındaki Bazı Felsefi Görüşler Üzerine, Felsefe Dünyası, 2.Cilt, Sayı:40, Ankara, 2004, s. 84.

⁷¹ Mevlana, Mesnevi, Çev., Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yay., Ankara, 5. Baskı, Ankara, 2008, s. 70.

⁷² Mevlana Celaleddin, Fihi Ma-Fih, Çev., Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi kitabevi, İstanbul, 1959, s. 66-67.

göre “melek bilgiyle kurtuldu; hayvan bilgisizlikle kurtuldu; insanoğluysa ikisinin arasında çekişe-dövüşe kaldı-gitti.”⁷³ Bu noktada insanın kendi bilgisine sahip olması insanı insan yapacak değer olarak görülmektedir.

Gazali (1058-1111) insanlar bir arada ya da yalnız yaşama fitratına uygun olarak yaratıldıklarını “insan zorunlu olarak tek başına veya başkaları ile bir arada yaşar”⁷⁴ sözüyle ifade etmekte ve “insan kendini zorunlu olarak diri ve güç yetiren olarak bilir. Çünkü insan böyledir; eğer kendini bu şekilde bilmez ise kendini olduğu gibi bilmemiş olur”⁷⁵ cümleleriyle de insanı tanımlamaktadır. O, insanın spermadan yaratıldığını ve sperma form bağışlayandan form almak için hazırlandığını, bu form suretlerinin en güzeli olduğunu, bu formun “insan nefsinin kendisi” olduğunu ve insan nefsinin de “bilici güç, yapıcı güç” olmak üzere iki çeşit güce sahip olduğunu ifade etmektedir.⁷⁶ Gazali’ye göre insan kendi zannına göre davranmak zorundadır.⁷⁷ Çünkü insan yaratılıştaki bilgisiz olarak yaratılmış ve idrak, görme duyma vs. gibi donanımlarla var edilmiştir.⁷⁸ Bu durumda insan, yaratılmış en güzel şekle sahip, sosyal ve bilgisine göre davranan bir varlıktır.

Farabi, (870-950) El-Medinetü’l Fazıla isimli eserinde var edilen kâinatı açıkladıktan sonra insanın son terkipte ve müstesna bir şekilde hâsıl olduğunu ifade etmektedir.⁷⁹ Ona göre insanda ilk olarak beslenme güdüsü daha sonra hissetme, duyma, hayal etme, arzulama ve en sonunda “natık kuvvet” meydana gelir ki biz bununla iyiyi, kötüyü, düşünmeyi, ilmi, sanatı yaparız.⁸⁰ O, insanın mükemmelleşme noktasında birçok şeye ihtiyaç duyduğunu ve bu ihtiyaçlarını gidermesi için de bir topluluk içinde yaşamak durumunda olduğunu söylemekte ve toplulukların da muhtelif insanlardan oluştuğunu, toplumu meydana getiren bu insanların ya nakıs ya da kâmil insanlar olduğunu belirtmektedir.⁸¹ Farabi insana mutluluk getiren şeylerin iyilikler, güzellikler, faziletler olduğunu ve bunun tersi olan şeylerinde kötü, çirkin olduğunu bilmekten geçtiğini söylemekte ve saadetin olması için de erdemliler topluluğunda

⁷³ a. g. e., s. 66.

⁷⁴ Ebu Hamid El-Gazali, Makasid El-Felasife, Çev. Cemaleddin Erdemci, Vadi Yay., 2. Basım, İstanbul, 2002, s. 108-109.

⁷⁵ a. g. e., s. 178.

⁷⁶ a. g. e., s. 282.

⁷⁷ Gazali, El-Munkızu Min-Ad-Dalal, Çev., Hilmi Güngör, MEB Yay., İstanbul, 1948, s. 36.

⁷⁸ a. g. e., s.53.

⁷⁹ Farabi, El-Medinetü’l Fazıla, Çev. Nafiz Danışman, MEB Yay., İstanbul, 1989, s. 47.

⁸⁰ a. g. e., s. 54.

⁸¹ a. g. e., s. 79.

olmanın şart olduğunu söylemektedir.⁸² Atay’a göre Farabi, insan hürriyetini Tanrı’nın adaletiyle ilişkilendirmektedir.⁸³ Sunar ise onun bu noktada insanın iradesini ve aklını kullanmasıyla hür olacağını belirttiğini söylemektedir.⁸⁴ Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere insanın bilgi sahibi olmasıyla mutlu olması arasında sıkı bir ilişki olduğu ortaya çıkmakta ve aynı zamanda insanın sosyal yaşama uygun bir varlık olarak yaratıldığı da anlaşılmaktadır.

İbn Rüşd (1126-1198) ise insanın sahip olduğu akıl melekesinden dolayı insana üstünlük vasfını vermekte⁸⁵ insanın bir amaç için yaşadığını ve bu amacı da Farabi de olduğu gibi mutluluk olduğunu belirtmektedir.⁸⁶ M. Şerif, onun insanın sahip olduğu bilgi ile ilahi ilmin birbirine karıştırmadan insan bilgisine ulaşmaya çalıştığını “insan fertleri duyularıyla, küllileri aklıyla idrak eder. İnsan idrakine sebep olan şey idrak edilen şey değiştikçe değişikliğe uğrar ve nesnelerin çokluğu, idraklerin çokluğu anlamına gelir”⁸⁷ sözleriyle ifade etmektedir. O, insanı kaderciliğe terk etmediği gibi mutlak bir irade özgürlüğüne de kavuşturmamış ve insanın, belirlenen bir varlık olması yanı sıra mutlak anlamda hür iradeye sahip olamamasının da yaptığı fiillere bağlı⁸⁸ olduğunu söylemektedir. Buna göre insan, duyu ve aklıyla idrak eden, mutlak iradeye sahip olmayan bir varlıktır. Ancak insanın bir gayesi olduğu bu gayenin de mutluluk olduğu görülmektedir.

Son olarak İbn Arabî’ye göre insan, büyük kâinatın özeti gibidir. İnsan fiziki yapısı itibarıyla küçük olsa da insan evrenin tüm gerçeklerini kendinde toplamaktadır. Ona göre insan: “Tanrı katında bakan bir gözdeki bebek gibidir ve görmek sıfatı ile tabir edilmiş mahlûk odur. İşte bundan dolayı ona insan denildi”⁸⁹ şeklinde ifade etmektedir. Arabi, insanı küçük kâinat, kâinatı ise büyük bir insan olarak görmekte, Tanrının insanı, tüm kâinatın gerçekliklerini kendisinde toplayan bir varlık olarak yaratmış olduğunu belirtmektedir.⁹⁰

Yukarıda kısaca görüşlerini ortaya koyduğumuz düşünürlerin, insanı bütün boyutlarıyla değerlendirmediklerini görmekteyiz. Kimi düşünürler insanı akılla, kimileri

⁸² Farabi, İhsa’ül-Ulum, Çev., Ahmet Ateş, MEB Yay., İstanbul, 1989, s. 126.

⁸³ Hüseyin Atay, Farabi ve İbn Sina’ya Göre Yaratma, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1974, s. 51.

⁸⁴ Cavit Sunar, İslam’da Felsefe ve Farabi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1972, s. 65.

⁸⁵ Cevher Şulul, İbn Rüşd’ün Siyaset Felsefesi, İnsan Yay., İstanbul, 2009, s.116.

⁸⁶ a. g. e., s. 109-111.

⁸⁷ Mian Muhammed Şerif, İslam Düşüncesi Tarihi, Çev. Mehmet Yalçıntaş, İnsan Yay., İstanbul, 1990, Cilt-2, s. 173.

⁸⁸ a. g. e., s. 173.

⁸⁹ Muhiddin-i Arabi, Fusus ül-Hikem, Çev. Nuri Gençosman, MEB Yay., İstanbul, 1952, s. 8.

⁹⁰ a. g. e., s. 9.

ahlak ve metafizik boyutuyla değerlendirirken; bazı filozoflar insanı sosyal yönüyle, bazıları ise çalışma ve üretme yönüyle ele aldıkları görülmektedir. Düşünürlerin dün olduğu gibi bugünde fikirleriyle insanlığı aydınlatacağını unutmamak gerekir. İnsanlık, tarih boyunca düşünürlerin fikirlerinden, görüşlerinden istifade ederek kendini geliştirmeye çalışmıştır. Ancak insanlığın daha çok çaba göstermesi gerekli olan konuların başında, insan kavramı gelmektedir.

1.4. Nietzsche ve İnsan

Nietzsche, bilgiyi hayat ile yaşantı arasında ve insan ile olan ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Düşünce tarihinde kendisinden önceki insan üzerine yoğunlaşan düşünürlerde olduğu gibi Nietzsche’de insan görüşünü ortaya koyarken problemini varlıklar sıralamasında insanın yeri ne olmalıdır problemi üzerine değil, yaşam denen bu sanat fenomenini kuran insan varlığının, en uygun olmayan koşullarda ve en yavaş şekilde kuran insan varlığının anlaşılması problemi üzerine kurmaktadır.⁹¹

Düşünürün yaşadığı dönemde de insanlarla ilgili yeni teoriler yeni kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan doktrinlerden bazıları evrim fikrini benimsemişlerdir.⁹² İnsanlığın ilerleme kaydettiği fikri bu dönemin önemli düşüncelerindendir. Ancak insanlığın ilerleme kaydettiği fikrine “İnsanlık ilerlememektedir; hatta mevcut bile değildir”⁹³ sözüyle Nietzsche karşı çıkmaktadır. 19. Yüzyılın 16. Yüzyıl ile kıyaslandığında hiçbir ilerlemenin olmadığını da ifade etmektedir.

Nietzsche açısından problem, hangi insan tipinin daha değerli, daha yaşamaya layık, daha sağlam bir geleceğe sahip olmak için yetiştirilmesi ve istenmesi gerektiği problemidir. Ürek, onun insanlar arasındaki yapı farklılığından dolayı insanları eşit görmediği, eşit görmediği insanları da bir “insanlık idesine” göre değerlendirmedeğini ifade etmektedir.⁹⁴

Nietzsche, insanlığın en yüksek bağlamda, kendi benliğini anlayacağı geriye ve ileriye bakmasını, papazların egemenliğine girmeden neden ve niçin sorularına bir bütünlük içinde ortaya koymalarını sağlamayı kendine vazife olarak görmüştür.

⁹¹ Ürek, a. g. m., s. 121.

⁹² Fehmi Baykan, Nietzsche’nin Felsefesi, Kaknüs Yay., İstanbul, 2000, s. 91.

⁹³ Nietzsche, Güç İstenci, s. 81.

⁹⁴ Ürek, a. g. m., s. 122.

İnsanlığın bugüne kadar hep kötü ellerde idare edildiğini, bunun sebebinin de İncil, papazlar, ermişler, düzenbazlar ve filozoflar olduğunu belirtmiştir.⁹⁵

Nietzsche'ye göre bazı insanların hayatında sadece bir yön etkili olacaktır. Dolayısıyla kişi yaşamını bu noktaya göre sürdürecektir. Ona göre “bir kimsenin en iyi yapabildiği ve en severek yaptığı, yaşamının biçimlenmesinin bütününde etkili olmuyorsa, bu şaşırtıcı gelebilir; yaşam çoğunlukla insanlardaki muhteşem yetenek sayesinde herkeste olduğu gibi yalnızca kişiliğin bir kopyası olmakla kalmaz, aynı zamanda özellikle zekânın ve insanın kendine özgü varlığının da bir kopyası olur.”⁹⁶ Almanların şair bildikleri dram yazarı Goethe'nin durumunda olduğu gibi dram yazarının hayatı dramatik olur.⁹⁷

Filozof, insanların derinlemesine acı çektiklerini, kendi varoluşlarını metafizik boyutta algıladıkları için hayvanlara karşı merhametli olduklarını belirtmektedir. O, hayvan ile insan arasındaki sınırın hangi noktadan başladığı belli olmadığı için insanların mutluluğu arzuladığı kadar yaşamı arzulamadığı sürece, hayvanlık noktasından ileri geçemeyecektir. Çünkü hayvanın kendi içgüdüleriyle yapmak istediği şeyi insan bilinciyle yapmaktadır. Ne yazık ki biz, insanlar çoğu zaman bu bilinci aşamadığımızdan, hayvanlık noktasından da ileri geçemediğimizden dolayı acı çeken varlıklar olmaktadır. İnsanların günlük ihtiyaçlarını gidermekten başka bir şey yapmadığını dolayısıyla insan ile hayvan arasındaki ayrımın belli olmadığını, insanın hayvanla olan farkının sadece insanın arzularıyla ve bilinciyle yapmak istediğini yapmak olarak, belirtmektedir.⁹⁸

Akarsu, Nietzsche'nin insanlığa entellektualist duruşunu bırakıp yaşamasını salık verdiğini, onun bütün istediği, insanı kurtarmak, onun ne olduğunu fark etmesini sağlamak ve insana özgür bir kişilik kazandırırken insan varlığı, özgürlük ile alın yazısı arasında bağlantı olduğunu belirtmeyi de ihmal etmediğini⁹⁹ ifade etmektedir.

H. Ziya Ülken, Nietzsche'nin felsefesine girişini filoloji dalıyla yaptığını ve “eski yunanı, kahraman insanlığın numunesi” olarak gördüğünü, bu dönemde Yunanlıların, insanın kendisini yaratmaya mecbur olduğu inancını, temel inanç yapmış olduklarını, Nietzsche'nin bu durumu tarihi kuvvetlerin kaderine ve ilahlara karşı isyanı

⁹⁵ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 80.

⁹⁶ Nietzsche, *Richard Wagner Bayreuth'da*, s. 10.

⁹⁷ a. g. e., s. 10.

⁹⁸ Nietzsche, *Eğitimci Olarak Schopenhauer*, s. 48-49.

⁹⁹ Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, s. 44.

olarak gördüğünü, bu kanısına da Homeros'un şiirlerini, Aiskhylos'un trajedilerini inceleyerek vardığını belirtmektedir.¹⁰⁰

West, dilbilimcisi ve klasik sanat âlimi olan Nietzsche'nin, Yunan trajedisinin kökenlerini insan bilincine tedirginlik veren terimlerle açıkladığını¹⁰¹ ve Tragedyanın temelindeki ilkelerle Apollon* ve Dionysos* Tanrılarını kullanarak kendisini, insanlığı temellendirdiği ifade etmektedir.¹⁰²

Ülken'e göre Nietzsche, insan görüşünün son noktasına "insanüstü" fikrini koymaktadır. Bu düşüncesiyle insana vermek istediği mesajda her zaman kendini aşmak, kendinden daha üstün olmak şuurunu vermek istemiştir. İşte bu noktada Schopenhauer'un kötümser ve yokluk felsefesine saldırmıştır. Yaşamı inkâr yerine, yaşama bütün kuvvetiyle sarılmayı neşe ve sevinçle mücadele etmeyi istemiştir. Yokluklara teslim olmak yerine daha şiddetli mücadele edilmelidir. Daha asil bir yaşam sürdürmek için bu düşünce ile hareket edilmelidir. Bu süreç insanı içinde bulunduğu durumu aşmayı da gerektirmiştir. Bu şekilde insanlık hayvanlık derecesinin üzerine yükselecek ve kendini de aşmış olacaktır. Üst insanı vücuda getirecektir. Eski değerleri yıkacak yerine yeni değerleri koyacaktır.¹⁰³ Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere Nietzsche felsefesini bir amaca ulaşmak için kullanır. Gayesine ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Üstinsanı hayata ulaştırmak için mücadelesini vermiştir.

Baykan, Nietzsche'nin insanların eşit olduğuna inanmadığını ve bu düşünceye itiraz ettiğini belirtmekte, insanların eşit olmadığı gibi standart insan tiplerinin de olamayacağını, insanların bilinç durumlarına ve fizyolojik durumlarına göre farklı insan tiplerinin oluşacağını ifade etmektedir.¹⁰⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere günümüz insanında herkesin eşit olamayacağı bir vakıadır, buradaki eşitlik ekonomik anlamda değil de yaratılış, karakter, noktasında eşitlik olamayacağıdır. Nietzsche'nin insanları

¹⁰⁰ Hilmi Ziya Ülken, Felsefeye Giriş-2, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2009, s. 164-165.

¹⁰¹ David West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Çev., Ahmet Cevizci, Paradigma Yay., İstanbul, 2008, s. 211.

* Apollon aydın, durgun, gücü ve aklı simgeleyen tanrıdır. Akılla doğayı görme ve doğayı şekillendirme gücü yeteneğini simgeleyen tanrıdır. Anlama ve kavramayla doğayı ve karanlık sırları ifşa etmek için bir ışık gibi aydınlık veren tanrıdır. Doğayı anlamak ve kavramak için ışık veren bu tanrı insanı taklitçiliğe götürecektir. İşte tam bu noktada Dionysos devreye girmektedir.

* İnsanın yaratıcılık faaliyetinde bulunması için doğaya farklı bakmalıdır. Bu bakışı sağlayan Dionysos tanrıçasıdır. Anadolu'da çıkıp Yunanistan'a göç etmiştir. İnsanın doğayla birleşmesini sağlayan bir araç gibidir. Adeta insan için yaratılmış bir tanrıdır. (Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 5. Baskı, 1993, s. 44)

¹⁰² Akarsu, Çağdaş Felsefe, s. 46.

¹⁰³ Ülken, a. g. e., s. 171-172.

¹⁰⁴ Baykan, a. g. e., s. 91.

eşit kabul etmemesi bu noktada değerlendirilmelidir. Ancak bu değerlendirmeye daha isabetli sonuçlara varılabilir. Aksi durum yanlış sonuçlara sebebiyet verebilir.

Filozof Nietzsche, yaşamını idame ettirme noktasında insanları yolculara benzetir ve beş basamağa ayırarak irdeler: En alta birinci basamaktakiler yolculuğa çıkan ve yolcu görünümünde olanlardır. Gerçek anlamda bunlar yolculuğa çıkartılanlardır ve “kördürler”. Bir sonraki basamaktakiler bunlar bakanlar ve görenlerdir. Üçüncü basamakta olanlar gördüklerinin etkisiyle bir şeyler yaşarlar. Dördüncü basamaktakiler gördüklerini özümser ve beraberinde götürürler. Son basamaktakiler ise gördüklerini, yaşamın her aşamasında ve bütün faaliyetlerinde kullanırlar. Bu faaliyetlerini dışa yansıtır, yüksek güce sahip olurlar. Alt basamaktakiler tamamen pasif, üst basamaktakiler ise yaşamlarını diledikleri gibi yaşarlar ve tamamen ön yargılarından kurtulmuş olanlardır.¹⁰⁵ Düşünce tarihinde birçok filozof insan tasnifi yapmıştır. Kimileri eğitim açısından, kimileri ahlak açısından, kimileri de din açısından insan tasnifi yapmışlardır. Nietzsche ise insan tasnifini, yaşam, istenç ve eylem ekseninde yapmaktadır. Ayrıca tecrübelerin yaşamda ki aksiyonlarda kullanılması çok önemlidir. O, tecrübelerini yaşama geçiren insanlara değer vermektedir.

Nietzsche’ye göre içsel sıkıntılarından kurtulmuş, baştan çıkarıcı olaylara rağmen insan denilen varlık iç dünyasının serüvenlerini yaşamak ve ondan kurtulmak zorundadır. İnsan üst üstenin ölçütü olmak zorundadır. İnsan her şeyi rastlantısal olanlardan ayırarak özgür ruhlu olmak zorundadır. İnsanlığın temel sorunu bir zamanlar kendisine vurduğu prangalardan kurtulmaya çalışmasıdır.¹⁰⁶

Filozofa göre yaşadığımız dünya, insanların kendilerine göre tasarlamış oldukları dünyadır. Oysa bu tasarım ürünü olan dünya sadece insanlar için geçerlidir.¹⁰⁷ İnsanların dünya gibi ahlak kurallarını tasarlamalarının nedeni “üst-hayvan” olmak içindir. Bu noktada tasarlanan ahlak kuralları aslında beyaz bir yalan olmakla beraber, insanların böylesi bir yalan uydurmalarının sebebi kendilerini yüceltme isteğidir. Eğer insanlar bu şekilde davranmamış olsalardı hayvan olarak kalacaklardı.¹⁰⁸ Oysa insanların kendilerine göre ahlak kuralları koymaları, dünyayı kendilerine göre tasarlamaları, sadece farklı varlıklar olmasının dışa yansması olarak görülmektedir.

¹⁰⁵ Friedrich Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca-2, Çev., Nilüfer Epçeli, Say Yay., İstanbul, 2008, s. 99-100.

¹⁰⁶ Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca-1, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, s. 20.

¹⁰⁷ a. g. e., s. 41.

¹⁰⁸ a. g. e., s. 63.

Nietzsche için bizim özgür düşünceye sahip olduğunu düşündüğümüz birçok insan, gerçekten korkak insanlardır. İnsanların tinsel konulara dalmış olanları korkusuz, çok atak oldukları sanılsa bile aslında onlar çok üzücü tragedyaalar içinde yaşarlar. Bundan kaynaklanan yaşama karşı saygılı olma durumları vardır. Ancak bunların karşısında en büyük düşman yine yaşamdır.¹⁰⁹

Düşünre göre insanların hâkim ve özgür olma duyguları yoğun olduğundan insanlara prangalar vurulsa bile insanlar o prangaları hissetmeyeceklerdir. Çünkü insan mağrur ve hâkimiyet kurma duygusu taşıyan bir varlıktır. O, bu duygunun da bir yanılsama olacağını şu sözlerle ifade etmektedir: “Hiçbir şeye bağımlı olmadığımızı hissetmediğimiz sürece kendimizi bağımsız sanıyoruz. Bu da insanın ne kadar gururlu ve hâkimiyet kurmaya düşkün olduğunu gösteren bir yanılgıdır... İradenin özgürlüğü yeni zincirleri hissetmemekten başka bir şey değildir.”¹¹⁰

Nietzsche, insanın insan olmak için birçok bedel ödemesi gerektiğini bu hayatta herkesin efendi olamayacağını, ancak kendi efendisi olabileceğini, hatta insan olmak istiyorsa ya da insan olarak kalmak istiyorsa çok çetin mücadeleler vermek zorunda olduğunu belirtir; O, bu noktada ki düşüncelerini şöyle açıklar: “Ah, insan kendi renklerini, kendi fırçalarını ve kendi tuvalini bulana kadar birçok can sıkıntısını aşmak, pek çok ter dökmek zorundadır! Ki o zaman bile yaşam sanatının ustası olamaz ama en azından kendi atölyesinin efendisi haline gelir.”¹¹¹ Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki insan yaşamı boyunca istediği bütün imkânları hazır bulamaz ancak bulmak için çaba gösterir. İnsana değer kazandıranda bu çabalardır. Nietzsche’nin fikrine göre yorulmadan, ter dökmekten sonuca varmak mümkün olmamaktadır.

Nietzsche insanın tutku derecesinde benimsediği ve en gelişmiş olduğu yönün “iktidar duygusu” olduğunu belirtir. Bu duygu o kadar ince ayarlandırılmıştır ki “kuyumcu terazisiyle” boy ölçüşebilecek duruma gelmiştir. Bu insanın en güçlü duygusu olduğunu da şöyle ifade etmektedir: “Bu duyguyu yaşamak için geliştirilen yöntemler neredeyse kültür tarihini oluşturur.”¹¹² Buna göre filozofun önemli gördüğü iktidar duygusu, başka bir ifade ile güce sahip olma isteği, insanlık tarihinde birçok olayın olmasına sebep olmuştur. Özellikle savaşların çıkması ve bu savaşlarla birlikte acıların yaşanmasında iktidar isteğinin başrol oynadığını unutmamak gerekir. Birçok

¹⁰⁹ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 84.

¹¹⁰ Friedrich, Nietzsche, Gezgin İle Gölgesi, Çev. Murat, Batmankaya, Say, Yay., İstanbul, 2010, s. 16.

¹¹¹ a. g. e., s. 125.

¹¹² Friedrich Nietzsche, Tan Kızıllığı, Çev., Özden, Saatçi, Say, Yay., İstanbul, 2011, s. 30.

diktatörün acımasızca insanlara karşı yaptıkları ancak iktidar olmayı isteme kavramıyla açıklanabilir.

Düşünür için erdemli olmak, köle olmakla eşdeğerdir. Bu erdemler takdir edilse dahi durum değişmeyecektir. Bu erdemlerin hiçbir değeri de yoktur. Nietzsche bu erdemlerle yaşayanların tam anlamıyla köle olduğunu “alçak gönüllü, gayretli, yardımsever, ılımlı: insanların böyle olmasını mı istersin? İyi insan, bana göre ise bu sadece ideal bir köledir, geleceğin kölesidir”¹¹³ sözüyle açıklar. Bu ifadelerden insanların iyi olduğunu zannettiği insanların aslında kendisi olamamış insanlar olduğunu ve bu insanların sürüye ait insanlar olarak kabul edildiğini bu insanların da ancak iyi birer köle olacağı anlaşılmaktadır.

Filozof, insanların sadece kendilerini önemsediklerini sadece kendi istek ve arzularına göre davrandıklarını, hatta insanların en akıllı olanlarının bile bu şekilde yaşamlarını sürdürdüklerini “insan, umursamaz bir egoisttir: En zekileri bile alışkanlıklarının avantajlarından daha önemli olduğunu düşünür”¹¹⁴ sözü ile ifade etmektedir.

Nietzsche, insanların farkında olmadan bilinçsiz bir şekilde bazı hedeflere yönlendirilmiş olduklarını belirtmektedir. İnsanların ruh avuntularıyla avutulduklarını şu sözlerle açıklamaktadır: “Her insan bütün faaliyetleriyle birlikte ancak, bilerek bilmeyerek ruhun aracı olduğu ölçüde onurludur. Buradan hemen şu ahlaki sonuç çıkarılabilir: ‘Bizzat insan’, mutlak insan, ne onur, ne hak, ne ödev sahibidir; yalnızca tamamıyla sınırlandırılmış, bilinçsiz hedeflere hizmet eden bir varlık olarak insan, hayatını kurtarabilir.”¹¹⁵

Filozof, insanların tüm eylemlerini sadece türlerini korumak maksadıyla yaptıklarını belirtmektedir. O, bu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: “İnsanlara durup şöyle iyi ya da kötü yanlarıyla bir bakmak istesem onları daima tek bir ödevle ilgilenirken bulurum, tümünü ve özellikle teker teker hepsini: İnsan türünü korumak için iyi olanı yapmak. Türlerini sevdikleri için değil elbette, yalnızca basit bir nedenden, içlerinde bu dürtüden daha eski, daha güçlü, daha ödün vermez, daha üstesinden gelinmez bir şey yok, çünkü bu dürtü türümüzün ve sürümüzün özünü oluşturuyor...”¹¹⁶

¹¹³ Nietzsche, Güç İstenci, s. 244.

¹¹⁴ a. g. e., s. 247.

¹¹⁵ Friedrich Nietzsche, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Çev. Gürsel Aytaç, Say Yay., İstanbul, 2009, s. 28.

¹¹⁶ Friedrich Nietzsche, Şen Bilim, Çev. Ahmet İnam, Say Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2011, s. 23.

Nietzsche'ye göre insanlar varlık sebeplerini bilmek zorundadır, yoksa insan ve insan grupları da var olamazdı. Türün gelişimi güven duygusuna bağlıdır. Ancak bu noktada ki çabaların tümü grubu koruma adına yapılmaktadır. Bu durumda insan için önemli olan bütün unsurlar yok edilmekte sadece türün korunmasına yardımcı olan araç gereçler icat edilmektedir. Bu tuhaf durumun müsebbipleri de toplumu idare edenlerdir.¹¹⁷

Filozof, düşüncelerinin yaşam ile ilgili tasarımlarının gerçekleşecek zamanın da geleceğini “demek ki! Demek ki! Demek ki! Oh! Beni anlıyor musunuz kardeşlerim? Bu gel-gitin yeni kanununu anlıyor musunuz? Bizim zamanımız da gelecek!”¹¹⁸ sözleriyle açıklamaktadır. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere her düşünür düşüncelerinin hayat bulacağı günün geleceğine dair kuvvetli kanaatleri vardır. Filozofların, fikirlerinin ete kemiğe bürünecek, insanlar tarafından kabul edileceği zamanın geleceğini de düşündüklerini söylemek mümkündür.

Nietzsche yaşamı; “ölmek isteyen bir şeyden sürekli ayrılma; ... İçimizde, yalnız içimizde de değil, zayıf olan ne varsa, onlara karşı acımasız ve ödün vermez olan... ölene ve sefile, eskimişe hiç saygı duymamak? Daima bir katil olmak? Yine de yaşlı Musa demiş ki: Öldürmeyeceksin!”¹¹⁹ şeklinde açıklamaktadır. Buradan da görüldüğü üzere filozof yaşam alanında hareketi kısıtlayan her şeyin imha edilmesini, yaşam olarak tarif etmektedir. Yaşlı Musa'ya atıfta bulunmasını da ironi olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Filozof insanlığın kurtuluş reçetesini trajediyle* açıklar ve yaşam noktasında bireyin düşünmesi gerekli olan şablonun trajedi şablonu olması gerektiğini belirtir. Ona göre insanın ve insanlığın kurtuluşu trajediyle mümkündür. Birey fert olması hasebiyle hem toplumu aşan ve hem de toplumun bir parçasıdır. Bu nedenle birey “kutsanmalıdır”. Kutsanmış olan kişide aynı zamanda ölüm ve zamanla ilgili korkulardan sıyrılmalıdır. Çünkü insan yaşam serüveninde “kutsal” olan bir şeylerle karşılaşacaktır. İşte trajedinin istediği düşünce ve yaşam da budur.¹²⁰

¹¹⁷ a. g. e., s. 25.

¹¹⁸ a. g. e., s. 25-26.

¹¹⁹ a. g. e., s. 47.

* Trajedi insana ne olduğunu, onu değerlerin tüm bağlarından kurtararak öğretir. İnsana özgür birey olduğu bilinci verirken, varlığının, bu özgürlükle alın yazısı arasında bir denge olduğunu söyler. Bu nedenle insan varlığı ve yaşamı trajiktir. Trajik olan insan, alın yazısıyla karar özgürlüğüyle baş başa kalmış insandır. (Friedrich Nietzsche, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Çev Gürsel Aytaç, Say Yay., İstanbul, 2009, s. 13-14)

¹²⁰ Nietzsche, Richard Wagner Bayreuth'da, s. 27.

Nietzsche insanlığın sorunlarına çözümü trajediyle mümkün görmektedir. Dolayısıyla O, "... insanlık bir bütün olarak ileride karşılaşabileceği yıkımlara trajedi zihniyetiyle karşı koyabilir. İnsanın mükemmelleştirilmesi de bu yüce görevin kapsamında; bunun kesin bir biçimde reddedilmesi, insana dost olanı ruhun önüne geçirebiliyormuş gibi bulanık bir görüntünün ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Bunu böyle hissediyorum! İnsanlığın geleceği için yalnızca tek bir umut ve tek bir güvence var: gelecek, trajedi zihniyetinin yok olmasına bağlı"¹²¹ çözümü bu cümlelerle açıklamaktadır.

Filozofun insan ile ilgili değerlendirmelerini geleneksel değerler üzerinden yaptığı görülmektedir. Onun insana bağlı olduğu geleneklerin ve değerlerin, insan yaşamı üzerindeki yansımalarını göstermeye çalıştığı ve kişiyi muhasebe yapmaya çağırdığı anlaşılmaktadır. Nietzsche'nin insanı bu bağlamda değerlendirdiği ve düşüncelerini bu temelin üzerine inşa ettiği görülmektedir.

1.5. Nietzsche'nin İnsan Anlayışı

1.5.1. Sürü İnsanı

Filozofun diğer düşünürlerden farklı olarak, insan tasnifini daha çok ahlakla ilişkilendirdiği öteden beri söylenmektedir. Kuçuradi, Nietzsche'nin insan tasnifinde sürü insanını; ahlaklı insan ve aynı zamanda toplumun kabul ettiği yürürlükte olan değer yargılarına uygun yaşamaya çalışan, insanların oluşturduğu topluluk olarak açıklamakta ve sürü insanının, değerlerle ilgili herhangi bir tutum, davranış içine girmeden sadece o değerlerin sınırları içinde kaldığını aynı zamanda sürü insanının ahlak kurallarını, değer yargılarını tartışma konusu yapmadığını, sürü insanına göre bu tartışmayı yapmanın ahlaksızlık olduğunu ve bu insan gurubunun boyun eğen, itaat eden, kendi değerlendirmeleriyle değil de toplumun geçerlilikte olan değerleriyle yaşayan, insan grubu olarak ifade etmektedir.¹²²

Nietzsche, din adamı yani papazın bu aşamada rolünün çok büyük olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: "Sürü hayvanının zayıflığı, dekadanın zayıflığı tarafından üretilen ahlaklılığa çok benzer bir ahlaklılık üretir. Birbirlerini anlarlar, ittifak oluştururlar (büyük çöküş dinleri daime sürünün desteğine güvenmişlerdir). Kendi içinde sürü hayvanı hasta değildir, hatta paha biçilmezdir. Ama kendini yönetebilecek

¹²¹ a. g. e., s. 27.

¹²² İonna Kuçuradi, Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2009, s. 43-44.

beceriye sahip olmadığı için bir çobana ihtiyacı vardır ki rahipler bunu anlar... İşte sürü hayvanı rahipler tarafından böyle hasta edilir.”¹²³ Bu ifadelerle göre sürü insanını hastalıklı yapan durum onları yönetenlerin tutum ve davranışlarıdır. Böylesi bir toplumu sağlıklı kılan, hastalıklı hale getiren, o toplumu idare edenlerden biride papazlar sınıfıdır.

Baykan, sürü insanının yaratılış itibarıyla zayıf, varlığını sürdürmek için başkalarına ihtiyaç duyan, başlangıç itibarıyla güçlü olsalar bile zamanla ehlileştirilip sürü formuna sokulan, insan olarak ifade eder.¹²⁴ Bu cümlelerde de görüldüğü gibi sürü insanı hayatı yalnız, başına yaşamaktan korkmakta ve bunun imkânsız olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle her zaman toplumun desteğine ihtiyaç duymakta ve toplumdan kendisini soyutlayamamaktadır. Sürü insanının toplumla olan bağı, su ile balık arasındaki ilişkiye benzemektedir. Balığın, susuz yaşayamadığı gibi sürü insanı da toplum olmadan yaşamını sürdüremeyeceğine inanmaktadır.

Baykan’a göre ‘sürü’ kavramı hastalıklı anlamında değil, tam tersine gücü isteme anlamında güç isteme enerjisinde düşük seviye ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Yaşamın onlara çıkarttığı sıkıntı ve sorunlara karşı meydan okuma, kendisini ortaya koyma bu insanlar için ancak topluluk halinde mümkün olacağından, varlıklarını toplum dayanışmasıyla devam ettirirler. Bunun gibi toplulukları meydana getiren biyolojik neden “sürü içgüdü”dür. Sürü insanı en çok ihtiyaç duyduğu ve yaşamında kullandığı sürü olma içgüdü, giderek yaşamın bütün alanlarına tahakküm etmeye başlar. Sürü içgüdüünün diğer içgüdülere tiran olması, *décadence* (yozlaşma) hastalığı başlatır.¹²⁵ Bu ifadelerden çıkarılabilecek sonuç, sürü insanından oluşan toplumların özgür insan üretmesi mümkün değildir. Hastalıklar, nasıl insanın bünyesini dirençsiz bırakıp, sonra o kişinin ölümüne neden oluyorsa, sürü toplumlarının yaşamı da sürü içgüdüünden dolayı sürekli sürü hastalığı riski altında olacaktır. Aynı zamanda sürü içgüdüü *décadence*ın sebebidir.

Filozof için hangi insan tipi yetiştirilmesi gerekir sorusu önemlidir. Günümüze kadar hangi insan tipi istendi ve hangi insan tipi yetiştirildi? Sorusuna cevap aradığı görülmektedir. Ona göre değerli insan geçmişte var edilmiştir. Ancak bu var edilme tesadüf eseri olarak ortaya çıkmıştır. İstenerek değerli insan tipi oluşturulmamıştır. Tam

¹²³ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 203.

¹²⁴ Baykan, a. g. e., s. 96.

¹²⁵ Baykan, a. g. e., s.97.

tersine hastalıklı, evcil, sürü insanı var edilmiş ve bu noktada başarılı olunmuştur. Yine düşünüre göre burada en büyük pay Hristiyanlığıdır.¹²⁶

Düşünür sürü insanın özelliklerini açıklarken, insanların varoluşlarından bu yana “insan sürüleri (aile grupları, topluluklar, kabileler, halklar vs.)”nin de var olacağını belirtmektedir. Tarihte bu gruplara emir verilmesi yeterli olmuştur, hemen itaat etmişlerdir. Dolayısıyla insanlara boyun eğdirmenin en iyi ve etkin eğitim yöntemi olmakla beraber, bu insan grubuna öğretilen şeylerin etkisiyle ve vicdan gereği emredileni hemen yaparlar. Herhangi bir şeyi koşulsuz olarak yapmalısın emri bir istek formuyla doldurulduğunda; bu insanlar gücünü, sabırsızlığına, gerilimine göre, kaba bir iştaha sahip olarak şeyleri yaparlar. Ancak emredilenlerin çok azında ayırım yaparlar. Bu tuhaf gelişme sanki doğuştan sürü psikoloji olarak insandan insana miras kalan bir durum gibi olmakla beraber bu insanlara ana ve babalar, öğretmenler, yasalar, sınıfsal önyargılar ve kamuoyu tarafından söylenen her şeyi itiraz etmeden yerine getirirler.¹²⁷ Nietzsche, bu durumu tuhaf, insan sınırlılığı ve sürü mirası olarak görmektedir. Bu durumda hiçbir sorgulama formuna sahip olmayan insan ya da insan guruplarını her zaman emirlerle kontrol altına alınması mümkündür. Sorgulamayan insanın yönetilmesi, istenilen yere götürülmesi kolay olacaktır.

Filozofa göre insanlığın geçmişi hep emirler ve itaatlerle doludur. Geçmiş, her zaman kendisinin değerli olduğunu ifade etmiştir. Kişinin kendisi olma, farklı olma ve farklı düşünme isteği törpülenmiştir. Bu törpülenen insan haliyle sürü formuna dâhil olmuştur. Nietzsche itaatle ilgili fikirlerini “yapmalısın! Yoluna çıkmıştır aslanın, üstü pullarla kaplı bir hayvan gibi altın parıltılar saçarak ve her pulun üstünde altın rengi bir yapmalısın ışıldar. Bin yıllık değerlerin ışıltısı yansır bu pullardan ve ejderlerin en güçlüsünün ağzından şu söz çıkar: Değerli ne varsa bendendir ışıltısı”¹²⁸ sözleriyle açıklamaktadır.

Nietzsche, Avrupa toplumunu açıklarken sürü insanına vurgu yapmakta ve anayasaların oluşumunun sürü idare etme isteğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre “Avrupa’daki sürü insanı, kendisinin biricik uygun insan tipi olduğu görüşünü veriyor, onu evcilleştiren, geçimli ve sürü için yararlı kılan özelliklerini yüceltiyor; sanki onlar has insan erdemleriymiş gibi. Dayanışma, lütuf, itibar, çalışkanlık, ölçülülük, alçak gönüllülük, hoşgörü, acıma, liderlerin ve kösemlerin kaçınılmaz

¹²⁶ Nietzsche, Deccal, Çev., Ayça Kaya, Say Yay., İstanbul, 2010, s. 10.

¹²⁷ Friedrich Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Çev. Ahmet İnam, Say Yay., İstanbul, 2010, s. 110.

¹²⁸ Friedrich Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, Çev., Murat Demir, Nilüfer Yay., Ankara, 2010, s. 29.

olduğu sanıldığı durumlarda insan, bugün buyurucuların yerine kurnaz sürü insanlarını koyup, onları bir araya getirmeye çalışıyor durmadan: Tüm meclise dayanan anayasaların kökeni budur.”¹²⁹

Düşünür açısından sürü insanı olmanın da bir sakıncası yoktur. Ancak zayıf tabiatlarından dolayı hastalık kapmamış, yozlaşmamış bir sürü insanı bulmakta çok kolay değildir. Baykan, Nietzsche’nin sürü insanını “alelade insan, sıradan insan, nasipsiz, pazar yerinin sinekleri, küçük insan, pek çoklar”, vb. isimleri kullanarak, sürü insanını sağlık durumlarına göre de “bozuk bünyeli, hasta, marazlı, dünya-bezgin, zayıf, mahrum, kin insanı,” ahlak açısından da “köle, ahlaklı insan, iyi insan dindar insan, son insan, öte -dünyacı, ayak takımı, örümcek” sürü insanı idarecilerine ise “çoban, sürübaşı, papaz, vücudu hakir görenler, ölüm vaizleri ve filozoflar”¹³⁰ gibi isimlerle ifade ettiğini belirtmektedir.

Nietzsche sürü insanını küçük görmemekle birlikte, sürü öfkesinden sakınmak gerektiğini düşünmekte ve bunu “sürü insanını hor görenler ve bu sürüden kaçanlar bir gün sürü insanlığı tarafından boynuzlarına takılacaklardır”¹³¹ ifadesiyle dile getirmektedir. Her ne kadar Nietzsche sürü insanına, üstinsan yolunu kapattığı için kızsada yine de onlara karşı katı değildir. Bir gün sürü insanı da gerçeği görür ve kendilerini aşip üstinsanı vücuda getirebilirler inancından dolayı onlara karşı ılımlı olmuştur.¹³²

Düşünür için sürü formunda her zaman orta halli olmak en makbul olanıdır. Sürü asla ifrat ve tefrit noktalarını sevmez, sürü için itidal noktası kıymetlidir. Sürüyü oluşturanların ortak paydası itidal noktası olmuştur. Ona göre “sürü içgüdü, vasat ve alelade olanı en yüce en değerli olanı kabul eder. Burası çoğunluğun kendini bulduğu yer; kendini bulduğu tarz ve tavidir. Bu nedenle tüm mertebe sıralarının rakibidir ve aşağıdan yukarı doğru bir yükselişi, çoğunluktan azınlığa doğru bir alçalış olarak görür. Sürü, ister altında ister üstünde olsun, istisnaları direnen ve kendisi için zarar getirebilecek bir şey olarak görür.”¹³³ Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi sürü insanı yeniliklere ve yeni şeylere kapalıdır. Onlar için en değerli şeyler var olan değerler ve mevkilerdir.

Nietzsche sürü insanın başka bir özelliğini ise sürünün her zaman oluşan toplumsal hareketlere kuşkuyla bakmak, farklı düşünen bireylere karşı tepkili olmak

¹²⁹ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 111.

¹³⁰ Baykan, a. g. e., s. 97.

¹³¹ Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca-2, s. 101.

¹³² a. g. e., s.101-102.

¹³³ Nietzsche, Güç İstenci, s. 202.

şeklinde açıklamaktadır. Ona göre oluşan her türlü hareketlilik, sürüde panik oluşturmuştur. Sürüde asıl olan sürünün korunması olduğunu “sürü, bir türü korumaya çalışır ve kendini her iki tarafta da savunur; arasından dejenere olup, çıkanlara (suçlular vs.) ve üstünden yükselenlere karşı. Sürünün eğilimi, durağanlık ve korumaya yönelik olup, içinde yaratıcı hiçbir şey yoktur.”¹³⁴ Bu durumda sürü insanları, asla yeni değerler, düşünceler ortaya koyamazlar. Zaten sürü insanı olmakta bunu gerektirir. Sürünün çobanlar tarafından idare edildiğini unutmamak gerekir. Sürü insanı çobanları tarafından motive edilmekte, sürü insanının düşünce ve algılaması çobanın gösterdiği şekilde olmaktadır.

Nietzsche’ye göre, sürü insanı olup olmadığımızı test edebiliriz. O, bu testin yapılmasında ki amaç, kişinin aldanmasına ve aldatılmasına müsaade etmemek olduğunu “insanın kendisi hakkında aldatılmasına izin vermeyin! İnsan kendi içinde özgecilikte yorumlandığı biçimde manevi emirleri duyduğunda, sürüye ait demektir. İnsan tam tersi duygulara sahipse, tehlikelinin ve sapıncın* tarafsız ve özgecil (diğerkâmlık) eylemlerde yattığını hissederse, sürüye ait değildir demektir”¹³⁵ sözleriyle dile getirmektedir. Bu ifadelerle göre diğerkâmlık duygusu önemli bir rol oynayacaktır. Çünkü filozofa göre kişi başkaları için fedakârlıkta bulunduğu sürü insanı olacaktır. Ancak özgecilik ferdin değil toplumun ürünü olduğunu unutmamak gerekir. Oysa birlikte yaşamak, sürü içinde de olsa bir takım görev ve sorumluluklar getirmektedir.

Filozof, kendi düşünce sisteminin gayesini insanların derecelerini belirlemek ve dereceleri düzenlemek olarak açıklamaktadır. O bu noktayı “felsefemin amacı, bireysel bir ahlaklılık değil, mertebelerin düzenlenmesidir. Sürü içinde sürünün fikri egemen olmalıdır ve onun ötesine geçmemelidir. Sürünün liderleri özünde kendi eylemleri için farklı bir değer takdiri talep ediyorlar, tıpkı bağımsızlar veya ‘dua canavarları’ vs. gibi”¹³⁶ şeklinde izah etmektedir.

Nietzsche, insanların belli bir kalıba ve belli bir forma göre yetiştirilmesine karşı çıkmakta, insanların belli değerlere bağlı yaşamasını eleştirmekte, hele hele insanların sürü insanı yapılmasına şiddetle itiraz etmektedir. Filozofa göre “insanlaştırma isteği, arkasında belirli bir türde insanın, daha doğrusu belirli bir içgüdünün, yani sürü içgüdüsünün egemenlik kurmaya çalıştığı bir saçmalaktır. İnsan eşitliği: İnsanları

¹³⁴ a. g. e., s. 205.

* Özel bir görevin normal sonucuna ulaşılmasına engel olan, sapıklık.

¹³⁵ a. g. e., s. 205.

¹³⁶ a. g. e., s. 206.

gittikçe daha birbirine benzer yapma eğilimin arkasında gizlidir.”¹³⁷ Bu sözlerle göre insanların eşit olduğu ya da eşit olması gerektiği düşüncesi tamamen saçmalaktır. Çünkü insanlar birbirinin kopyası olamaz.

Ona göre insanları eşit hale getirmek saçmalaktır. Çünkü doğa yasasına aykırı bir durumdur ve O bu durumu “insanlıktan söz edildiğinde temelde yatan tasarım, herhalde, insanı doğadan ayıran ve belirleyen şey olmalı. Ama böyle bir ayrım yoktur gerçekte: ‘doğal’ özelliklerle aslında ‘insani’ denen özellikler iç içe gelişmiştir. En yüksek ve en asil güçleriyle insan, tamamıyla doğadır ve doğanın o gizemli çifte karakterini taşır. O korkunç ve insanlık dışı sayılan yetenekleri, belki de heyecanlar, eylemler ve eserleriyle bütün insanlığın yeşerebileceği tek verimli topraktır”¹³⁸ sözleriyle anlatmaktadır. Burada insanın yapısı itibarıyla doğanın bir parçası olduğunu ifade eden düşünür, insanın doğa gibi bazen sert, bazen de yumuşak olma durumuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla doğada olmayan eşitliği insanlara uygulamak mantık dışı görünmektedir.

Nietzsche için sürü insanı her zaman kendinden güçlü olanı kendine benzetme eğilimindedir. Ona göre kuvvetli olanlar zayıfların gözünde itibarlı olmadıklarını “güçlü olanların daha zayıf olanlara karşı tutumu bellidir; güçlü olanların yüce durumları kötü bir itibar edinir.”¹³⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere sürü insanı her zaman kendi ahlakının geçerli olmasını arzulamaktadır. Dolayısıyla kendi ahlakında olmayan eylemleri, kötü olarak nitelemektedir.

Filozof, Zerdüşt’ünü sürüden ayartma yapmak için gönderdiğini belirtir. Ancak Zerdüşt’ün gelişine sürü ve çobanların hoşlanmayacağını, dolayısıyla Zerdüşt’e karşı öfkelenenlerini de “çoklarını sürüden ayrılmalrı için ayartmak! Ben bunun için geldim. Halk ve sürü öfkelenmeli bana: haydut demeliler Zerdüşt için çobanlar! Çobanlar diyorum, ama onlar kendilerini iyi ve adil diye adlandırmaktalar. Çobanlar diyorum, ama onlar doğru inancın inananları diye adlandırmaktalar kendilerini”¹⁴⁰ sözleriyle ifade etmektedir.

Nietzsche’ye göre zararlı insanlar bile vakti geldiğinde mensup olduğu zümreye fayda sağlayacağını “türün korunmasına gelince, en zararlı insan bile, en yararlı olabilir,

¹³⁷ a. g. e., s. 219-220.

¹³⁸ Nietzsche, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, s. 35.

¹³⁹ Nietzsche, Güç İstenci, s. 237.

¹⁴⁰ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt, s. 24.

çünkü ya kendi ya da diğerleri üzerinde etkili olarak insanlığın onlar olmadan taşıyıp gevşeyeceği ya da kokuşacağı dürtülerin oluşmasına katkıda bulunur.”¹⁴¹

1.5.2. Özgür İnsan

Nietzsche’ye göre özgür insan içinde yetiştiği yaşadığı toplumun ahlaki değerlerin dışına çıkan “ahlakdışı” insandır. Nietzsche “ahlakdışı” kavramının izahını şöyle yapmaktadır: “Aslında iki yadsıma girer. Bir yandan gelmiş geçmiş insan türünün en büyüklerini, iyilerini, iyilik isteyenleri, iyilik yapanları yadsıyorum; öte yandan gerçekten ahlak diye geçerlilik taşıyan ve egemen olan bir tür ahlakı, decadence ahlakı, daha somut deyişle Hristiyan ahlakı yadsıyorum.”¹⁴² Düşünür yaşadığı dönemin ahlak sistemlerini ve ahlakçıları yok sayma eğilimindedir. Kişinin özgür insan olabilmesi için her hangi bir ahlaka bağlı olmaması gerekir. Kendi yolunu kendisi çizmelidir. Çünkü düşünür ahlakın yozlaşmaya ve çöküntüye sebep olduğunu ifade etmektedir. Ahlakı, özgür insanın önünde engel olarak görmektedir.

Kuçuradi, Nietzsche’nin özgür insanı, ahlak dışı olan, içinde yaşadığı ve bağlı olduğu sürüden ayrılan kendi yolunu arayan, insan ve insanla ilgili olan her şeyi kendi idrakiyle idrak etmeye çalışan kişi¹⁴³ olarak algıladığını belirtmektedir. Günay ise Nietzsche’nin bahsettiği bu insan tipinin özgürlük yolunda inişler, çıkışlar yaşayan ya da bu iniş ve çıkışlara takılıp kalabilen, bu yolculukta “kopmuş insan” tipi ya da tipleri meydana geldiğini¹⁴⁴ söylemektedir.

İnsan sürekli yukarıları arzulayan yukarı basamakları hızla tırmanmak isteyen bir varlıktır. Nietzsche’ye göre insanlar ne kadar yüksekleri arzulasa da tıpkı bir ağaç gibi köklerini derinliklere salmak zorundadır. Derinliklere inen köklerde kötülüklerle uzanır. Özgürlük istenci sürekli yükselmeyi arzularken derinliklere inen köklerde kötülüğe uzanacaktır.¹⁴⁵ Bu ifadelere göre insan ne kadar yukarıları arzulasa da yetiştiği değerlerin dışına çıkamayacaktır. Dolayısıyla özgürlük yolcusu geçmişini silip atamayacaktır. Köklerden kötülüğe uzanma serüveni, kişinin geçmişinden kopamamasıdır.

Nietzsche için her insan özgür olma potansiyeline sahiptir. Ancak özgür insan olma çabası özgürlüğe hemen kavuşturmayacaktır. Özgür insan olma isteği, sadece

¹⁴¹ Nietzsche, Şen Bilim, s. 23.

¹⁴² Nietzsche, Ecce Homo, s. 117.

¹⁴³ Kuçuradi, a. g. e., s. 53.

¹⁴⁴ Günay, a. g. e., s. 145.

¹⁴⁵ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 47.

kişiyi özgürlük esiri yapacaktır. Ona göre insanın özgür olma isteği kişinin uyanık ve bilinçli olmasına neden olduğu gibi bu kişinin ruhu özgürlüğe susamış ve sürekli yükseklerle çıkma eğiliminde olacaktır. Ancak tam anlamıyla bu kişi özgür olmamakla beraber sadece özgürlük üzerine kafa yoran bir fert olacaktır.¹⁴⁶ Düşünür bu durumdaki bireylerin “hilekâr” ve kötülüğe meyilli olacaklarını aynı zamanda akıllanacaklarını da ifade etmektedir. Buradan hareketle özgürlük yolundaki çaba, insanı hemen özgürleştirmeyeceği ancak bilinç noktasında uyanışına sebep olacağı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu yol kişinin uyanmasına ve daha doğru bir yaşam sürdürmesine olanak sağlayacaktır.

Düşünüre göre özgür insanın en belirleyici özelliği, “bağlarından büyük bir kurtuluş”a ulaşmış olan insandır. Bu bağlar ise kişinin bağlı olduğu toplumun değer yargıları olmakla beraber, kişinin kendi toplumundan öğrenmiş olduğu ve gördüğü her şeydir. Ancak kişinin kopma noktası, inanmış olduğu değerlerin boş ve anlamsız olduğunu öğrendiği andan itibaren başlamaktadır. Filozof, kişinin bağlarından kopmasının “deprem” gibi olduğunu belirtmekte, bu durum karşısında özgür ruh titreyip irkilmekte, ancak özgürlük yolundaki insanın ruhu, bu durumun farkında olamayacağını da belirterek, bu durum şu şekilde ortaya çıkmaktadır: “Bir devindirici güç, bir tazyik hükmeder ona bir buyruk gibi: bir istek ve bir dilek uyanır, çekip gitmek, nereye ve ne pahasına olursa olsun; keşfedilmemiş bir dünyaya duyulan yoğun ve tehlikeli bir merak alevlenir tüm duyularında. ‘burada yaşamaktansa, ölmek daha iyi’ içinde bulunduğu durum böyle emreder.”¹⁴⁷

Filozof, yeni değerler üretmeye gücü olmayan insanın, özgür insan olmaya gücünün olacağını belirtmektedir. Bu kişi özgürlüğünü mevcut değerlere “hayır” demekle kazanır. Ancak Nietzsche açısından yeni değerleri meydana getirmek, vahşi hayvanı alı koymaktan daha zor bir durum gibi görünmektedir. Çünkü özgür insan daha önce sürünün özelliklerine göre yaşamını tanzim ettiğinden, yeni değerleri ortaya koymanın zorluğu bu noktadan kaynaklanmaktadır. Ona göre “yapmalısını bir zamanlar en kutsal varlığı diye severdi ruh: Şimdi ise en kutsal olanda bile deliliği ve başına buyrukluğu bulmak zorunda! Bunu yapmalı ki, kendi sevgisinin elinden kendi özgürlüğünü zorla alabilsin! Bu yırtıcılık için aslanın varlığı gereklidir!”¹⁴⁸ Bu durumda kişinin özgürleşmesi için bir gücün birikmesi ve gücün var olması gerekir. Kişi daha

¹⁴⁶ a. g. e., s. 48-49.

¹⁴⁷ Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca-1, s. 14.

¹⁴⁸ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 29.

önce önemseydiği değerlerin esaretinde kurtulmak için olağanüstü bir çaba sarf etmesi gerekmektedir. Daha doğrusu kişi kendisini kendisinden kurtarmayı başarmak zorundadır. Ancak bu kurtuluşun ne kadar zor olacağını da ifade etmek gerekir.

Nietzsche, özgürlük sınavının tehlikeli bir durum olduğunu belirtmekte, bu düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır: “Hiçbir kişiye bağlı olmadan: en sevilene bile her kişi bir zindandır ve bir köşe. Ana yurduna bağlı kalmadan: en fazla acı çeken ve en fazla yardıma muhtaç da olsa daha az zordur insanın zafer kazanmış anayurdunu gönülden çıkarması. Bir acıma duygusuna bağlanmadan: bu acıma arada bir azabı ve çaresizliğine, bir rastlantının bakmamıza izin verdiği yüksek bir insan için duyulsa bile. Bilime bağlanmadan: görünüşte kesinlik, bizim için ayrıldığı sanılan en değerli buluşlarla bizi kendine çekse de. Kendi kopmuşluğuna bağlanmadan: aşağısında sürekli daha çok yer görmek için, daha yükseklerle uçan kuşun, şu en iç gıcıklayıcı uzaklığı ve yabancılığına: uçuşun tehlikesi. Kendi erdemlerimize bağlanmadan, böylece de içimizdeki bir ayrıntının tümüyle kurban olmadan örneğin konukseverlik gibi: Kendilerini hesapsız kitapsız, hemen hemen kayıtsızca harcayıp liberalliğin erdemini bir erdemsizliğe götüren yüksek ve zengin ruhlar için tehlikeli olan konukseverlik gibi. Kendini korumayı bilmeli insan: Bağımsızlığın en zor denemesidir bu.”¹⁴⁹ Yukarıdaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere şartlar ne olursa olsun, her durumda kişi özgür olmanın kıymetini bilmelidir. Ortaya çıkan yeni buluşlar, yeni yöntemler ve yeni sistemler asla özgürlük yolcusunu cezbetmemelidir. Bu durumların cazibesine kapılan kişi özgür değil de kopmuş insan tipine ait olacaktır. Özgür insan olma yolu tuzaklarla kapanlarla çevrilidir. Filozofumuzun düşüncelerine göre bu tuzak ve kapanlar kendilerini cazibe merkezi gibi gösterirler. Oysa en sinsi ve tehlikeli cazibe noktalarıdır. Özgür insanı yolundan alı koyan şeytanlardır.

Filozof, özgürlük yolunda yüksekleri arzulayan gencin durumunu Böyle Buyurdu Zerdüş'te; “artık kimse bana güvenmiyor; nasıl oldu bu? Çok çabuk değişiyorum. Bugünüm dünümü inkâr ediyor. Tepede kendimi hep yalnız buluyorum. Kimse benimle konuşmuyor; yalnızlığın ayazı beni titretiyor. Ne istiyorum yükseklerde? Hor görmem ve özlemim beraber artıyor; ne kadar yükseğe çıksam o kadar hor görüyorum tırmananı. Yükseklerde ne arıyor, o? Yükselmeden ve sendelemeden ne kadar utanıyorum! Nefes nefese kalmamla nasıl alay ediyorum! Ne

¹⁴⁹ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 55.

kadar nefret ediyorum uçandan! Nasıl yoruldum yükseklerde!”¹⁵⁰ şeklinde anlatmaktadır. Ona göre özgür insan olma yolu çileli, sıkıntılıdır. Bu sıkıntılar ise yalnız kalma, başkaları tarafından eleştirilmek, yaşadığı toplumla göbek bağıını koparmak vs. gibi psişik olgulardır.¹⁵¹ Bu durumdan şu sonuçlar çıkarabilmek mümkündür. Kişi özgür insan mertebesine çıksa bile sürüye ait olan davranışlarından tamamen kurtulmayabilir. Kendisinden öne çıkanı kıskanabilir ve onu hor görebilir.

Nietzsche’ye göre “insanların farklılığı, yalnızca iyi bulduklarının çizelgelerindeki farklılıkta, yani, çabalamaya değer iyi anlayışlarında değil de bir de az ya da çok değerli bütün ortaklaşa tanıdıkları iyilerin farklılığında, sıralanma düzenlerinin farklılığında gösterir kendini: hatta bunlardan daha çok, iyi bir şeye sahip olup o şeyi, ele geçirmekten ne anladıklarında kendini ortaya koyar.”¹⁵²

Özgür insanın özelliklerinden biride insanlarda zıtlıkları görmemesi, onun yerine insanların yaşamını sürdürdüğü basamakların değerine göre insanları değerlendirmesidir. Özgür insan ahlaki değer yargıları oluşturmaz. Çünkü o, iyinin ve kötünün ötesine geçmiştir. Özgür insan kendisi ahlak dışında kalır, ancak ahlak ile ilgili zıt görüşleri savunanı da anlayış ile karşılar. İnsanı küçük görmekten de çekinmez. Ancak insanı sever, çünkü yaşama anlam ve değer katan insandır.¹⁵³

Baykan’a göre Nietzsche’nin özgür insanı, sürü insanıyla üstinsan arasındaki geçiş aşamasındaki zirvedir. Nietzsche bunlar için “hür ruh” kavramını da kullanır. Hür ruh: Bir ruhun kendisini ıslah etmesi, tekrar aslına rücu etmesidir. Özgür ruh henüz yeni değerler ortaya koyacak kadar olgunlaşmamıştır ama kendini esaretten kurtaracak kadarda güçlüdür.¹⁵⁴

Nietzsche, özgür insanı nihai nokta olmaktan çok geçiş aşamasında ki insan olarak görmektedir. Özgür insanın görevi üst insana geçişi sağlamaktır. Üst insana ortam hazırlamaktır. Bu uğurda kendini yok edebilmelidir. Ona göre “insanın büyük yanı; amaç değil, bir köprü olmasıdır: İnsanın sevicecek yanı; bir karşıya geçiş ve batış olmasıdır.”¹⁵⁵ O, sevgisinden nasiplenmek isteyen insanların yapması gerekli olan şeyleri şöyle ifade etmektedir: “Benim sevdiğim insan, üstün insanın evini yapabilsin, ona toprağı, hayvanları ve bitkileri hazırlasın diye çalışan ve buluşlar yapandır; çünkü

¹⁵⁰ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 47-48.

¹⁵¹ a. g. e., s. 111.

¹⁵² Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 107.

¹⁵³ Günay, a. g. e., s. 146.

¹⁵⁴ Baykan, a. g. e., s. 109.

¹⁵⁵ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 15.

böylece o kendi batışını arar.”¹⁵⁶ Burada üst insanın tohumunu ekecek olan insan özgür insandır. Bu yolda özgür insan kendini feda etme kabiliyetine de sahip olmalıdır.

Üstinsana ulaşma yolunda inancını yitirmemek, içinde bulunduğu şartlar olumsuz dahi olsa hedefe varmak için insana tutunmayı tercih eden düşünür bunu şöyle ifade etmektedir: “İnsana sarılıyor istencim, kendimi zincirle bağlıyorum, çünkü yukarıya, üstün insana sürükleniyorum; çünkü öteki istencimin ulaşmak istediği, orası. Üstelik kör olarak yaşıyorum insanlar arasında; onları tanıımıyormuşumcasına: Elim, sağlam bir şeye olan inancını bütünüyle yitirmesin diye.”¹⁵⁷ Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere hedeflere ulaşmanın ne kadar zor ve sıkıntılı olduğu görülmektedir. Bu hedef insanların alışık olmadığı bir düşünce ise zorluğun derecesi daha fazla olacaktır.

Baykan’a göre özgür insan yoluna giren kişiler birçok engellerle karşılaşır. Bu engellerden bazıları kin, hor görme ve tiksinti. Nietzsche yetişkinlik döneminde bu hallerin sıkıntısını yaşamıştır.¹⁵⁸ Bu durumda özgür insan olmak çokta kolay bir durum olmayacaktır. Özgürleşmeye çalışanlar bütün bunlara göğüs germek zorundadır. Çileli ve sıkıntılı yolu yürümek mecburiyetinde olacaklardır.

Filozofun düşünce siteminde özgür olmak için yapılması gerekli olan eylemlerden biri Tanrı fikrine karşı mesafeli olmak, diğeri ise kişinin kendi isteklerini zorla da olsa elde etmesi gerektiğidir. Nietzsche, özgür insanın özgürleşme yolundaki kırılma noktalarını da şu şekilde ifade etmektedir: “Özgür insanların en yüksek örneği, hep en yüksek direnişin kırıldığı yerde bulunmuş: Zorbalıktan beş adım uzaklaşmak kulluğun sakıncalı eşiğine yaklaşımdır. İnsan, burada, zorbaların arasında acımasız ve korkunç baskıları kovarsa, bu durum ruhbilimsel bir gerçektir, bu yetkinin ve buyruk altında bulundurmanın en yüksek aşamasına karşı çıkmaktır... Benim özgürlükten anladığım: İnsanın elinde olan ve olmayan, insanın istediği, insanın gücüyle ele geçirdiği...”¹⁵⁹ Bu düşüncelerden de anlaşılıyor ki filozof inanca karşı açık bir şekilde tavır almaktadır. İnsanın eylem kaynağı inanca değil güce dayanması gerekir.

Nietzsche’nin nihai olarak özgür insandan beklediği özgür insanların oluşturduğu toplum ve bu toplumun meydana getireceği üst insan nosyonudur. Ona göre “ruhunuz ve erdeminiz yeryüzünün anlamına hizmet etsin! Her şeyin değeri sizler

¹⁵⁶ a. g. e., s. 15.

¹⁵⁷ a. g. e., s. 157.

¹⁵⁸ Baykan, a. g. e., s. 114.

¹⁵⁹ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 99.

tarafından yeniden biçilsin! İşte bu yüzden savaşçılar olmalısınız! İşte bu yüzden yaratıcılar olmalısınız! Sizler, bugünün yalnızları ve kendilerini uzaklaştıranlar, sizler bir halk olmalısınız günün birinde! Kendi kendinin seçicisi olan sizlerden seçkin bir halk doğmalı: Ve o halktan da üstün insan!”¹⁶⁰ Bu durumda özgür insanların oluşturacağı toplum kendine göre değer yargıları oluşturacak ve bu değerlerle yaşama anlam katacak bireyler yetiştirecektir. Aynı zamanda bu toplum, üstinsanın tarlası olacaktır.

Nietzsche’ye göre özgür insan olmak için belli tecrübelerden geçmek gerekir. O, özgür insan olmanın yöntemini, “uçmak istiyorsunuz, ama uçmaya uçmakla başlayamazsınız. Size önce yürümesini öğretmek zorundayım ve yürümeyi öğrenmenin ilk adımı, kendi kuralları olmayan insanın başkaları tarafından yönetilmek zorunda kalacağını anlamaktır. Başkalarının kurallarına uymak, insanın kendisini yönetmesinden çok, hem de çok daha kolaydır”¹⁶¹ sözleriyle belirtmektedir. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere hedefe varmanın yöntemlerini aşama aşama uygulamak gerekir. Kısa yoldan hedefe ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Filozof için özgür olmak vazgeçmektir. Toplumsal, geleneksel düşüncelerden, eylemlerden ve kendisine ağırlık yapacak ne varsa her şeyden hatta inancından bile uzaklaşmaktır. Ona göre “ne yapar vazgeçen? Daha yüksek bir dünyaya erişmek için çabalar, daha ileri daha uzağa, daha yükseğe uçmak ister, evet diyen tüm insanlardan uçuşunu ağırlaştıran birçok şeyi atar üstünden, örneğin hiç de değersiz, hiç de sevimsiz olmayan şeyleri: Yükseklerle çıkmak arzusu için onları feda eder. Bu özveri, bu ağırlıkları atma, yalnızca bunlar görünür insanların gözüne: böylece ona vazgeçen derler, böylece dikilir karşımıza.”¹⁶² Başka bir ifadede ise Nietzsche: “Eğer tanrısız özgürlüğün coşkusunu ve büyümenin zevkini tatmak isteyen ender insanlardan biriyseniz, acıların en büyüğüne karşı kendinizi hazırlamalısınız. Bunlar bir arada gelirler ve asla birbirinden ayrı yaşanmazlar! Daha az acı istiyorsanız, stoacıların yaptığı gibi siz de beklentilerinizi küçültmeli ve en yüce zevkten vazgeçmelisiniz”¹⁶³ demektedir.

Düşünüre göre özgür insan özgür olduğunu ifşa etmez. Yaşadığı topluma karşı takie yapar. İnsanlara tebliğ görevinde bulunur. O bu durumu şöyle açıklamaktadır:

¹⁶⁰ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 87.

¹⁶¹ Yalom, a. g. e., s. 220.

¹⁶² Nietzsche, Şen Bilim, s. 47-48.

¹⁶³ Yalom, a. g. e., s. 222-223.

“Üzerimizde yarattığı etkiden oldukça memnundur: Bizden arzusunu, gururunu, çıkıp öteye uçma niyetini saklar, evet! Bizim düşündüğümüzden daha kurnazdır, işte bundan dolayı kibardır bize karşı –bu evet diyene karşı! Çünkü vazgeçişinde bile bizim gibidir.”¹⁶⁴ Bu durumda özgür insanı diğer insanlardan ayırmak mümkün olmayacaktır. Ancak özgür insanın davranışlarında ki incelik, onu bize gösterecektir.

1.5.3. Üstinsan

Cevizci, Nietzsche’nin üstinsanını; geleneksel ahlakı köle ahlakı olarak değerlendiren eşitlik kavramına karşı çıkan, ahlaki değerlerin son çözümlemede insanın gerçek doğasına, insandaki güçlü olma isteğine dayanması gereken kavram olarak açıklamakta, Nietzsche’nin ön gördüğü insanlık düzeyi olduğu, ancak insan evriminin bir sonraki aşaması ve değerleri yeniden yaratan güçlü olma isteğini hayata geçirme cesaretine sahip insan tipidir şeklinde tanımlamaktadır.¹⁶⁵

Nietzsche, insanı aşılması gereken bir varlık olarak görmektedir.¹⁶⁶ O, bütün insanlarda bulunduğu inandığı kendi halinde bırakıldığında yıkıcı hayvani olan güç istencini, yaratma istencine dönüştürerek üstinsanın yaratılması gerektiğine inanmaktadır.¹⁶⁷

Filozofun ileri sürdüğü insanlığın son basamağı üstinsan kavramıdır. Evrim teorisinin insanla bittiğini ve daha çok doğallaşma gerçekleşmeyecek diyen Hegel’e karşı evrimin insanüstüne yöneldiğini savunan Nietzsche, “sizler solucandan insana uzanan yolu aştınız ve içinde daha solucandan pek çok şey var. Bir zamanlar maymundunuz! İnsan şimdi de henüz herhangi bir maymundan çok daha fazla maymun! Aranızda en bilge olanınız bile bitkiden ve hayaletten oluşma bir ikilik ve melez ama sizlerden hayaletler veya bitkiler olmanızı mı istiyorum? Bakın, ben sizlere üstün insanı öğretiyorum! Üstün insan yeryüzünün anlamıdır. İstenciniz şöyle demeli: Üstün insan yeryüzünün anlamı olsun!”¹⁶⁸ sözleriyle açıklamaktadır.

Nietzsche’nin Zerdüş’tü kendisini “ben insanlara varlıklarının anlamını öğretmek istiyorum: O anlam, üstün insandır, insan adlı karanlık bulutun içinden çıkan şimşektir! Ama henüz uzağım insanlara ve benim duygularım onların duygularına seslenemiyor. İnsanlar için ben henüz bir deli ile bir cesedin arasındaki orta

¹⁶⁴ Nietzsche, Şen Bilim, s. 48.

¹⁶⁵ Ahmet Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul, 2003, s. 406.

¹⁶⁶ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 13.

¹⁶⁷ Ray Bilington, Felsefeyi Yaşamak, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997, s. 226.

¹⁶⁸ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 13.

yerdeyim”¹⁶⁹ şeklinde tanımlamaktadır. Bu durumda düşünür, fikirlerini anlayacak, kavrayacak insanların olmadığını deli ile ceset arasında olmanın; kişinin kendisini anlatamaması veya anlatsa bile anlayacak insanların olmaması anlamına geldiğini belirtir. Bu şekilde kendini takdim eden insanın yaşamını paylaştığı toplumla aynı frekansta olmayacağını söylemek mümkündür.

Nietzsche, en önemli kavramı olan üstinsanı, istenildiği için değil mutlu bir tesadüf, bir istisna olarak ortaya çıkmış çok değerli insan tipi olduğunu belirtmektedir. O, üstinsanı yaratıcı, yeni değerleri ihdas eden, zamanı yönlendiren ve bununla üstün yapılı insanlara rota çizebilen, yeni değerler koyan, hayata anlam katan, yaşadığı kültür seviyesini yükseklerle çıkartan insan olarak görmüştür. Bu açıdan o, insan sıralamasının en tepesine “büyük insanlar büyük zamanlarda patlayıcı nesneler gibidir, korkunç bir ruh vardır onların içinde birikmiş; onların tasarımı hep tarihsel ve fizyolojiktir, uzun süredir bir odakta toplanmıştır o güç, yığılmıştır, yoğunlaşmış ve saklanmıştır, öyle ki bu patlama dışa vurmamıştır. Kütle içinde gerilim çok büyük olmuştur, böylece rastlantısal bir çekim dehayı, eylemi, büyük yazgıyı (grosse Schicksal) ortaya çıkarmaya yetermiş”¹⁷⁰ diyerek üstinsanı yerleştirmektedir.

Filozofun felsefesinde hedef noktası insanlık değil üstinsan fikridir. Nietzsche açısından sorun insanların sıralanması değil, hangi insanın daha değerli daha yaşamaya layık ve hangi insanın yetiştirilmesi ve istenmesi sorunudur. Ona göre “bu daha değerli tip, geçmişte yeterince sık biçimde var olmuştur: Ama hep tesadüf eseri olarak, bir istisna olarak; asla istenmiş olarak değil. O, çoğunlukla en korkulan oldu; şimdiye kadar açıkça korkulması gereken şeydi ve bu korkudan dolayı, onun karşıtı olan tip istenmiş, yetiştirilmiş ve bunda başarılı olunmuştur.”¹⁷¹ Bu düşüncelerden de anlaşıldığı üzere üstinsan tesadüfen ortaya çıkacaktır. Fakat insanlık bu güne kadar hep üstinsan karşıtı insan üretmiştir. Ortaya çıkarılan bu insan türü yaşamayı hak etmeyen, yaşamaya layık olmayan insandır.

Baykan’a göre üstinsan fikri Nietzsche felsefesinin zirvesi veya mihenk taşı ve aynı zamanda decadence sorununun nihai çözümüdür.¹⁷² Nietzsche çocukluğundan beri ermiş ya da kâmil insan derecesinde olan insanlara merak salmış, bu insanları anlamak, keşfetmek onun için tutku olmuştur. O kendini “çocukluğundan beri, bilge kişinin

¹⁶⁹ a. g. e., s. 21.

¹⁷⁰ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 103.

¹⁷¹ Nietzsche, Deccal, s. 10.

¹⁷² Baykan, a. g. e., s. 116.

varoluşu için gerekli koşulları zihninde tartan (muhtemelen kısa bir süre içinde) Avrupa’da yine mümkün hale gelmiş olmasına dair keyifli inancını gizlemeye gerek duymayan”¹⁷³ biri olarak tanımlamaktadır.

Nietzsche açık bir şekilde asıl hedefinin insanlık değil, üstinsan olduğunu “hedef, insanlık değil insanüstü insan”¹⁷⁴ şeklinde ifade etmektedir. Bu düşünceye göre insanlıktan çok insanlık adına değerler koyan, yaşam adına zirveye tırmanmaya çalışan insanları meydana çıkarmaya çalıştığı görülmektedir.

Günay’a göre üstinsanın karakteri, gerçeği olduğu gibi görür ve kavrar. Üstinsan gerçeklerden kopmaz, olduğu gibi görür ve gerçekliğe yabancı olmadığı gibi üstinsan gerçekliğin kendisidir. İnsan gerçekleri nasıl kavrayacak sorusunu sorduğumuzda, gerçek “perspektifli” görme ve bilme ile mümkün olacağını, bir şeyle ilgili ne kadar çok bilgi duygu üretirsek ve gözümüz birden çok bakış açısına sahip ise kavramamız o kadar tam olacaktır. İnsan gerçeğini kavramada çeşitli dereceler ve bu dereceleri belirleyecek olan şey kişinin gözlerini eğitime derecesi olacaktır. Göz eğitmenin şartı yaratıcı olmak, yaratıcı insan olabilmek için kendini eğitime ve özgür insanın bütün basamaklarından geçmiş olmak gerekmektedir.¹⁷⁵ Perspektivizm* kavramının filozof için çok önemli olduğu ve felsefesinin temelinde yer aldığı vurgulanmaktadır.¹⁷⁶ Nietzsche’ye göre dünyada değerli olan her şey bizim yorumumuzdur. Dolayısıyla istencimizi kurtarmamız bizim perspektifli değerlendirmelerimiz sonucundandır. Çünkü “gerçek” yoktur. Gerçeğe benzemeye çalışan bir değişim vardır.¹⁷⁷

Nietzsche’ye göre değerler sadece bir bakış açısıyla takdir edilmiştir. İnsanlar olayları ya da durumları değerlendirirken bu noktayı gözden kaçırdıkları için yanlış ve isabetsiz sonuçlara ulaşmışlardır. Bu durum onların davranışlarına ve iç dünyalarına sirayet etmiştir. O, bu durumun açıklamasını şu şekilde yapmaktadır: “Değer takdirlerinin daima bir perspektiften yapıldığını unuttuğumuz için, tek bir birey kendi içinde çok büyük miktarda çelişkili değerlendirmeler ve sonuç olarak çelişkili dürtüler taşır. İnsanda, içlerinde mevcut tüm içgüdülerin oldukça kesin görevlere cevap verdiği

¹⁷³ Nietzsche, Güç İstenci, s. 612.

¹⁷⁴ a. g. e., s. 615.

¹⁷⁵ Günay, a. g. e., s. 150.

* Bu kavram; Nietzsche Felsefesinin genel olarak yöntemsel konumunu göstermektedir. Buna göre yaşam ancak perspektifler çokluğuyla anlaşılabilir ve değerlendirilebilir. Tek bir bakış açısı ve tek bir perspektif her zaman sorunludur ve her bakış açısı da zaten kendi sınırlılıklarıyla belirlenir. Perspektivizm, bu sınırlılıklar dolayısıyla bakış açılarının çoğunluğunu önerir. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Perspektivizm>)

¹⁷⁶ Georg Stauth ve Bryan S. Turner, Nietzsche’nin Dansı, Çev. Mehmet Küçük, Ark Yay., Ankara, 1997, s. 108.

¹⁷⁷ Nietzsche, Güç İstenci, s. 398.

hayvanlara kıyasla insanın hastalıklı halinin açıklaması budur.”¹⁷⁸ Bu noktadan bakıldığında insanların diğer canlılardan farklı özelliklerinden biri de duygularıyla hareket etmesidir. Duyguları besleyen kaynaklar sağlıklı kaynaklar ise insan psikolojisi bozulacak, davranışları değişecektir. Bu hal insanın diğer canlılara göre hastalıklı hali olacaktır.

Nietzsche’nin üstinsanı “yeni değerler” ve bu değerlerle beraber yeni başarılar ortaya koyar. Bir taraftan geçmişi kurtarıken, öte yandan insan geleceğine yön verir. Ona göre üstinsandan beklenen asıl işlev budur.¹⁷⁹ Bu noktada düşünür felsefesini yaşadığı andan itibaren değil de daha gerilerden başlatır. Bu durum geçmişle geleceği bir arada değerlendirme çabası olarak görülebilir.

Günay’a göre üstinsan yeni değerler ortaya koyan yaratıcı, ölçü veren, yasalar koyan, buyuran insandır. Burada yaratıcı insanlar ortaya koyduğu değerleri önce kendilerinde denerler, eğer böyle yapmamış olsaydılar, onların davranış ve eserlerinden anlaşılırdı.¹⁸⁰

Uygur ise Nietzsche’nin aslında çok özel bir hümanizmin temsilcisi olduğunu belirterek “herkeslerin kolay kolay katlanamayacağı acıların içinde geçerek kendini –bir deyme adam etmiş olan bir insandır bu temsilci; başkalarına da gerçek mutlulukları için yardım elini uzatır. İşte bundan, yürürlükte olan değerler düzenini altüst etmeye (değerleri “Umwertung” a uğratmaya) hak görür kendinde”¹⁸¹ sözleriyle Nietzsche’nin üstinsanını tasvir eder.

Nietzsche’ye göre şimdiye kadar yeryüzüne üstinsan gelmemiştir. O, Zerdüşt’ün ağzıyla şunları söylemektedir: “Şimdiye kadar bir üstinsan hiç gelmedi. En büyük insanı da en küçük insanı da çıplak gördüm: Hala birbirine pek fazla benziyorlar. Doğrusu, en büyüklerini bile hala pek-insan buldum.”¹⁸² Düşünür, üstinsan ve üstinsanın ideallerini aradığını belirterek, ancak bulamadığını da şu şekilde ifade eder: “Büyük insanlar aradım, onların ideallerinin maymunlarından başka bir şey bulamadım.”¹⁸³ Ancak o, bazı şahsiyetlerde dionysian* vasıflar bulunduğunu, bu şahsiyetlerden birkaçının Goethe,

¹⁷⁸ a. g. e., s. 191

¹⁷⁹ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 80

¹⁸⁰ Günay, a. g. e., s. 151

¹⁸¹ Uygur, a. g. e., s. 302

¹⁸² Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, s.101

¹⁸³ Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 17.

* Büyük adam, dahi insan olma yani sürü insanına göre muazzam enerji biriktirme vasfına sahip olmak. (Fehmi Baykan, Nietzsche’nin Felsefesi, Kanüs Yay., İstanbul, 2000, s. 17)

Shakespeare ve Dante olduğunu belirtir. Ancak bunların Zerdüşt'ün yanında sadece basit birer inanan¹⁸⁴ olduklarını belirtir.

Nietzsche, Dionysian kelimesinin anlamını, “birlik olma arzusu, şahsiyetin ötesine uzanma, faniliğin uçurumu karşısında günlük yaşam, toplum gerçeklik: daha karanlık, daha dolu, daha yüzer durumlara tutkulu ve acı dolu bir taşma; yaşam karakterinin tamamının, bütün değişimler boyunca aynı kalan, aynı şekilde çok mutlu kalan bir şey olarak coşkulu bir şekilde onaylanması; kutsallaştıran ve yaşamın en korkunç ve en kuşku niteliklerinde bile iyi diye adlandırılan büyük panteist zevk ve üzüntü paylaşımı; ebedi üreme, verimlilik, tekerrür istenci; yaratıcılığın ve yok etmenin birlik olması gerektiğine dair bir duygu”¹⁸⁵ şeklinde açıklamaktadır.

Varoluşun en yüksek seviyede onanmasına Nietzsche, “trajik-dionysian” hal demektedir. Bu hal geçmiş, geleceği, şimdiki zamanı evetlemedir. Yaşamın bütün düzenlemeleri gücü istemenin yansımaları olarak “ad inllfinitum” (sonsuzca) kabul edilir. Dionysian ya da üstinsanın yaşamı her haliyle onaması kadercilik ve miskinçe onamak anlamına gelmez. Başımıza gelen kader yazgımız böyle imiş ne yapalım demek değil, tam tersine bütün olanların oluşun zorunlu tezahürleri olduğunu görmek ve gösterebilmektir. Dionysian hal bunu gerektirir.¹⁸⁶ Üstinsan yaşamı Tanrı'nın tedbirlerini haklı çıkarmak için değil, yaşamı ahlak boyutundan uzak ve bütün yönleriyle bilir. Yaşamı bu şekliyle bilme ve kabullenme sadece entelektüel bir faaliyet olmayıp, olduğu gibi yaşamaktır.¹⁸⁷

Kişi yaşamını dionysos açısından kabul ettikçe, üst insanın yaşamı kabulü, yaşamın üstinsan aracılığıyla kendi kendini kabulüdür. Nietzsche bu noktada düşüncelerini “yapmalısın’dan daha yüksek olan ‘Ben istiyorum’dur (kahramanlar); ‘Ben istiyorum’dan da yüksekte duran: ‘Benim’ (Yunanlıların Tanrıları)”¹⁸⁸ sözleriyle açıklamaktadır. Bu durumda üstinsan nosyonuna sahip olanlar kendilerini yaşamın her alanında merkeze koymak zorundadırlar.

Ona göre üstinsanın zuhuru bugün erdemin nasıl uygulandığına bağlıdır. Böyle Buyurdu Zerdüşt eserinde konuşturduğu kahramanı Zerdüşt, bir yandan geleneksel suçlama ve övgü kategorilerini kullanırken, bir yandan bu tür ahlaki yargıların geleneksel desteğini reddetmesini mubah kılar. Bu karmaşıklığa rağmen ölmek üzere

¹⁸⁴ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 92.

¹⁸⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 638.

¹⁸⁶ Baykan, a. g. e., s. 122.

¹⁸⁷ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 537.

¹⁸⁸ a. g. e., s. 587.

olan cambaz Zerdüşt'e minnettarlığını dile getirir. Zerdüşt cambaza duyduğu hayranlıktan dolayı şefkat ve hayranlığını dile getirir. Zerdüşt kalabalık tarafından aşağılanırken soğukkanlılığını muhafaza ederek şu görüşünü dile getirir. Üst insanın yaşam tarzını yaratmak söz konusu olduğunda hiçbir bedel ödenmeyecek kadar ağır değildir.¹⁸⁹ Düşünür üstinsanın ortaya çıkmasının tamamen rastlantı sonucu olduğunu “büyük insanlar, göründükleri çağın içinde, zorunlu kimselerdir, onların her zaman üstün bir egemen durumuna gelmeleri, daha güçlü, daha köklü, daha uzun süreli olmalarına, toparlanmalarına bağlıdır, bu da bir rastlantıdır”¹⁹⁰ şeklinde ifade etmektedir.

F. Baykan, Nietzsche'nin insan anlayışında, birbirinde farklı dört insan tipi olduğunu belirtmekte ve birde “yırtıcı hayvan” tipini eklemektedir. Nietzsche'nin diğer üç tipin yanında en az incelemiş olduğu yırtıcı hayvan tipinin: sürü insanına göre daha sağlıklı, daha güçlü ve yaşam enerjilerinin daha fazla olduğunu; ancak her iki tipin hayvan olma aşamasına daha yakın olduğunu belirtmektedir. Baykan'a göre “yırtıcı hayvan” tipi üstinsan ile hayvan arasında gerilmiş bir ip olması hasebiyle bu süreçte yırtıcı hayvan tipi hayvana daha yakındır ve ahlak kuralları henüz hayatlarına hükmetmemiştir. Bu sebeple hala içgüdüleri ve duyguları canlı olduğu gibi biyolojik olarak bedenlerinin tadını çıkarırlar. Papazların etkisine girmedikleri için sürü insanında olduğu gibi yaşama yabancı değildirler. O, Nietzsche'nin bu tipe atfen “soylu” ve “aristokratik” sözcüklerinin yanı sıra “soylu,” “sarışın yırtıcı hayvan” ve “sağlıklı hayvan”¹⁹¹ ifadelerini de kullandığını açıklamaktadır.

Nietzsche, kendisini geliştiren bir şeyler üreten daha da önemlisi sürü güruhunda olmayan insanlara ulaşma isteğindedir. Bu isteğin ana gerekçesi, o insanlara insan basamaklarını göstermek ve nihai hedef olan üst insana ulaşma yolunu göstermektir. O “yaratıcılara, ekin toplayanlara, kutlayanlara katılacağım. Gökkuşağını ve üstün insana çıkan bütün basamakları göstereceğim onlara”¹⁹² sözleriyle hedefini dile getirmektedir.

Filozof, üstinsana ulaşma noktasında engel olacak düşünce ve yaşam tarzını onaylamadığı gibi üst insana gitmeyen hiçbir yola girmeyeceğini de “ben sizin yolunuzdan gitmiyorum, ey bedeni aşağılayanlar! Sizler benim için üstün insana uzanan

¹⁸⁹ Peter Berkowitz, Bir Ahlak Karşısının Etiği, Çev. E. Demirel, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2003, s.212.

¹⁹⁰ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 104.

¹⁹¹ Baykan, a. g. e., s. 93-94.

¹⁹² Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt, s.25.

köprüler değilsiniz!”¹⁹³ diyerek açık bir şekilde beyan etmektedir. Buradan hedefe ulaşmak için sizi o hedeften uzaklaştıracak her şeyle ilişkinizi kesersiniz. Nefsi aşağılamakla kişi yaşamını sürdüremez. Bunun yerine daha dengeli daha akılcı yaşamak gerekmektedir.

Düşünür, üst insan için bütün tanrıları kurban etmekten çekinmemiştir. Üst insanın geleceği anı beklemekte ve kişinin son arzusunun üst insan olması gerektiğini de “öldü bütün Tanrılar! Şimdi bizler üstün insanın yaşamasını istiyoruz!” O büyük öğle vaktinde* bu olmalı son istencimiz!”¹⁹⁴ şeklinde açıklamaktadır. Bu açıklamadan büyük öğle vakti insanlığın kendini kurban ettiği zaman, bu zaman diliminde üstinsanın zuhurunun gerçekleşeceği ve üstinsanın doğuş vaktinin diğer insanların kıyamet zamanı olacağını çıkartmak mümkündür.

Nietzsche’ye göre bütün insanlar üstinsan olma potansiyeline sahiptir. Ancak üstinsan olma isteğinin açığa çıkma zamanının belli olmadığını “hepimizin gizli bahçeleri ve bitkileri var içinde; bir benzetmeyle hepimiz patlama noktasına gelmekte olan etkin yanardağlarız ama patlamaya ne kadar kaldı, elbette kimse bilmiyor bunu, hatta sevgili Tanrı bile”¹⁹⁵ şeklinde belirtir. Burada bahsedilen patlamanın gerçekleşme zamanının büyük öğle vakti olduğu anlaşılmaktadır.

Filozof, yaşam üzerinde kumar oynamak gerektiğini belirterek üstinsanın vücuda gelmesi için bütün riskleri göze almak gerektiğini “büyüklüğümüz aynı zamanda acımasızlığımız olur. Sonunda yaşamımızla ödemek zorunda olduğumuz böyle bir yaşantı, bütün gerçek büyük insanların diğer insanlara ve çağlarına etkisi için bir örnek oluşturur”¹⁹⁶ sözleriyle ifade etmektedir.

Filozofun insan konusuna çocukluğundan beri merak saldıgı düşüncelerinden anlaşılmaktadır. Yaşantısında ki melankoli hali onun Hristiyanlık anlayışının Tanrısını öldürmeye sebep olması yanı sıra metafizik alandan da sıyrılmasına neden olmuştur. O, bu anlayış çerçevesi içinde insan anlayışını temellendirmekle beraber yaşadığı dönemin inanç, ahlak ve toplumsal yapının fikirleri üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Onun insan tasnifinde sürü insanı; mevcut değerlere göre yaşamını sürdüren insanı ifade ederken, özgür insan; mevcut değerlerin değersiz olduğunun farkında olan insanı ifade

¹⁹³ a. g. e., s. 39.

* Tanrıların öldüğü ve üstinsanın doğduğu vakittir.

¹⁹⁴ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 88.

¹⁹⁵ Nietzsche, Şen Bilim, s. 33.

¹⁹⁶ a. g. e., s. 48.

etmesi yanı sıra yeni değerler arayışına giren ve mevcut değerlerden kurtulan insanı ifade etmektedir. Üstinsan ise kendine göre değer koyan ve yeryüzünün anlamı olan insan olarak tarif edilmektedir. Nietzsche'nin insan tasnifini ahlak, gelenek bağlamında yaptığı görülmektedir. Ancak düşünürün yaşamında ki tecrübelerinin de düşüncelerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NIETZSCHE’NİN AHLAK ANLAYIŞI

2.1. Ahlak Nedir

Nietzsche’nin ahlak anlayışına geçmeden önce, ahlak kavramından bahsetmek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Devellioğlu Ahlakı, (Alm. Moral, Fr. Morale, İng. Morals, Osm. Ahlak) “insanda bulunan ruhi ve zihni haller, iyilik etmek ve fenalıktan çekinmek için takibi lazım gelen usul ve kaideleri öğreten ilim”¹⁹⁷ olarak tanımlamaktadır. Arapçada ise ahlak kelimesi “seciye, tabiat, huy” gibi anlamlara gelen “hulk”un çoğuludur.¹⁹⁸

Cevizci ise ahlakı, genel anlamda “mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan kurallar bütünü, insanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı” özelde ise “bir kimsenin iyi niteliklerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü, huy”¹⁹⁹ olarak tanımlamaktadır.

Başka bir tanımda ahlak; “insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü; bu konularla ilgili bilim dalı”²⁰⁰ şeklinde açıklanmaktadır.

Bilimsel felsefi çalışmalarda ahlak, insanların gerek birbirleri, gerekse toplumsal fenomenler karşısındaki pratik davranışlarını yönlendiren töresel ilkelerin, değer yargılarının, normlarının ve kurallarının oluşturduğu toplumsal bilinç, özü tarihsel olarak değişebilen bilinç biçimi²⁰¹ olarak tanımlandığını görmekteyiz. Bu açıklamalardan ahlakta birey ve toplum kavramlarının öne çıktığı ve ahlakın kişinin toplumun değer yargılarına uygun davranması olarak algılandığı görülmektedir. Ancak değer yargılarının da toplum tarafından meydana getirildiğini belirtmekte fayda olacaktır. Kısaca bu tanımlara yer verdikten sonra bazı filozofların ahlak anlayışlarından örnekler vererek, Nietzsche’nin ahlak anlayışına geçilecektir.

¹⁹⁷ Ferit Devellioğlu, Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay., 15. Baskı, Ankara, 2001, s. 17.

¹⁹⁸ a. g. e., s. 17.

¹⁹⁹ Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü, s. 5.

²⁰⁰ TDV, İslam Ansiklopedisi, Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Mat., İstanbul, 1989, 2. Cilt, s. 1.

²⁰¹ Manfred Buhr-Alfred Kosing, a. g. e., s. 9.

2.2. Bazı Filozofların Ahlaka Bakışı

Aristoteles'e göre ahlak konusuyla meşgul olan ilk filozof Sokrates'tir.²⁰² Sokrates bilgi ile faziletin aynı şeyler olduğunu belirtir. Doğrunun ne olduğundan haberi olan doğru davranışta bulunur. Kötülük bilerek yapılmaz. İyi hayat sürmenin şartı bilgi sahibi olmaktan geçer. Dolayısıyla “bilgi, ahlaki davranışta bulunmak için araştırılır.”²⁰³ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere ahlaki davranış bilgi sayesinde vücut bulmaktadır.

Aristoteles “insan için iyi” olan ne varsa onunla ilgilenmiştir. İnsanı iyiliğe veya gayesine ulaştıran her davranış ahlak noktasında iyidir; “her sanat ve her araştırmanın, aynı şekilde bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi her şeyin arzuladığı şey”²⁰⁴ olarak tarif eder.

Kant'ın ahlaka yaklaşımı diğer filozoflara göre farklıdır. Ona göre, “dünyada, dünyanın dışında bile, iyi bir istemeden başka kayıtsız şartsız iyi sayılabilecek hiçbir şey düşünülemez. Anlama yetisi, zekâ, yargı gücü ve adı ne olursa olsun düşüncenin diğer doğa vergisi yetenekleri ya da mizacın özellikleri olarak yüreklilik, kararlılık, tasarlananda sebat, çeşitli bakımlardan iyi ve istemeye değerdirler kuşkusuz; ama bu doğa bağışlarını kullanacak olan isteme ve bundan dolayı karakter denen özel yapısı iyi değilse, son derece kötü ve zararlı olabilirler.”²⁰⁵ Davranışlarda iyi niyet ve iyiyi isteme önemlidir. Davranışlarda hedeflenen sonuca varılmasa bile, niyet ve iyi olanı isteme ilkesi olduğu sürece, sonuç ne olursa olsun, iyilik derecesinden bir şey eksilmeyecektir; “İyi isteme, etkilerinden ve başardıklarından değil, konan herhangi bir amaca ulaşmaya uygunluğundan da değil, yalnızca isteme olarak, yani kendi başına iyidir...”²⁰⁶ Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere bir davranışın iyi olması için o davranışın gayesi ve yöneldiği hedef önemli değildir. O davranışın dayandığı ilke önemlidir.

Schopenhauer ahlakın temelinde insanın etkisiz bir varlık olduğunu “tikel ya da tümelden, içeriden ya da dışarıdan merkezden ya da çevreden konuşmasına göre doğa doğrudan kendisiyle çelişir. Onun her bireyde merkezi vardır; çünkü her birey bütün bölünmemiş yaşama iradesidir. Dolayısıyla bu birey sadece bir böcek ya da bir kurtçuk olsa bile doğanın kendisi ondan şu şekilde söz eder: Her şeyde var olan yalnızca benim;

²⁰² Aristoteles, Metafizik, Çev. Ahmet Arslan, C.1, İzmir, 1985, s. 112.

²⁰³ Recep Kılıç, Ahlakın Dini Temeli, TDV. Yay., Ankara, 2009, 6. Baskı, s. 6.

²⁰⁴ Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, Çev. Saffet Babür, Bilgesu Yay., Ankara, 2007, s. 9.

²⁰⁵ Kant, a. g. e., s. 8.

²⁰⁶ a. g. e., s. 9.

her şey benimle varlığını sürdürür; gerisi mahvolabilir, çünkü gerçekte bir hiçtir”²⁰⁷ şeklinde ifade etmektedir. Bu durumda insanın ahlak noktasında hiçbir fonksiyonu olmayacaktır. Dolayısıyla insanın doğa karşısında yapabilecekleri sınırlı olduğundan doğaya uygun davranması daha doğru bir tercih olacaktır.

Cevizci, Schopenhauer’un ahlak anlayışını kötümser etik olarak belirtmektedir. Hayatın değiştirilemez ve düzeltilemez noktasından hareketle bu ahlak sistemi temellendirilmektedir. Dolayısıyla sarf edilen bütün çabalar durumu kötüleştirmekten başka bir işe yaramaz. Bu durumda insana düşen görev dünyanın kötüleşmesini ve insanın yok olma serüvenini seyretmek, sadece katlanmak ve tahammül etmektir.²⁰⁸

M. Karasan, çevirisini yaptığı “Ahlak Üzerine Mektuplar” isimli eserin önsözünde Descartes için ahlakın en son gayesinin, bize yalnız bilgeliğin verebildiği, üstün iyi olduğunu ifade etmektedir. Descartes’e göre herkes, üç ahlak kuralına ait olan bu üç noktaya uygun davrandığı takdirde, başka yerden beklentisi olmaksızın, kendi kendinden memnun olabilir. Bu kurallar; neyi yapıp neyi yapmamayı bilmek elden geldiğince akli kullanmak. Aklın emrettiği her şeyi ihtirasa kapılmadan, kararlı olmak. Akla uygun davranışta bulunurken elimizde olmayan nimetleri arzulamamayı öğrenmektir.²⁰⁹ Descartes’in bu düşüncelerinden şu sonuca varmak mümkündür. İnsan bilgi sahibi olmalı, bilgisine göre davranmalı, isteklerini gemlemeyi bilmelidir. Bütün bunlara da aklını kullanarak ulaşmalıdır.

Ahlak kavramının farklı şekillerde açıklandığı görülmektedir. Bu farklılığın ahlaka bakış açılarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ahlak, kimilerince iyi, kötü davranış, kimilerince toplu yaşamın yüklediği görev, kimilerince akıllı davranış olarak ifade edilmektedir. Bu noktadan bakıldığında ahlak, bireyin bireyle ya da kendisiyle veya toplumuyla olan münasebetinde uyması gerekli olan kurallar olduğu söylenebilir.

2.3. Nietzsche’nin Ahlaka Bakışı

Nietzsche’nin ahlaka yaklaşımının diğer düşünürlerden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Onun ahlakının, herhangi bir ahlaka bağlı olmamaktan ibaret olduğunu belirtmek gerekir. Filozofun, ahlakla ilgili görüşlerinin temelinde yetiştiği ortamın ahlak anlayışının etkisi yadsınamayacak derecededir. Diğer taraftan düşünürün kendi

²⁰⁷ Arthur Schopenhauer, Hukuk Ahlak ve Siyaset Üzerine, Çev., Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul, 2009, s. 46.

²⁰⁸ Cevizci, Etiğe Giriş, s. 229.

²⁰⁹ Descartes, Ahlak Üzerine Mektuplar, Çev. Mehmet Karasan, MEB. Yay., İstanbul, 1992, s. 29-30-31.

fikirlerine uygun bir ahlak anlayışı geliştirdiği şüphe götürmez bir durumdur. Nietzsche kendisinin ilk ahlak dışı insan olduğunu ifade etmektedir.²¹⁰

Bolay’a göre Nietzsche, ahlakını mevcut olan ahlaklardan tamamen farklı, mevcut değer anlayışlarına tamamen zıt, bir değerler derecesi üzerine kurmuş ve değerleri alaşağı ederek ve ahlaki olmayan davranışlar üzerine temellendirmiştir. Bundan dolayı Nietzsche karşımıza “immoralist” olarak çıkmaktadır.²¹¹

Nietzsche, yığınların ahlaka karşı ilgi ve alaka göstermelerinin sebeplerini şöyle açıklamaktadır: “Ahlak, öncelikle cemaatin varlığını sürdürmesi için kullanılan bir araçtır. Ayrıca cemaati belli bir seviyede ve belli bir kalitede muhafaza etmek için kullanılır.”²¹² Buradan da anlaşılacağı üzere Nietzsche ahlakı, toplumun devamı ve düzenin korunması için kullanılan bir araç olduğunu düşünmektedir. Ona göre “nefret başkalarının acılarından keyif duymak, soyup egemen olma şehveti ve kötü diye bildiğimiz her ne varsa: Türü korumanın en şaşırtıcı ekonomisine aittir, yüksek bedellerden, sahtecilikten çekinmeyen, tümüyle son derecede budalaca bu ekonomi şimdiye dek türümüzü koruduğu kanıtlanabilen ekonomidir.”²¹³ Bu düşüncelerden ahlakın hangi amaçlarla kullanıldığı açıkça görülmektedir. Ancak ahlakın daha farklı fonksiyonlara sahip olduğu da herkesin malumudur. Ahlakın, sadece türü ve düzeni korumadığı; bunun yanı sıra toplum için daha farklı şeyler ifade ettiği öteden beri söylenmektedir.

Filozof, insan bilincinin farkına varılmadığını, sürekli ahlaktan yana vaaz edenlerin sadece kendi türlerini korumak için çalıştıklarını belirtmektedir. Ona göre “şu anda gidiş çok farklı, insan varlığının komedisinin henüz ‘bilincine varılmış’ değil, şimdilik biz hala trajedi çağında törelerin ve dinlerin çağında yaşıyoruz.”²¹⁴ Nietzsche’ye göre din kurucuları, töreleri meydana getiren kahramanlar vicdan ahlak savaşı başlatan öğretmenler, temelde bunların derdi sadece türü korumadır. Türü koruma adına her türlü hizmeti yerine getirmekten çekinmezler. Tanrı adına tanrısal konuştuklarını söyleseler de amaçları türün yaşamını ve yaşamın yaşamaya değer bir şey olduğunu belirtirler. Trajik insanı da kendileri gibi davranmaya ikna ederler.²¹⁵

²¹⁰ Nietzsche, *Ecce Homo*, s. 68.

²¹¹ S. Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara, 1990, 5.Baskı, s. 119-120.

²¹² Nietzsche, *Gezgin İle Gölgesi*, s. 41.

²¹³ Nietzsche, *Şen Bilim*, s. 23.

²¹⁴ a. g. e., s. 24.

²¹⁵ a. g. e., s. 24.

Buradan da anlaşılacağı üzere filozof, ahlakın ne olduğundan çok neler yaptırdığı noktasıyla ilgilenmektedir.

Nietzsche, ahlakın soykütüğünü çıkarmaya çalışırken, değerlerin yeniden değerlendirilmesinin zeminini oluşturmaya çalışmaktadır. O, bu düşüncelerini “aslında, o zamanlar ilginç, ahlakın kaynağı üstüne kendimin ya da başkalarının hipotezlerinden çok daha önemli bir ahlakın değeri, gündemimde olan... Özellikle gündemimde olan, onlara dayanarak yaşama ve kendimize hayır dediğimiz, sonunda kendi başlarına değerler haline gelinceye dek Schopenhauer’in uzun uzadıya yaldızlayıp Tanrısallaştırarak, ötelediği, bencilce olmayanın acıma, kendini yâdsıma, kendini kurban etme içgüdülerinin değeri... Ahlak değerlerinin bir eleştirisine zorunluyuz; değerlerin kendilerinin değeri öncelikle sorgulanmalı”²¹⁶ şeklinde ifade etmektedir. Bu duruma göre Düşünür, mevcut değerlerin sorgulanmasını ve eleştiri süzgecinden geçirilmesinin gerekli olduğunu söylemekte, tespitlerinde ahlakın belli amaçlar için araç olarak kullanıldığını ifade etmekte, ahlakın bireysel tutumların önüne set çekeceğini dolayısıyla bireysel özgürlüğü engelleyeceğini belirtmektedir.

Nietzsche açısından değerlerin kaynağı ve nasıl oluştuklarını belirlemek önemli bir problemdir. Bu problem, şimdiye dek yeryüzünde ahlak olarak yüceltilmiş ne varsa onunla ilgilidir. Düşünür, “insan hangi koşullar altında iyi ve kötü değer yargılarını ortaya atıyordu ve onların kendi değerleri neydi? Şimdiye dek, insanın ilerlemesini engellemiş miydi yoksa pekiştirmiş miydi? Bir tehlikenin, yoksullaşmanın, bir insan yaşamının soysuzlaşmasının işareti miydiler ya da tersine, bir doluluk, bir kuvvet, yaşama istemi, yüreklilik, iyimserlik, gelecek mi görünüyordu onlarda?”²¹⁷ sorularını sorarak problemlerin kaynağına inmeye çalışmaktadır. Bu sorulara, cesaretli bir şekilde farklı cevaplar bulduğunu belirten filozof, “çağları, halkları, bireyler arasındaki derece farklılıklarını birbirinden ayırdım; sorunumda uzmanlaştım...”²¹⁸ diyerek konuya hâkim olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda filozofumuz, sorunun kaynağına inerek ahlakın yaşamın ilerlemesine katkısının sorgulanmasını talep etmektedir.

Filozofa göre insanların yorumlamaya olan düşkünlüklerinden dolayı ‘ahlaki dünya düzeni’ ortaya çıkmıştır. Bu yorumlamanın sonucunda “doğal neden ve sonuç kavramı baş aşağı çevrildi. İlk ödül ve ceza vasıtasıyla doğal nedensellik, dünyanın

²¹⁶ Friedrich, Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Çev. Ahmet İnam, Say, Yay., İstanbul, 2010, s. 31-33.

²¹⁷ a. g. e., s. 29-30.

²¹⁸ a. g. e., s. 29-30.

dışına itildiğinde, kişi doğal olmayan nedenselliklere ihtiyaç duydu: tüm doğal olmayan şeyler bunu izledi. Talep kâr bir Tanrı –yardım eden, öğüt veren, özünde cesaret ve özgüvenin kutlu ilhamının adı olan bir tanrının yerine... Ahlak, artık halkın yaşam ve gelişim koşullarının bir ifadesi değil; en ilkel yaşam içgüdüsü değil artık, ayrıca ahlak soyutlaştı, yaşamın karşıtı oldu.”²¹⁹ Yukarıda ki sözlere bakıldığında ilkel yaşamda, ahlakın düzenleyici özelliği olmuştur. Nietzsche için ahlakın düzenleyici özelliğinin kalmadığını, ahlakın manevra alanının soyut alana döndüğünü belirterek; ahlakın, bu haliyle yaşamın önünde engel olduğunu ifade etmektedir. Onun açısından, sorgulanması gereken şey, ahlaki değerlere körü körüne bağlanması ve inanılmasıdır.

Ona göre ahlakın, felsefelerle konu olması da filozofların kiliseyi desteklemesinden kaynaklanmaktadır. “Ahlaki dünya düzeni” yalanı da Rahiplerin İncil’i kullanarak, kendi halkların geçmişle, her gelenekle ve her tarihsel gerçeklikle alay edip itikada çevirmeleriyle ortaya çıkmıştır.²²⁰ Bu durumda ahlakın felsefeye konu olarak girmesi filozofların kiliseye olan yakınlığından kaynaklanmıştır.

Nietzsche’ye göre ahlaki dünya düzeninin anlamı bireyin ya da toplumun Tanrının isteklerine boyun eğmesidir. Dolayısıyla ahlaki dünya düzeni, insanın neyi yapması ve neyi yapmaması gerektiğine karar veren mercidir. Aynı zamanda bir halkın, bir bireyin değerinin, Tanrı istemine ne kadar boyun eğdiği ile ölçüldüğü; bir halkın, bir bireyin kaderinde, Tanrının isteminin ne kadar egemen olduğu bir düzendir. Ahlaki dünya düzeninde, boyun eğme derecelerine göre ödüller ve cezalar olacaktır.²²¹

Ona göre ahlaki dünya düzeni denen acınası yalanın ardındaki gerçek şudur: “Bir asalak insan türü, yaşamın bütün sağlıklı oluşumları pahasına serpilen bir tür, rahip, Tanrının adını kötüye kullanmaktadır.”²²² Bu ifadelerle göre rahipler Tanrıya iftira ederek iktidarlarını, güçlerini pekiştirmişlerdir. Dolayısıyla ahlak, rahiplerin kendileri için kullandıkları bir kalkandır.

Filozof, ahlak filozoflarının kendi dönemlerindeki geçerli olan değerlerle ahlaki temellendirdiklerini ve yaşadığı dönemde Avrupa da geçerli olan “ahlak bilimi” kelime anlamı göz önünde bulundurulduğunda “yüksekten atma” olarak tanımlanacağını ironi bir dille ifade etmektedir. O, ahlak filozoflarının, kendi çevrelerinin inançlarına, yaşadıkları dönemin ve ortamın anlayışından hareketle ahlakı anlamlandırmış

²¹⁹ Nietzsche, Deccal, s. 30.

²²⁰ a. g. e., s.31.

²²¹ a. g. e., s.31.

²²² a. g. e., s.31.

olduklarını belirtmekte, başka milletlere, çağlara ait ahlakları incelemeden, karşılaştırmadan sadece hazır buldukları ahlakı haklı çıkarmaya ve öğretmeye çalıştıklarını belirtmektedir.²²³ Bu düşüncelere sahip olan bir insanın mevcut ahlaktan kopmasının doğal olduğu gibi kopma noktalarına karşı tavır takınması da doğal karşılanabilir.

Nietzsche'ye göre, insanlığın yaşam tarzı, tarihi süreç içerisinde birbirleriyle kıyas edildiğinde bugün yaşayanlar ahlaksız bir dönemde hayatlarını sürdürmektedirler. Yeryüzüne geç gelen bizler ahlak ile ilgili temel görüşler bulmamız zor, bu görüşleri bulsak bile ifade etme gücüne sahip değiliz. Çünkü ahlak, geleneklere uygun davranış sergilemektir. Bu noktada geleneklerin ne olduğunun da bir anlamı yoktur. Ancak gelenekte alışılmış davranışları sergileme ve değerlendirme şeklidir.²²⁴ Nietzsche açısından geleneklerin ve ahlakın neler emrettiği değil, neler yaptırdığı problem olmuştur. O, ahlakın nasıl oluştuğuna bakmamıştır. Sadece ahlakın ortaya çıkardığı sonuçlarla ilgilenmiştir. Filozofun ahlaka olan itirazı, ahlakın insanlara hükmetmesi ve insanın kendisine itaat etmesine zorlamasıdır. Ancak Nietzsche ahlak sistemlerinin zavallı olduğunu belirtmekte “bütün etik düzenler o denli zavallı, o denli doğa dışı ki eğer insanlığın üzerinde egemenlik kurmamış olsalardı, insanlık onları birer birer yok ederdi”²²⁵ şeklinde ifade etmektedir. Bu düşüncelere bakıldığında insanlar ahlakın etkisinde kalarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Nietzsche, filozofların öteden beri inşa ettikleri düşünceleri inançları inceleyip araştırdığını belirterek insanların ahlaka olan güvenlerini sarstığını ancak hiç kimsenin kendisini anlamadığını da savunmuştur.²²⁶ İnsanlara farkında olma bilincini aşılamaaya çalışan Nietzsche bu işte başarılı olamadığını söyleyerek, yaşadığı dönemin insanlarıyla aynı frekansta olmadığını şu cümlesiyle dikkat çekmektedir: “Beni anlamıyorlar! Ben bu kulaklara uygun ağız değilim.”²²⁷ Bu cümle, Zerdüşt'ün ağzından feryadını ifade etmeye çalıştığını göstermektedir.

Baykan'a göre filozofun eserleri yüzeysel olarak incelendiğinde onun ahlak anlayışı bir “bela” olarak görülebilir. Ancak düşünürü anlamak için onun hayat tasavvurunu irdelemek gerekir. Filozofun hayatı iki yönlü tasavvur ettiğini belirtmekte,

²²³ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 99-100.

²²⁴ Nietzsche, Tan Kızıllığı, s. 19.

²²⁵ Nietzsche, Şen Bilim, s. 25.

²²⁶ Nietzsche, Tan Kızıllığı, s. 10.

²²⁷ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt, s. 19.

hayatın bir yükselen birde çöken boyutu olduğunu ifade etmektedir.²²⁸ Bu duruma göre Düşünürü doğru anlamak için bu iki boyutu hesaba katmak gerekir.

Filozof, yaşamın yükselen ve çöken boyutunun insan basamaklarında farklı yansımaları olacağını ve hayatın yükselen boyutunda ahlakın sürü insanının insan özelliklerini artırabileceğini belirtmektedir. Ona göre ahlak bu ihtiyacın cevabı olabilir ve “arzularımız konusunda hiddetliyiz, birbirimizi mahvetmek istediğimiz zamanlar oluyor ama topluluk duygusu bizi yeniyor: Lütfen bunun neredeyse ahlaklılığın bir tanımlaması olduğunu unutmayın.”²²⁹ Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere her zaman toplum bireyi etkilemiştir. Birey toplumun anlayışının dışına kolay kolay çıkamaz. Bireyin aşamadığı üzerinde atamadığı olgulardan biride ahlak olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Nietzsche için ahlak, hayatın yükselen boyutunda değerlerin daha da değerlendirilmesi için önemli bir görev icra edebileceği gibi hayatın kat kat yükseltilmesine de katkı sağlayabilir. Ona göre “hemen hemen yüksek kültür dediğimiz her şey zalimliğin ruhanileştirilmesine (tinselleştirilmesine) dayanır, onun daha derinleştirilmesine: Savım bu benim; Şu vahşi hayvan gerçekten öldürülmedi, yaşıyor, serpiliyor, yalnızca- Tanrısallaşıyor.”²³⁰ Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere insan yaşamında güç önemli bir mefhumdur. Yaşam bu güç kaynakları aracılığıyla şekillenir. Bu güç kaynakları aynı zamanda toplumun kültürünü de meydana getirir. Düşünürün itirazı bu kaynakların tabulaşmasıdır. Yıkılmış olduğunu zannettiğimiz tabular daha da güç kazanmıştır. İnsanlar bu tabuları daha fazla önemsemeye başlamışlardır. Bu tabular gücünü perçinlemiş olabilir. İşte bu noktada ahlak düzenleyici ve düzeltici rol oynayabilir.

Hayatın çöküş noktasında ise Nietzsche ahlakı şöyle değerlendirmektedir: Toplumun işleyişini düzenleyen kuralların zamanın ve şartların değişmesiyle kuralların da değişmesi gerekir. Ancak ahlak kuralları hayatlarını sürdürür ve insanları baskı altında tutar: “ıstırap verici ve tüyler ürpertici bir manzaraydı karşıma çıkan: insanın yozluğunun önündeki perdeyi çektim. Ağzımdaki bu söz, en azından bir kuşkudan uzaktır: insanlığa karşı bir ahlaki suçlama içerdiği kuşkusundan... İnsanlığın bugün en yüce, en arzulanan değerler olarak en tepeye yerleştirdiği değerlerin tümünün

²²⁸ Baykan, a. g. e., s.25.

²²⁹ Nietzsche, Güç İstenci, s. 203.

²³⁰ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 153.

decadence* değerler olduğudur... Benim için gelişmenin içgüdü, sürekliliğin, kuvvetlerin birikmesinin, kudretin içgüdü: Güç istencinin eksik olduğu yerde çöküş vardır. Savım, insanlığın en yüce değerlerinde bu istencinin eksik olduğudur çöküş değerlerinin ve nihilistik değerlerin en kutsal isimler altında hüküm sürdüğüdür.”²³¹ Bu ifadelerle göre yaşamın çöküntüsüne sebep olarak ahlak görülmektedir. Ahlakın yaşama çöküş yönünde değer katması, ahlakın kendini yenileyememesidir. Dolayısıyla tüm zamanlara aynı hükümlerin uygulanması her zaman sorun oluşturduğu ancak meselenin asıl sebebi ahlak olmakla beraber sorunun kaynağını güç istencinin eksikliği oluşturmaktadır.

Nietzsche, ahlakın iki boyutlu olduğunu, ahlakın hem koruyucu hem de çöküş boyutunun olacağını belirtmektedir. Ahlakın bir boyutu çöküşe neden olan ve insanları hasta eden, hastalık bulaştıran decadence olan ahlaktır. Diğer boyutu ise insanları hastalığa karşı koruyan ahlaktır. O, bu durumu “ahlaklılığın iki türü birbirine karıştırılmamalıdır. Sağlıklı içgüdü, kendini henüz başlamakta olan çöküşe karşı koruduğu ahlaklılık ve bu çöküşün kendini tanımladığı ve haklı çıkardığı ve aşağı doğru çektiği diğer ahlaklılık”²³² sözleriyle belirtmekte, birinci tür ahlaklılığa “en yüksek iyi, erdem ve bilgi üzerindeki araştırmalar”²³³ olan stoacı ahlakını, ikinci tür ahlaklılığa ise ilkel Hristiyanlık ahlakını örnek vermektedir.

Nietzsche’nin ahlaka karşı olmasının nedenlerinden biri toplumlarda geçerli olan ahlakın, sürü ahlakı olması diğeri ise geçerli olan ahlakın insanlar arasında yapı farkı gözetmeksizin, bütün insanlara uygulanması ve bütün insanları etkisi altına almasıdır. Filozofun insan tasnifine göre üstinsanın vücuda gelmesine, yürürlükteki ahlakın engel olacağı düşüncesi vardır. O “kimin güç istenci ahlaklılıktır? Dünyada böylesine muazzam bir biçimde gelişim gösteren manevi değerler açısından bu güç istencinin anlamı nedir? Cevap: Bunun arkasına saklanan üç güç vardır:

1. Sürünün güçlülere ve bağımsızlara karşı içgüdü;
2. Sefillerin ve yoksulların talihlilere karşı içgüdü;
3. Alelade olanların istisnai olanlara karşı içgüdü;

* Fr. Düşme, çökme.

²³¹ Nietzsche, Deccal, s. 11-12.

²³² Nietzsche, Güç İstenci, s. 195.

²³³ Bedia Akarsu, Mutluluk Ahlakı, İnkılap Yay. İstanbul, 1998, s. 70.

Bu hareket muazzam bir avantaja sahiptir ama birçok zulüm, sahtelik ve dar görüşlülükten yardım görmüştür”²³⁴ şeklinde ifade eder. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere sürünün, sürü insanı olmayanlara karşı gösterdiği direnç, yoksul çaresizlerin kendilerinden daha iyi olan şanslı olanlara karşı gösterdiği direnç, sıradan olanların özgür olanlara karşı gösterdiği direnç, bu dirence sebep olan ve güç kazandıran olgu ahlak olgusudur. Ahlak kişiye korkunç bir manevra alanı açmaktadır. Kişi kendini haklı ve doğru göstermek için ahlakın bu manevra alanını kullanacaktır. Ahlak, alt basamaklardan üst basamaklara çıkmak isteyenlere engel oluşturmakta, dolayısıyla basamak değiştirmek isteyen kişinin yaşam enerjisine ahlak, negatif yönde katkı sağlamaktadır.

Düşünür, insanların kendi çıkarlarına göre ahlakı kullandıklarını, söylemlerini ahlak üzerine bina ettiklerini belirterek, ahlak için şu yargıyı kullanır: “Ahlak akıl çelme sanatının şeytanlıklarını ezelden beri bilir...”²³⁵ Nietzsche’nin ahlaka karşı olumsuz tavır takınmasındaki gerekçelerden biri de bu düşüncesinin olduğunu söyleyebiliriz.

Nietzsche’ye göre ahlaki hareketler, bir toplum içerisinde ilk defa toplum yararı düşüncesiyle ortaya çıkan hareketler, diğer toplum ve diğer nesiller tarafından değişik şekillerde algılanmış ve ortaya çıkan hareketler “ahlaki hareketler” diye nitelendirilmiştir.²³⁶ Yukarıda ki düşünceye göre şu sonuçlara varmak mümkün olabilir. Toplumlar değer yargılarını yaşam boyunca tecrübe ederek oluştururlar. Bu durumda her insan yaşama sıfır noktasında başlamalı ve her insan kendine göre değerler oluşturmalıdır. Hiçbir şekilde toplumun değer yargılarına bağlı olmamalıdır.

Filozofa göre geleneklerden meydana gelen kurallar, ahlakı oluşturmuş, gelenekle oluşan kurallar tartışılmaz, yargılanamaz olmuşlardır. Bu durumda değerler tabulaşmış, tabulaşan konular da dokunulamaz olmuşlardır. Bu noktada oluşan kuralları değiştirip, bunların yerine yenilerini koymanın mümkün olmadığını ifade eden Nietzsche bu durumun insanın “aptallaşmasına” sebep olduğunu belirtmektedir.²³⁷ Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere mevcut kurallara saplanıp kalmak insanın iradesini atıl duruma getirmiştir. Bu kurallar da ahlakı oluşturduğuna göre insana düşen görev sadece oyununu oynamak olacaktır. Düşünür, ahlakın değerler sistemi olduğunu belirterek, bu değerleri belirleyen bir odağın olduğunu “ahlaklılık dendiğinde, ben

²³⁴ Nietzsche, Güç İstenci, s. 198-199.

²³⁵ Nietzsche, Tan Kızılığı, s. 11.

²³⁶ Nietzsche, Gezin İle Gölgesi, s. 39.

²³⁷ Nietzsche, Tan Kızılığı, s. 28.

bundan bir yaratığın yaşam koşullarıyla kısmen uyuşan bir değer takdir sistemini anlıyorum”²³⁸ sözleriyle ifade etmektedir.

Nietzsche, insanın ahlaka boyun eğebileceğini ancak insanın ahlaka boyun eğmesinin de aslında ahlaksızlık olacağını söylemektedir. Ona göre “aynı bir hükümdara boyun eğme gibi ya kölecî, ya da kibirli, ya çıkarıcı, ya teslimiyetçi ya da çaresizlik davranışı biçiminde olabilir”.²³⁹ Ahlak insanı köleleştirmekte, insanda bunu bilerek ve isteyerek ahlaka kölelik yapmakta, kişi kendi işine nasıl geliyorsa ahlaka öyle boyun eğmekte olduğunu belirten filozof, asıl ahlaksızlığın bu durum olduğunu “ahlaklılık, dünyadaki diğer her şey kadar ahlaksızdır; ahlaklılığın kendisi bir ahlaksızlık şeklidir”²⁴⁰ sözleriyle ifade etmektedir.

Filozofa göre asıl vazife ahlakın, bir problem olduğunu fark etmek ve fark ettirmektir. O, daha önce bu konuyla uğraşmadığını belirtmekle beraber, bu konunun herhangi bir düşünce sistemi tarafından da işlenmediğini “ahlaklılık sorununu görmek ve göstermek bu bana yeni asli görevimizmiş gibi görünüyor. Daha önceki ahlak felsefeleriyle yapıldığını reddediyorum”²⁴¹ cümleleriyle ifade etmektedir.

Nietzsche, ahlakın insanlar üzerindeki olumsuz yansımalarını kaldırmayı, ahlakın insana olan zararını saptamayı, kendi görevleri arasında saymakta olduğunu; “görevim görünüşe göre özgürlüğüne kavuşmuş ve doğallıktan uzaklaşmış ahlak değerlerini kendi doğalarına, yani doğal ahlaksızlıklarına çevirmektir... Problemim: ahlak ve ahlaklılıktan dolayı insana ne tür bir zarar geldi? Ruha zarar vs.”²⁴² sözleriyle anlatmaktadır.

Filozofa göre ahlakçılar, kendi varlıklarının devamını sağlamak ve insanlar üzerindeki etkilerini sürdürmek için tanrısal argümanlar kullanmakta bu hedeflere ulaşmak için de eylemlerini, iyilik görüntüsü altında yapmaktadırlar. Ona göre “büyük bir ahlakçı, diğerlerin yanı sıra, aynı zamanda ister istemez büyük bir aktördür. Tehlikeli yanı, ideali varlığını ve etkisini tanrısal bir biçimde ayrı tutmakken, gerçeği gizlemesi istemeden doğal hale gelmesidir; yaptığı her şeyi iyiliğin görüntüsü altında yapmak zorundadır. –Yüce uzak ve titizlik isteyen bir ideal! Tanrısal bir ideal! Ve gerçekten de ahlakçıların bu şekilde tanrının kendisinin bir modelinin uygulandığı

²³⁸ Nietzsche, Güç İstenci, s. 190.

²³⁹ Nietzsche, Tan Kızıllığı, s. 77.

²⁴⁰ Nietzsche, Güç İstenci, s. 217.

²⁴¹ Nietzsche, Güç İstenci, s. 193.

²⁴² a. g. e., s. 213.

söylenir.”²⁴³ Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere semavi eksenli ahlakların insan mahsulü olduğu söylenmektedir. Ancak bu düşüncenin bütün insanlar tarafından kabul görmesi mümkün görünmemektedir.

Nietzsche iyi kötü kavramlarını insanların kendi kendilerine ortaya koyduklarını ve başka yerlerden alınmadığını, ahlakın ilahi kaynaklı olmadığını “gerçekten de insanlar iyiyi ve kötüyü hep kendi kendilerine vermişlerdir. Bunları başkalarından almazlar, bulmazlar ve bunlar kendilerine gökten gelen bir ses olarak ulaşmaz”²⁴⁴ şeklinde ifade etmektedir. Buradan da Nietzsche’nin vahiy kavramını kabul etmediği gibi metafizik alanında olan her şeyi reddetmekte olduğu sonucunu çıkartmak mümkündür.

Düşünüre göre ahlaklı olmak nedensel düşünmekten geçer. Ona göre bu noktada şunları yapmak gerekmektedir. Bunca yıl ahlaklılık diye bize yutturulan şeyleri meydana getiren içgüdüleri bulup onurlandırmalıyız. Gücün ölçütü erdemlerden uzak kalmaya bağlıdır. Ahlaklılık âlemine giden yolu yavaş yavaş kapatmalıyız. Bu yollara açılan kapıları azaltıp, sınırlamalıyız. İnsan ne zaman nedensel düşünmeyi öğrenirse ahlaklı olmuş olur.²⁴⁵ Burada mevcut ahlaka karşı durmak, ahlaki edimlere karşı tavır almak ancak güçle yapılabilir. Bu durumdan da anlaşılıyor ki güç olmadan bir şeyi ortaya koymak mümkün görünmemektedir.

Nietzsche, herkesin, inandığı değerlerden başka değerlerin beğenilmesini istemediğini, sadece kendi değerlerinin değerli olmasını istediğini belirtir. Ona göre tüm zamanlarda güçsüzler, üst konumda olanları zayıflatmak ve yenmek için ahlakı kullanmışlardır. Çünkü üstünlük ahlak demektir ve o, bu noktada ki mücadelenin taraflarını ve mücadelenin şeklini “...Güçlü olanların daha zayıf olanlara karşı tutumu bellidir; güçlü olanların yüce durumları kötü bir itibar edinir. Çoğunluğun azınlığa, sıradan olanın nadir olana, zayıf olanın güçlü olana karşı mücadelesi seçilmiş, ince, zor beğenen kendini zayıf olarak sunduğu ve gücün daha kaba araçlarını geri çevirdiğinde bu mücadele ince bir biçimde kesilir”²⁴⁶ sözleriyle ifade etmektedir. Bu düşüncelere göre çatışma ve kavgaların sebebi her zaman en üst olma çabalarının dışa yansımalarıdır. Bu durumda ahlakın odak noktasında olanlar her zaman üst olmuşlardır. Bu noktada efendi ve köle ahlakı meydana gelmiştir.

²⁴³ a. g. e., s. 216.

²⁴⁴ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 67.

²⁴⁵ Nietzsche, Güç İstenci, s. 225.

²⁴⁶ a. g. e., s. 237.

Nietzsche, erdem olarak kabul edilen ve insanlar tarafından takdir edilen davranışlarla, yapılması arzu edilmeyen ve eleştirilen davranışlar arasında hiç bir fark görmemektedir. Onun için ahlaki davranışın hiçbir önemi yoktur. Ahlaki davranışları güç istemi olarak değerlendirmiştir. Ona göre “ahlaklılığın övdüğü tüm dürtüler ve güçler, iftira attığı ve reddettiği dürtüler ve güçlerle aynıdır: örneğin güç istenci olarak adalet, güç istenci aracı olarak gerçek istenci.”²⁴⁷ Bu duruma göre ahlak, gücü elde etme aracı olmakla beraber ahlakın temel değerleri de gücü elde etmenin yollarıdır.

Filozof, insan istencini, acıya, işkenceye vs. gibi durumlara katlanma dayanma ve bunları kendi lehine çevirme yeteneğine göre değerlendirir. Kişiyi değer koyma isteğine ve yeteneğine göre değerlendirir. Yürürlükteki ahlaka göre davranana değil, kendisine göre değer oluşturan ve oluşturduğu değerlere göre davranan kişiye önem verir. Bu düşüncesini “ahlaklı insan, ahlaksız insandan daha düşük bir türdür, daha zayıf bir türdür, aslında-ahlaklılık açısından bir türdür ama kendi içinde bir tür değildir, bir kopyadır, en fazla iyi bir kopyadır- değer ölçüsü kendi dışındadır. Ben, insanı güç ve istenç bolluğunun miktarına göre değerlendiririm: zayıflığına ve neslinin tükenmişliğine göre değil; bana göre istencin reddedilmesini öğreten bir felsefeyi, karalama ve iftira öğretisi olarak görürüm”²⁴⁸ şeklinde ifade etmektedir. Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere mevcut değerlere göre yaşanılması gerektiğini salık veren öğretileri kabul etmeyen filozofumuz, uyulması gerekli olan değerleri de kişinin kendisinin koyması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu özellik üstinsanın özelliği olduğunu belirtmekte yarar olacaktır.

Nietzsche, kişiyi dürtülerini kullanmasına göre değerlendirerek kişinin muhatabına olan toleransı bağlı olduğu ahlak sistemine göre değişiklik göstereceğini şu şekilde ifade etmektedir: “Ahlaki müsamahasızlık insanın içindeki bir zayıflıktır: kendi ahlaksızlığından korkar, en güçlü dürtülerini inkâr etmek zorunda kalır, çünkü onları henüz nasıl kullanacağını bilemez. Böylece dünyanın en verimli bölgeleri en uzun süre sürülmeden kalırlar: -burada efendi olabilecek güç eksiktir.”²⁴⁹ Ona göre, yeni değerler ve yeni eylemler ortaya koyan kişi herhangi bir ahlaka bağlı olmamalıdır. Yeni bir ahlak oluşturmaya çalışan insanın cesaretli olmak zorunda olduğunu “insan eylemlerle ahlak yaratmak için oldukça ahlaksız olmalıdır. Ahlakçıların araçları bugüne kadar kullanılan en korkunç araçlardır; eylemde ahlaksızlığa cesaret gösteremeyen her şeye uygundur

²⁴⁷ a. g. e., s. 252.

²⁴⁸ a. g. e., s. 256.

²⁴⁹ a. g. e., s. 258.

ama bir ahlakçı olmaya uygun değildir”²⁵⁰ sözleriyle açıklamaktadır. Yukarıda ki düşüncelere bakılırsa yeni bir şey üretmenin yolu eskilerden tamamen kurtulmaktan geçtiğini görmekteyiz. Dolayısıyla ahlaksızlıktan ahlak üretmekte cesaret isteyen bir durumdur.

Nietzsche’ye göre, ahlak genel olarak güçlülere hizmet etmiş ve değer takdir edenler hep kendi basamaklarının özelliklerine göre değer vermişlerdir. Bu durumda ahlakla güç kazanmaya çalışan insanlar kendilerine göre değerlere itiraz etmişlerdir. Güç merkezleri menfaatlerine uygun olan ahlakı onaylamışlardır. O, bu durumu “alçak olan daha yücedir. (basit insanın itirazı) Doğal olmayan daha yücedir. (yoksulların itirazı) Vasat olan daha yücedir (sürü insanın itirazı). Bu üç iddianın, ahlaklılık tarihinde kölelerin, ezilmiş, hastalık kapmış ya da kendilerinden dolayı acı çekenlerin, kendi menfaatlerine olan değerleri oluşturmaya ve yargılarını yerleştirmeye uğraştıkları bir ‘güç istenci’ meydana getirmişlerdir. Bu açıdan ‘ahlaklılık fenomeni, biyolojik açıdan, oldukça şüphelidir.’ Ahlaklılık günümüze kadar hep hükümdarların güçlülerin ve imtiyazlıların hesabına iyi gelişmiştir”²⁵¹ şeklinde ifade etmiştir. Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere gücü korumanın ve arttırmanın en önemli unsuru ahlak olduğu görülmektedir.

Filozof, günümüze kadar dinlerin ve ahlak sistemlerinin sürekli emir ve yasakları mutluluğun şartı olarak sunduklarını “her dinin ve ahlakın tabanında duran temel ölçü şudur: ‘bunları yap, bunları bırak –böylece mutlu olacaksın! Aksi halde...’ Her ahlak, her din bu buyruğa dayanır –ben bunu usun büyük bir temel günahı sayıyorum, ölümsüz bir çılgınlık. Benim ağzımda bu uygulama biçimi kendi kaynağına dönüşür –bunun birinci örneği tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesidir”²⁵² şeklinde belirtir.

Düşünür aklın atıl duruma gelmesine sebep olarak ahlakı görmektedir. Ona göre “dinin ve ahlakın biçimlendirdiği her yargı bir yanılgı içerir papazlar, ahlak, yasa koyucuları us çöküşünün kaynak nedenleridir.”²⁵³ Bu düşünceden de anlaşılacağı üzere papazlar, ahlak ve yasa koyucular bunlar *décadence* kümesinin elemanlarıdır.

Nietzsche sisteminin, “iyinin ve kötünün ötesinde” bir şey olduğunu, bunu diğer filozoflar tarafından da kabul edildiğini belirterek ahlakı insanların prototip olarak

²⁵⁰ a. g. e., s. 266.

²⁵¹ a. g. e., s. 268.

²⁵² Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 48.

²⁵³ a. g. e., s. 47.

yetiştirilmesine sebep olduğunu ve insanları düzeltmek isteyenlerin, ortaya koydukları şeyin ahlak olduğunu söylemektedir. Ona göre “vahşinin evcilleştirilmesi, belirlenmiş bir insan türünün eğitilmesi bağlamında geliştirilme denilir.”²⁵⁴ Bu sözlere bakıldığında da ahlak ehlileştirme formu için kullanılmakla beraber ahlak, oluşturulmak istenen insan tipinin kalıbı olarak işlev görmüştür.

Filozofa göre, ahlak dediğimiz şey sadece yoruma dayalı bir durumdur. O, ahlaki olayın olmadığını, sadece olayların ahlaki açıdan yorumlandığını belirtir²⁵⁵ ve ahlakın, duygu oluşturmak için yapılan işaretlerden başka bir şey olmadığını²⁵⁶ ifade eder. Bu cümlelere bakıldığında ahlak, tamamen yüzeysel bir iletişim aracı gibi görünmekte ve yorumlamadan başka bir şey ifade etmemektedir.

Nietzsche, tarihte ahlaka karşı başkaldıran toplumun, Yahudi toplumu olduğunu ve bu durumun kölelerin ahlaka başkaldırısına neden olduğunu ifade eder. Ona göre “Yahudiler değerlerin tersine çevrilmesi mucizesini başarmışlardır; onlar sayesinde yeryüzündeki birkaç bin yıllık yaşam yeni ve tehlikeli bir çekicilik kazanmıştır: peygamberleri, zengin, tanrısız, şeytan, zorba, şehvetli olanı birleştirmiş, ilk kez şu kahrolası dünya sözünü kullanmıştır: bu değerlerin tersine çevrilmesi... Ahlakta kölelerin başkaldırısı başladı onlarla.”²⁵⁷ Ancak Nietzsche’nin Yahudiliğin ve Hristiyanlığın insanlığa miras bıraktığı, bedeni, akli hor görme ahlakı ve “modern düşüncenin idealizmi ve entelektüelliğine” karşı cephe alma şekli olduğunu²⁵⁸ belirttiği ifade edilmektedir.

Nietzsche, yaşam ve güç potansiyelinin yok olmasına neden olduğunu düşündüğü ahlakın nihai olarak yok edilmesini istemektedir. Bu düşüncesini de “yaşam ve büyümenin var olduğu bütün güçler ve dürtüler, ahlaklılığın, yaşamı reddetme içgüdüleri olarak ahlaklılık yasaklaması altındadır. Yaşamı özgür kılmak istiyorsak, ahlaklılığı yok etmemiz gerekir”²⁵⁹ şeklinde belirtmektedir. Bu durumda hayatın özgürleşmesi ahlakın yok olmasına bağlı olduğuna göre ahlakın yerini ne almalıdır. Bu durumda ahlakın yerine neyi koyabiliriz? Sorusu önem kazanmaktadır.

Stauth ve Turner, Nietzsche’nin Tanrıyı öldürmesiyle oluşacak boşluğu, Tanrının öldüğü bir dünyada ki ahlak tartışmasında, önkabuller ve sorgulamaksızın

²⁵⁴ a. g. e., s. 57-58.

²⁵⁵ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 85.

²⁵⁶ a. g. e., s. 101.

²⁵⁷ a. g. e., s. 108.

²⁵⁸ Georg Stauth ve Bryan S. Turner, a. g. e., s. 106.

²⁵⁹ Nietzsche, Güç İstenci, s. 236.

kabul edilen göndermeler olamazdı, onun meydan okuması, Tanrıya duyulan ihtiyaçtan ve Tanrının geride bıraktığı gediği doldurma gereksiniminden kurtulunmasını sağlamaya yönelikti”²⁶⁰ şeklinde doldurmaya çalıştığını belirtmektedir.

Nietzsche’nin ahlak anlayışı herhangi bir ahlaka bağlı olmamak şeklinde anlaşıldığını belirtmiştik. Ancak ahlakın insan yaşamı üzerindeki etkileri ve sonuçlarını irdeleyerek ahlakla ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Onun ahlakı herhangi bir ahlaka bağlı olmamaktır. Filozofumuz ahlak sistemlerini inceleyerek ahlakı iki temel tipe ayırmak suretiyle görüşlerini meydana getirmiştir.

2.3.1. Efendi ve Köle Ahlakı

Bir düşünür ve kültür eleştirmeni olan Nietzsche pek çok alanda olduğu gibi ahlak ile ilgili yaptığı değerlendirme ve eleştirileriyle de kendisinden bahsettirmeyi başarmıştır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi yaşamını sürdürdüğü dönemdeki düşünceler onu tatmin etmemiştir. Bu tatminsizlik onu yeni düşünce ufuklarına sevk etmiştir. Ahlak noktasındaki değerlendirmelerini ahlak sistemlerini inceleyerek ortaya koymuştur. Bu incelemeler neticesinde ahlakın efendi ve köle ahlakı olmak üzere iki ahlak tipinin olduğunu söylemiştir.

Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde adlı çalışmasında, yeryüzünde varolmuş ve halen mevcudiyetini sürdüren birçok ahlâka rastladığını ve söz konusu ahlâkların; birbirine bağlı olarak, düzenli bir şekilde birlikte ortaya çıkan belirli özelliklere göre Efendi Ahlâkı ve Köle Ahlâkı olmak üzere iki temel tipe ayrılabilmesine işaret etmektedir.²⁶¹

Filozof, aristokratik değerlerin çökmesiyle bencil olmayan karşıtlığının sürü içgüdüsünün egemenliğini hazırladığını ve bu noktada yapılan hatanın ahlaklı olanla bencil olmayan arasında kurulan özdeşlik olduğunu belirtir.²⁶² Nietzsche, düşüncesinde köle ahlakı ile topluluk içgüdüğü arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “güçlüler doğal olarak ayırmaya, zayıflar bir araya gelmeye eğilimlidir, eğer güçlüler bir araya gelirlerse, bu ancak, saldırgan bir toplu eylem ve güç isteminin toplu tatmini amacıyla, bireysel vicdanın epey direnciyle karşılaşır; aksine zayıflar, bir araya gelmekten pek hoşlanırlar.”²⁶³ Bu düşünceye bakıldığında toplum üyeleri, yaşamlarını,

²⁶⁰ Georg Stauth ve Bryan S. Turner, a. g. e., s. 89.

²⁶¹ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 191.

²⁶² Nietzsche, Ahlâkın Soykütüğü Üstüne, s. 42.

²⁶³ a. g. e., s. 156.

kendi değerlerini meydana getiren ahlaka göre yaşarlar ve yürürlükte olan değerlere göre davranışlarını şekillendirirler.

İlk bakışta, efendi ve köle kavramlarının, politik ve sosyolojik referanslara sahip oldukları düşünülse bile, Nietzsche'nin zorunlu olarak efendiyi (soylu) bir topluluktaki yönetici veya ayrıcalıklı kesim, köleyi ise bu kesimin hâkimiyeti altında bulunan ya da statü olarak bu kesimin aşağısındaki insanlarla özdeşleştirmedigini²⁶⁴ görmekteyiz. Şüphesiz, efendi ve köle ahlâkının anlaşılmasında güç kavramı, önemlidir. Hükmetme ve hükmedilme noktasında güçlü olma veya güçsüz olma hissi bu olgunun temelini oluşturmaktadır. Ancak, efendi ile köle arasındaki mesafenin, politik ve toplumsal anlamda bir alt-üst ilişkisinin ötesinde bir anlamda olduğunu söyler. Çünkü Nietzsche, efendi ve köle ahlâkının aynı kişinin ve aynı ruhun içinde bulunabileceğini belirtmektedir.²⁶⁵

Nietzsche'ye göre köle ahlâkının reaktif (yaşamı yadsıyıcı) karakterini gösteren duygu, hınç duygusudur. Çünkü onun için “her soylu ahlâk, kendine zafer kazanmış bir biçimde eve sıradan, kötü yalnızca baştan aşağı yaşam ve tutkuyla dolu, olumlu temel kavramların, biz soylular, biz iyi, güzel ve mutluların soluk bir karşı görüntüsüdür.”²⁶⁶ Aynı zaman da hınç duygusu, bedeni aşağılayanların sığındığı limanın, modern toplumların bir hastalığı olduğu ve zarar veren inanca dayandığı belirtilmektedir.²⁶⁷

Düşününün felsefesinde önemli bir yer işgal eden hınç kavramı; “temelde en geniş biçiminde güzellik, zenginlik, eğlence ve cömertliğin temel niteliklerinin kötülüğün niteliklerine dönüştürüldüğü Hristiyanlıkla ortaya çıkan kendi kendini sınırlandırma aracılığıyla yaratılan bir duygudur. Ahlaktaki ilk kölelik ayaklanmasında, bu hınç kendisini yönetici bir sınıfa dönüştüren bir papazlığın ahlaki dışavurumu haline gelir. Hınç işte bu süreç içerisinde, en kötü ve zayıf ideallerin kültürel oluşumun aletlerine dönüştürülmesi konusunda tarihteki yaratıcı bir kültürel güç haline gelir”²⁶⁸ şeklinde ifade edilmektedir.

Nietzsche'ye göre ahlaka hâkim olan değerler kinli insanların yani hastalıklı insanların ortaya koyduğu değerlerdir. Efendi ahlakı kendini onamasıyla oluşurken, köle ahlakı ise kendine hayır demekle oluşan ahlaktır. Bu durumu “ahlakta kölelerin başkaldırısı, hınç duygusunun yaratıcı olması ve değerler doğurmasıyla başlıyor. Gerçek

²⁶⁴ a. g. e., s. 43.

²⁶⁵ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 169.

²⁶⁶ Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü Üstüne, s. 51.

²⁶⁷ Georg Stauth Bryan S. Turner, a. g. e., s. 111.

²⁶⁸ a. g. e., s. 163.

tepkisi, eylemleri yâdsınmış; kendilerini hayali bir intikamla avutan böyle bir varlığın hınç duygusu. Her soylu ahlak, kendine zafer kazanmış bir biçimde evet demekten gelişirken, köle ahlakı daha başında dışta olana farklı ya kendi olmayana hayır der: Bu hayır onun eylemidir. Bu değer koyan bakışın tersine dönmesi. –Bu yön, geriye, kendine doğru değil de dışarıya doğrudur duygusuna aittir: Var olması için köle ahlakının, hep karşı dış dünyaya fizyoloji açısından bakıldığında, genellikle eyleme geçmesi için dış uyarıcıya gereksinimi olmuş –eylemi temelde tepkiden kaynaklanmış”²⁶⁹ şeklinde ifade etmektedir.

Soylu insan ahlakıyla köle insanın ahlakında ki ayrım, anlayış farklılıklarından görüldüğünü belirten düşünüre göre “soylu insan kendine güvenerek açık bir biçimde yaşarken hınç duygusunun insanı ne ‘gönlü açık’ ne de ‘çocuksu’, dürüst ve yapmacıksızdır kendine karşı. Ruhu şaşı bakar; tini saklı yerleri, gizli yolları, arka kapıları sever; örtülmüş her şey onu çeker, örtülü dünyası, örtülü güvenliği, örtülü ferahlığı; nasıl sessiz kalınacağını, unutmayacağını, bekleyebileceğini, geçici olarak kendini küçültmeyi alçak gönüllü olmayı bilir.”²⁷⁰ Bu anlayış farklılığının insanların karakterlerinde tahribat yapacağını belirten filozofumuz, bu tahribatın kalıcı davranışlar oluşturacağını “böyle hınç duygusu insanlarından oluşmuş bir ırk, sonunda herhangi bir soylu ırdan daha kurnaz oluverir; bu kurnazlığı da tümüyle farklı bir biçimde onurlandırır; yani soylu insanlarda kurnazlık kolayca bir zarif lüks çeşnisi ve incelmışlik kazanırken, onlarda birinci derecede var olma koşulu olarak kalır”²⁷¹ cümlesiyle açıklamaktadır.

Nietzsche’ye göre köle ahlâkının reaktif karakterini, en iyi şekilde, onun iyi-kötü ayırımında teşhis edebiliriz. Filozof, etimolojik olarak ele alındığında, iyi ve kötü ayırımının temelinde, soylu değerlendirme biçiminin bulunduğunu belirtir. İyi, her yerde başlangıçta, “ruhça” “soylu”, “asilzade”, “ruhça ayrıcalıklı”, “ruhça yüksek” anlamlarına gelmiştir. Buna karşın kötü, söz konusu iyi tanımının dışında kalanı, bayağı olanı, talihsiz olanı nitelemek için kullanılan bir kavram olmuştur.²⁷² Ona göre efendinin köle karşısında ilgisizliği o kadar açıktır ki, onu düşman olarak bile görmez. Efendi için düşman, kötü olan değildir, çünkü onun kötü olanla hiçbir ilişkisi olamaz.

²⁶⁹ Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, s. 51.

²⁷⁰ a. g. e., s. 53.

²⁷¹ a. g. e., s. 53.

²⁷² a. g. e., s. 43.

Bunun nedeni efendi düşmanını kendisi gibi saygıdeğer bulur, bu tutumu kendisi için yapar. Bu da onun ayırt edici özelliklerindendir.²⁷³

Düşünre göre, köle ahlâkında iyi ve kötü kavramları, efendi ahlâkından olduğundan tamamen farklı anlamlara gelmektedir. Köle ahlâkı, kendi iyi-kötü ayırımını kendi reaktif karakterine göre yapar. Efendinin iyi olarak gördüğü niteliklerin değersizleştirilmesinin üzerine bina eder. Bununla orantılı olarak, kölenin iyi tanımı kötü tanımına göre tanımlanmış olur. Kötü olan, efendi ve soyluca olan her şeydir. İyi ise soylunun kötü ve bayağı olarak nitelendirdiği, yani soyluca olmayan şeylerdir.²⁷⁴

MacIntyre, Nietzsche'nin Hristiyanlığın zayıfın, ezilmişin, alçakgönüllünün, yoksulun yanında ve onları yücelten bir tutum içinde olması, Hristiyanlığın güç, kudret ve aristokrat ahlaka duyduğu hınç ve nefretin sonucu olduğu düşüncesine sahip olduğunu açıklamaktadır.²⁷⁵ Kuçuradi ise Nietzsche'nin insanlık tarihinin son iki bin yıllık döneminde güçsüzlerin hınç duygusuyla ahlaka egemen olduklarını ve güçsüzlerin zafer kazandığını söylediğini belirtmekte, sürüde ahlakın baş değer olmasının da bu durumdan kaynaklandığını ve ahlakın çökmüş insanın doğal içgüdü olduğu düşüncesine binaen; bitkin ve yorgun insanların bu şekilde öç alıp efendi rollerini üstlendiklerini öne sürmektedir.²⁷⁶

Nietzsche'ye göre ahlaki değerlendirmelerde bulunan insanlar, kendi kıstaslarına ve bağlı oldukları sınıflara göre değerlendirmelerini yapmaktadırlar. O bu düşüncesini; “güçlülerin her şeyde, hatta ahlaki değerlendirme de bile efendi olduğunu bir düşünün: hastalık, acı çekme, fedakârlık hakkında düşüneceklerinin sonuçlarını göz önüne getirelim! Bunun sonucu zayıflar açısından kendi kendilerini hor görmeleri olacaktır; gözden kaybolmak ve kendilerini söndürmeye çalışacaklardır”²⁷⁷ sözleriyle açıklamaktadır.

Düşünür için kendi değerlerini kendileri koyanların ahlaki yüce ahlakıdır. Ahlaki değerlendirmelerini kendileri yapanlar soylu tipteki insanlardır. Soylular onurlu oldukları için değer verdikleri şeylerde onurlu olurlar. Soylu tip insanlar onur kaynağı olduklarını düşünürler. Aynı zamanda Nietzsche'nin takdirini kazanan insan tipi de bunlardır. Ona göre “sıradan insanların yalancı olduğu, bütün aristokratların temel inançları arasındadır. Soylu tipteki insan kendini belirleyen biri gibi duruyor, onanma

²⁷³ a. g. e., s. 51-52.

²⁷⁴ a. g. e., s. 52.

²⁷⁵ MacIntyre, a. g. e., s. 254.

²⁷⁶ Kuçuradi, a. g. e., s. 50-51.

²⁷⁷ Nietzsche, Güç İstenci, s. 270.

gereksinimi yoktur; ‘bana zararlı olan şeyin kendisi zararlıdır’ diye yargıda bulunur; kendini genellikle şeylere onur veren biri olarak bilir; değer yaratandır o. Kendisinin bir parçası olarak bildiği her şeye onur verir: Böyle bir ahlak kendi kendini yücelten ahlaktır.”²⁷⁸ Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, efendi ahlakına mensup olanlar, kendilerini değerli gördükleri gibi değer verdikleri şeylerin de değerli olduğunu düşünürler.

Nietzsche’nin düşüncesinde köle ahlakına sahip olanlar, kendilerine göre değer koymazlar, değerlerini yaşantılarına göre oluştururlar. Başlarına gelen olaylar ve içinde yaşadıkları duruma göre değer ortaya koyarlar ve tamamen pragmatist düşüncelerle değer meydana getirirler. Köle ahlakına sahip olmanın temelinde zaten yarar sağlama fikri vardır. Ona göre “diyelim ki canı yanmış, bastırılmış, acı çeken, bağımlı, kendisinde emin olmayan, yorgun biri ahlak değerlendirmelerinde bulunuyor: ahlak değerlendirmelerinde neler ortak olacaktır? Bir olasılıkla, insanın tüm durumları hakkında karamsar bir kuşku dile getirilecektir; belki de kendi durumuyla birlikte insanın bir aşağılanması.”²⁷⁹ Bu düşüncelerden anlaşılacağı üzere değer oluşturan insanların, değer koyma yeteneğine sahip olması gerekir. Değer koyma yeteneğine sahip olmayan insanların oluşturacağı değerler ise insanlığın doğal yapısına zarar verecektir.

Filozofa göre köle ahlakı mensupları her zaman karamsarlık duygusu içinde yaşarlar. Dolayısıyla bu karamsar bakış açısı onların ahlaka bakışını da etkileyecektir. Kölelerin ahlaka yükledikleri görev efendi ahlakından tamamen farklı olacaktır. Çünkü “kölenin gözü, gücünün erdemlerine alışıktır değil; Kuşkucu ve güvensizdir; incelmış bir güvensizliği vardır. Orada yüceltilmiş tüm “iyi” ye –mutluluğun bile, sahici olmadığına kendini inandırmak ister. Tersine bu özellikler ortaya çıkarılır ve bir ışık seli olarak yayılır. Acı çeken için, acının varlığını kolaylaştırarak: İşte acıma, gönül alan yardım sever bir el, sıcak bir yürek, sabır, çalışkanlık, alçak gönüllülük, dostluk övülür –çünkü bunlar, varlığın, baskısına dayanmak için yararlı niteliklerdir ve neredeyse tek araçtır. Köle ahlakı yarar ahlakıdır.”²⁸⁰ Buradan da anlaşılıyor ki menfaat düşüncesiyle meydana gelen değerler, yarar ahlakına ait ve bu değerlere sahip çıkmak ise köle ahlakı mensubu olmak anlamına gelmektedir.

²⁷⁸ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 192.

²⁷⁹ a. g. e., s. 193-194.

²⁸⁰ a. g. e., s. 193-194.

Filozof için soylu yani efendi ahlakına sahip olanlar, doğal olarak yaşarlar ve doğalarına uygun davranırlar. Köle ahlakına sahip olanlar ise menfaatlerine uygun davranırlar ve menfaatlerini gerçekleştirmek için yaşarlar. Ona göre “sıradan yaradılıştaki olanların belirgin özelliği, bir an olsun çıkarsız yapamamaları, bu amaç ve çıkar düşüncesinin en güçlü dürtülerden daha güçlü olmasıdır: bu dürtülerin çıkar gözetmeyen eylemlere yol açmasına izin vermemek –budur bilgelikleri ve gururları.”²⁸¹ Bu düşüncelere göre insanların davranışlarında mensup oldukları değerlerin ve ahlaki kimliklerini saptamak mümkündür.

Nietzsche’ye göre köle ahlakına sahip olanlarla, efendi ahlakı mensupları karşılaştırıldıklarında, efendi ahlakı “akıl dışı” ahlak olarak görülmektedir. Bunun sebebi efendi ahlakında olanlar arzularına yenilirler. Bu itibarla arzuları neyi gerektiriyorsa onları davranış haline getirirler. Efendi ahlakı mensuplarının en iyilerinin bile akılları dürtüleri karşısında duruverir. Örneğin “hayatı pahasına yavrusunu koruyan ya da kızışma dönemlerinde dişisini ölümüne izleyen bir hayvan tehlikeyi ve ölümü düşünmez; akıllı işlemez olur; çünkü yavrusundan ya da dışısından alacağı zevk ve bu zevkten yoksun kalma korkusu egemen olur ona tümüyle; hayvan her zamankinden daha aptal olur; tıpkı soylu ve yüce gönüllü gibi. Aldıkları kimi zevkler, yaşadıkları tatsızlıklar o denli güçlüdür ki akıl susar ya da köleleşir: tam bu noktada kafanın yerini kalp alır ve tutkuların söz edilmeye başlanır.”²⁸² Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere efendi ahlakına mensup insanlar istek ve arzularını gerçekleştirmek için mücadele ederler. Ancak bu istek ve arzuların sonucunda neleri kaybedeceklerini düşünmeden davranışlarını sergilerler.

Filozofa göre yüksek yaratılıştaki olanlar yani efendi ahlakına sahip olanlar yaşamlarını akıl kurallarına göre değil duygularına göre yaşarlar. Ancak köle ahlakına sahip olanlar ise bu durumu idrak edemezler, çünkü onlar akılcılığı daha çok önemserler. Köle ahlakı toptancı bir yaşamı sergilerken, efendi ahlakına sahip olanlar ise değerlerine ayrı ayrı değer verirler: “Sıradan yaradılışın soyluda aşağıladığı akıldışılık ya da akla karşı çıkıştır; özellikle, tutku, değeri uyduruk ya da rasgele nesnelere yönelmişse. Midesinin tutkularına teslim olanlara kızılır... Daha yüksek yaratılıştaki olanın zevki, sıradışı olana, birçok insanın kanını donduran şeylere, tatlılığın olmadığı sanılanlara yönelmiştir; daha yüksek yaradılıştaki olanların tek tek olana yönelik

²⁸¹ Nietzsche, Şen Bilim, s. 27.

²⁸² a. g. e., s. 27.

değer ölçüsü vardır.”²⁸³ Bu durumda akıl ve mantık ilkeleri doğrultusunda yaşayan insanlar köle ahlakı; arzu ve duygularına göre yaşayan insanlar ise efendi ahlakı mensubu sayılırlar.

Nietzsche, insanların birbirlerine yardım etmelerini, güç kavramı ekseninde değerlendirmektedir. Ona göre “iyilik yapma ve can yakma, insanın diğer insanlar üzerine uyguladığı güçtür –insan bundan fazlasını istemez! Böyle bir can yakma ile gücümüzü duyurmak isteriz; çünkü acı hazdan daha etkilidir bu amaç için...”²⁸⁴ Filozofumuzun açısından, iyilik gücün bir tezahürüdür. Çünkü “acıma yosmaların erdemidir.”²⁸⁵ Nietzsche, erdemleri zehir olarak değerlendirmiştir. Ancak bu zehir zayıfları öldürür, güçlüleri güçlendirir. Onun söylemiyle “–güçlüler zehir demezler ona.”²⁸⁶ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere köle ahlakına sahip olanlar yardımlaşmaya çok önem verirler. Oysa efendi ahlakına bağlı olanlar bunun tam tersine canları istediği zaman yardımlaşır. Çünkü yardım almak zayıflığın belirtisidir. Hiçbir efendi zayıflığını kabul etmez güçlülükleri yenmek onun için bir yaşam zevkidir.

Efendi ve köle ahlakı ayrımının güç kavramı üzerine bina edildiği görülmekle beraber bu ahlak tiplerine mensup olmakta kişinin karakteriyle alakalı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla efendi ve köle ahlakını kişinin yaşamında sergilediği davranışlardan teşhis edebiliriz. Çünkü efendi ve köle ahlakı aynı kişide bulunabilir.

2.3.2. Hristiyan Ahlakı

Hristiyanlık sadece Nietzsche’nin düşünce dünyasını değil birçok batılı düşünürün düşüncelerini de etkilemiştir. Hristiyanlık, Batı dünyasının düşünce merkezinde yer almaktadır. Nietzsche’nin de doğru anlaşılmasının Hristiyanlığı anlamaya bağlı olduğunu belirtmekte fayda olacaktır. Çünkü filozof Hristiyan bir ailede doğmuş ve yaşamını Hristiyan kültürü içerisinde geçirmiştir. O, hayat tasavvurunun gerçekleşmesinin önünde engel olarak Hristiyanlığı görmüştür. İşte bu noktada Hristiyanlığı kıyasıya eleştirmiş ve bu inancın ahlak anlayışının insanlığa verdiği zararı açıklamaya çalışmıştır.

Filozof, dinlere ve özellikle Hristiyanlığa karşı mesafelidir. Nietzsche’nin gerçek anlamda eleştirisi Hristiyanlığın ikiyüzlülüğünü ve resmi kiliseyi hedefler. Hz

²⁸³ a. g. e., s. 27-28.

²⁸⁴ a. g. e., s. 35.

²⁸⁵ a. g. e., s. 35-36.

²⁸⁶ a. g. e., s. 40.

İsa'yı pek de reddettiği söylenemez. Çünkü ona göre "kilise tam olarak İsa'nın aksini vazettiği ve havarilerine mücadele ettiği şeydir."²⁸⁷ Bryan'a göre "Nietzsche'nin eleştirisi genellikle nihilizmin dinsel bir değişkesi olarak özgül Protestancılık biçimlerine bir itiraz olarak görülür. Protestancılık bireyciliği, rasyonelliği ve çileciliği selamlamıştı; düşünümsüz kendiliğindenliğin antiteziydi. Nietzsche'nin amacı, her şeye rağmen duygu üzerinde denetim ve yönlendirim sağlamış tutku sahibi herhangi birine uygun ahlaki bir kod üretmektir. Bu bakımdan, Nietzsche'nin hınç üzerine yazımı açıklık kazanır, çünkü Nietzsche iktidar ve tutkunun gerçek doğasını yavan bir ahlaki düzenlemeler amentüsünün berisinde gizleyen bir ahlak sistemine karşıdır. Nietzsche estetik Sokratçılığa karşıydı."²⁸⁸ Bu durumda filozofun ahlak karşıtı, yeni bir ahlak üretmeye çalıştığı görülmektedir.

Nietzsche için Sokrates Yunan karşıtı bir aktördür. Onun için Sokrates Yunanların trajik çağında ortaya çıkan bir çöküş aktörüdür ve bilincin icatçısıdır. Bu düşüncesini o şöyle aktarır: "Tüm üretken insanlarda içgüdü özellikle yaratıcı-olumlayıcı güçtür ve bilinç eleştirel ve yapmamaya uyarıcı bir tavır içindedir. Sokrates'te ise içgüdü eleştirici ve bilinç ise yaratıcı olmuştur. Tam anlamıyla 'Por defectum' (kusuru zayıflığı, güçsüzlüğü yüzünden) ortaya çıkmış bir canavarlık!"²⁸⁹ Bu düşünceden de anlaşılacağı üzere Nietzsche için Sokrates haddini bilmeyen, gerçekleri saptıran bir varlıktan öte bir şey değildir.

Nietzsche, Hristiyan kavramını, içinde Platoncu felsefenin bulunduğu Batı metafizik düşünce geleneğini ifade etmek için kullanmıştır. Düşünür açısından Hristiyanlık, bu geleneğin, yaygınlaşmış ve geniş kitleler tarafından kabul görmüş halidir. Bu gerçeğini şöyle ifade etmektedir: "Hristiyanlık halkın Platonculuğudur. Avrupa'da, bugüne dek yeryüzünde görülmedik biçimde muazzam bir ruh gerginliği ortaya çıkarmıştır; böylesine zahmet isteyen gergin bir yayla en uzaktaki hedeflere nişan alınabilir."²⁹⁰

Filozofa göre Hristiyan ahlâkı, Hristiyanlığın öncüleri olan, rahip ruhlu bir halkın (Yahudilerin), iyi, soylu, güçlü ve mutlu olan arasında kurulmuş olan aristokratik değer eşitliğine karşı çıkararak, soyluca değerleri yeniden değerlendirmeleri, onları tersine çevirmeleri ve bunu da, hasımları olarak gördükleri soylulara kabul ettirmeleri

²⁸⁷ Nietzsche, Güç İstenci, s. 134.

²⁸⁸ Georg Stauth Bryan S. Turner, a. g. e., s. 195.

²⁸⁹ Friedrich Nietzsche, Tragedyanın Doğuşu, Çev., Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2005, s. 92.

²⁹⁰ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 14.

sonucunda batı kültüründe hâkim olmaya başlamıştır.²⁹¹ Şüphe götürmeyen durum onun için bu hâkimiyet, yaşamın fakirleştirilmesi ve çürütülmesi pahasına olmuştur. Çünkü sahip olduğu değerler sistemiyle Hristiyanlık, güçsüz olanın, güçlü olan karşısındaki zayıflığı ve korkusundan kaynaklanan değersizlik duygusunu telafi edici bir mekanizma olarak işlev görmüş ve yaşamı, yaşamın zenginliğinin ölçütü olan güç isteminin eksik olduğu güçsüzün düzeyi temelinde, onun değerleriyle standardize etmiştir.²⁹²

Nietzsche'ye göre yaşamdan tiksinti olarak kendini gösteren hınç duygusu oluşu değersizleştirerek insanı hiçliği istemeye, yani nihilizme sevk etmiştir. Onun Hristiyan ahlâkında eleştirdiği konuların başında hınç duygusu gelmektedir.²⁹³ Dolayısıyla bu duygunun üstesinden gelme, onun onaylayıcı etiğinin temel hedeflerinden biri olmaktadır. Nietzsche için hınç, güç isteminin negatif formu olan güçsüzlük hissinin, yani dışarıya atılamayan içgüdülerin insanın içine dönmesinin sonucu olarak kendini gösteren hastalıklı bir duygudur.²⁹⁴

Filozofa göre Hristiyanlık, insanlara yorulmadan kısa yoldan ahlaklı olmanın yöntemini göstermiştir. Ancak çaresiz ve takati kesilen insanlar için sığınak olmaktadır. O, bu durumu “kim ne derse desin, Hristiyanlık, mükemmelliğe giden daha kısa bir yol gösterdiğini düşünerek, insanları ahlaki beklentilerin yükünden kurtarmak istemiştir: tıpkı bazı filozofların yorucu ve zaman alan diyalektikten ve doğruluğu titizlikle sınanmış gerçekleri toplamaktan vazgeçebileceklerini sanmaları ve hakikate götüren mükemmel bir yolu göstermeleri gibi. Her ikisi de hataydı, ama çölün ortasında gücü tükenmiş ve çaresiz kalmışlar için büyük bir rahatlatıcı”²⁹⁵ şeklinde açıklamaktadır.

Düşünür, Hristiyanlığın yaşama karşı olan yönünü gizleyerek kendisini insanlara takdim ettiğini “Hristiyanlık, başından beri, özünde ve temelinde, yaşamın yaşamdan duyduğu tiksinti ve bıkkınlıktı; bir başka ya da daha iyi yaşama duyulan inanç altında yalnızca örtüyor, yalnızca gizliyor, yalnızca süslüyordu kendini”²⁹⁶ sözleriyle belirtmektedir.

Nietzsche, Hristiyan ahlakının kendisini alt etmesini talep etmekte ancak bu işin yöntemi ahlakı peşinen eleştirmek, kınamak şeklinde olmaması gerektiğini söyler.²⁹⁷

²⁹¹ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, s. 48.

²⁹² Nietzsche, *Deccal*, s. 23.

²⁹³ Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, s. 116.

²⁹⁴ a. g. e., s. 84.

²⁹⁵ Nietzsche, *Tan Kızıllığı*, s. 51.

²⁹⁶ Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, s. 14.

²⁹⁷ Keith Ansell-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2. Basım, s. 157.

Onun bu düşüncesine göre davranan kişi ahlaksız olacaktır. O, bu düşüncesini “ahlaklılığın bugüne kadar elde ettikleri için en derin minnettarlık; artık sadece ölümcül hale gelebilecek bir yükür! Dürüstlük biçimindeki ahlaklılığın kendisi, bizi ahlaklılığı inkâr etmeye zorluyor”²⁹⁸ sözleriyle aktarmaktadır. Bu sözlere göre ahlakın bize kazandırdığı her şey yük olacaktır. Dolayısıyla insanın kaldıramayacağı yükü kendisine yüklemesi doğru olmaz. Bu noktada insanlar ahlakı inkâr etme boyutuna geçecektir.

Filozof, Hristiyanlığın, yüksek tip insana karşı bir savaş olduğunu, bu dinin yüksek tip insanın içgüdülerini yasaklar altına aldığını, Hristiyanlığın sürekli zayıfı, güçsüzü, iyi yetişmemiş olanı koruduğunu sürekli bunlardan yana tavır aldığını söylemektedir. O, bu noktayı şu sözlerle aktarmaktadır: “Hatta insanlara düşünselliğin en üstün değerlerinin günahkârlık, sapkınlık, ayartılma olduğunu öğreterek düşünsel açıdan en güçlü yapıya sahip olanların bile akıllarını yozlaştırdı.”²⁹⁹ Bu düşüncelere bakıldığında Nietzsche’nin Hristiyanlığa karşı tavır alması hatta ona karşı cephe alması normal bir durum gibi görünmektedir.

Nietzsche’ye göre, Hristiyanlık kurumu olan kilise, ruh hastalıkları hastanesidir. Kilisenin ve Hristiyanlığın yetiştirdiği insanlar yozlaşmış insanlardır. Kilisenin istediği dindarlık çöküntüye sebep olan dindarlıktır. O bu düşüncesini “kilisenin tüm kurtuluş dizgesinin asıl gizli amacı, insanları hasta kılmaktır. Ve kilisenin kendisi varılacak ülkü olarak bir Katolik tımarhane değil mi? Kilisenin istediği tür dindar adam, tipik bir decadenttir”³⁰⁰ şeklinde ifade etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Düşünürü, *décadence* götüren sebeplerden biri de kilisedir.

Filozofun itiraz ettiği noktalardan biri de ruhbanlık* konusudur. Kilisenin tutumu insanlığı temelde sarsarak, duyguları yok etmiştir. İnsanlığın içgüdülerini yok ederek, yaşama büyük bir darbe indirmiştir. O bu düşüncesini “kilise tüm zamanlarda düzenin (duyusallığın, büyüklenmenin, egemenlik tutkusunun, açgözlülüğün, öç alıcılığın) önemini vurgulayıp elinde tuttu. Ancak tutkuların kökünü sökmek yaşamın kökünü

²⁹⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 271.

²⁹⁹ Nietzsche, *Deccal*, s. 11.

³⁰⁰ a. g. e., s. 60-61.

* Ruhbanlık; “beşeri isteklerden ve dünya hayatından el çekme şeklinde tezahür eden ruhbanlık, daha sonra din adına söz söyleme yetkisine sahip bulunan rahipler zümresinde yoğunlaşmış, Hristiyanlıkta önemli bir konumu bulunan kilise otoritesiyle de belli bir hiyerarşi içinde müessesleşmiştir.” (TDV, *İslam Ansiklopedisi*, Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Mat., İstanbul, 1998, 17. Cilt, s. 365)

sökmek demektir: Kilisenin uygulayımı bir yaşam düşmanlığıdır”³⁰¹ sözleriyle aktarmıştır.

Filozof, Hristiyanlık dininin insanlığın en temel değerlerine savaş açtığını ve insanlık için Hristiyanlığın en büyük talihsizlik olduğunu belirtmektedir. Ona göre Hristiyanlık, “bugüne dek insanlığın başına gelen en büyük talihsizliktir... Hristiyanlık her tür sağlam düşünselliğin de karşısında yer alır. Hristiyan ussallığı olarak kullanılabilecek tek ussallık hastalıklı ussallıktır; o, her türlü ahmaklığın yanında yer alır; düşünselliğe, sağlıklı düşünselliğin superbia’sına (Lat. Gurur, mağrur mizaç) lanet okur. Hastalık Hristiyanlığın özünde bulunduğu için tipik Hristiyan inanç durumu da bir hastalık biçimi olmak zorundadır.”³⁰² Nietzsche, Hristiyanlığın kötümserliğiyle yaşama karşı çıktığını “Hristiyanlık kendi hıncıyla, temelden yaşama karşı çıktı, eşeylilikten pis bir nesne üretti: yaşamın başlangıcında, yaşamın varoluş koşuluna çamur attı”³⁰³ sözleriyle ifade etmektedir. Bu durumda Hristiyanlığın insanı insan olmaktan uzaklaştırdığı ve başka bir varlık haline çevirdiğini söylemek mümkündür.

Düşünür, Hristiyanlığı ve anarşizmi eşdeğer görmektedir. Nietzsche Kötü nedir? Sorusuna “zayıflıktan, kıskançlıktan, kinden kaynaklanan her şey –anarşist ve Hristiyan aynı kökenden gelir”³⁰⁴ cevabını vermektedir. Hristiyan ve anarşist arasında harika bir benzerlik olduğunu ifade eden Nietzsche ikisinin amacı yalnızca içgüdüleri yok etmek olduğunu belirtmektedir.³⁰⁵ Bu düşünceye göre Nietzsche, ahlak anlayışını hınç, kin ve kıskançlık üzerine temellendirmektedir.

Nietzsche, Hristiyanlığın tahrip etmekten yok etmekten başka bir özelliğe sahip olmaması yanı sıra Hristiyanlığın, diğer kültürlerin anlaşılmasının önünde büyük bir engel olduğunu “Hristiyanlık, bizi, antik kültürün mirasından yoksun bıraktığı gibi, daha sonra İslam kültürünün bütün mirasından da yoksun bıraktı. İspanya’daki Mağribîlerin, bize Roma ve Grek kültüründen daha yakın olan, duyularımıza ve beğenilerimize daha çok hitap eden yetkin kültürü ayaklar altında ezildi”³⁰⁶ şeklinde açıklamaktadır. O Hristiyanların, Endülüs Emevi Devletini istila ederken, yapmış

³⁰¹ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 40.

³⁰² Nietzsche, Deccal, s. 63.

³⁰³ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 118.

³⁰⁴ Nietzsche, Deccal, s. 75.

³⁰⁵ a. g. e., s. 75.

³⁰⁶ a. g. e., s. 79.

olduğu yıkımları, tahribatlarını da delil olarak göstermekte ve Hristiyanlığın, yok edici olduğunu gözler önüne sermektedir.³⁰⁷

Filozof nihayetinde Hristiyanlığı bir yargıç edasıyla yargılamaya girişerek, hiç kimsenin Hristiyanlıkla ilgili söyleyemediği savları, kendisinin söyleyeceğini belirtmekte ve Hristiyanlığın kilise aracılığıyla virüs bulaştırmadığı hiçbir yer bırakmadığını “Hristiyanlığı mahkûm ediyorum; Hristiyan kilisesine, bir savcının şimdiye dek ağzından çıkmış en korkunç suçlamayı yöneltiyorum. O, bana göre, düşünülebilecek yozlaşmaların tümünden çok daha büyüktür; olabilecek yozlaşmaların en kötüsüdür, olabilecek en uç yozlaşma istemidir. Hristiyan kilisesi, bu çürümüşlüğü bulaştırmadık hiçbir şey bırakmadı; her değeri değersizliğe, her gerçekliği bir yana ve her dürüstlüğü bir ruh alçaklığına çevirdi”³⁰⁸ sözleriyle anlatmaktadır.

Düşünür, Hristiyanlığın mükemmel bir yaşam modelini sunduğu görüşünü, şiddetle eleştirmekte, bu eleştirisinin yanı sıra Hristiyanlığın, her zaman kendisine yaşam alanı bulmak için her türlü enstrümanı kullandığını belirtmekte ve “bana kalkıp onun insancıl nimetlerinden söz ediliyor! Acıyı ortadan kaldırmaya yönelik her türlü çaba, en derin çıkarlarına aykırıdır; o, acıyla yaşar; kendisini ölümsüz kılmak için acı yaratır”³⁰⁹ cümlesiyle açıklamaktadır. Bu düşüncelerden de anlaşılacağı üzere Hristiyanlık inancı, insanların fitratını yok sayarak kendisine yaşam alanı açmaktadır.

Nietzsche, Hristiyanlığın nasıl bir şey olduğunu herkese duyurma gücünde olduğunu söylemekte, Hristiyanlığın insanlığın tek kara sayfası olduğunu ve Hristiyanlık için insanlığın ölümsüz tek virüsü olduğunu, şu sözlerle açıklamaktadır: “Hristiyanlığa karşı olan bu suçlamayı tüm duvarlara, duvar bulunan her yere yazacağım körlerin bile görebileceği harflerim var benim... Ben Hristiyanlığa, hiçbir aracın yeterince zehirleyici ya da gizli, yeraltı ve küçük olmadığı tek büyük lanet, tek büyük doğuştan yozluk, tek büyük öç içgüdüğü diyorum insan ırkının tek ölümsüz lekesi diyorum.”³¹⁰

Filozof, Hristiyanlığın insanlar üzerinde oluşturduğu olumsuzlukları hastalanma, yozlaşma ve insanların güven duygularını zedeleme olarak sıralamakta, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Hristiyan günahkârın kendini anladığına inandığının yorumlanması, güç ve kendine güven eksikliğini savunmak için bir girişimdir: kendini

³⁰⁷ a. g. e., s. 79.

³⁰⁸ a. g. e., s. 82.

³⁰⁹ a. g. e., s. 82.

³¹⁰ a. g. e., s. 83.

hiçbir neden yokken kötü hissetmek yerine kendini suçlu hissetmeyi yeğleyecektir: bu tür yorumları istemek, bozulma semptomudur.”³¹¹ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere filozofu *décadence* götüren sebeplerden bir diğeri Hristiyanlık inancı olduğunu belirtmek gerekir.

Düşünüre göre, ahlakçılar insanların tutkularını dizginlemek yerine, insanların tutkularını kökten kazımışlardır. Hristiyanlık ise kendisine inananlara ahlakçıların tutumunu önermiştir. Hem ahlakçılar hem de Hristiyanlık insanların tutkularını hadım etmişlerdir. Ona göre “ani heyecan, büyük arzu, güç, sevgi, intikam, sahip olma tutkusu-: Ahlakçılar, ruhlarını temizlemek için bunları söndürmek ve kökünü kazımak ister.”³¹² Arzular insan için büyük talihsizliktir. Sonuçta bunlar kötü ve insan kendisini bunlarda koruduğu sürece iyi insan olur. Hristiyan kurucusu dindaşlarına bu uygulamayı salık vermiştir. Bu durum sadece insanda organ kaybına neden olmamıştır. İnsan karakter noktasında da hadım edilmiştir. Ahlakçılar, için “iyi insan” hadım edilmiş insandır. O bu noktayı şu şekilde “gücün büyük kaynaklarını, ruhun o çoğunlukla tehlikeli ve taşkın aceleci selini hizmete almak ve onları tasarruf etmek yerine, bu çoğunlukla kısa görüşlü ve öldürücü düşünce tarzı, düşüncenin ahlaki tarzı onları kurutmak ister”³¹³ açıklamıştır.

Nietzsche’nin ahlakı, efendi ve köle ahlakı olmak üzere iki tipe ayırdığını daha önce ifade etmiştik. O, özelde Hristiyanlığa genelde ise inanç eksenli ahlaklara karşı olumsuz tavır takınmıştır. Hristiyanlık ahlakını eleştirmesinin birden çok nedene dayandığını belirtmekte yarar olacaktır. Çünkü Hristiyanlık onu nihilizme sürüklemiştir. Bu durum onu farklı arayışlara sürüklemiş ve *décadence* teorisini geliştirmesine sebep olmuştur. *Décadence* nihai bir sonuç olmaktan çok bir süreç olduğunu da ifade edelim.

2.4. Decadence

Fransızca bir sözcük olan “*décadence*” , Latince çökme, düşme anlamına gelen *decadere*’den gelir. Nietzsche, Almanca karşılığı olmadığı için bu kelimeyi, Fransızcada olduğu gibi çöküş, düşüş, bozulma, yozlaşma, hastalık ve yabancılaşma gibi farklı anlamlarda kullanır.³¹⁴ Dolayısıyla Türkçemizde de tek bir karşılığı olmadığından bu sözcüğün aynı şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Nietzsche, *décadence* kavramını

³¹¹ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 251.

³¹² a. g. e., s. 257.

³¹³ a. g. e., s. 258.

³¹⁴ Birol Dok, *Nietzsche’nin Nihilizmi*, Seba Yay., Ankara, 1996, s. 51.

farklı anlamlarda kullanmıştır. O, bu anlamlardan birini “atıkların, çöküşün ve yok etmenin ayıplanmaması gerekir; Bunlar yaşamın, yaşamın büyümesinin gereklilikleridir. Çöküş fenomeni yaşamın herhangi bir artışı ve ilerlemesi kadar gereklidir. İnsan bunları hiçbir durumda durduramaz. Diğer taraftan nedenler adil davranmamızı ister”³¹⁵ şeklinde açıklamaktadır. Bu kavram yaşayan her canlının zamanla ölmesi ve çürümeye mahkûm olmasını da ifade etmektedir.

Nietzsche’nin *décadence* kavramına verdiği bir diğer anlam ise toplumun kendi hayatının devamını sağlamak için kurmuş olduğu kurumlarında, insanlar gibi bir sonlarının ve ecelinin olacağıdır. O, “bir toplum, genç kalma özgürlüğüne sahip değildir. Ve gücünün doruk noktasında bile çöp ve artık malzemeler oluşturmak zorundadır. Ne kadar daha enerjik ve atılgan olursa, hatalar ve deformasyonlar açısından da o denli zengin olacak, gerilemeye o kadar daha yakın olacaktır. Yaş kurumlar aracılığıyla durdurulmadı...”³¹⁶ sözleriyle bu manayı açıklamaktadır. Buna göre toplumun işleyişini sağlayan kurumlarının da bir eceli olduğu anlaşılmaktadır.

Filozof, için *décadence* bir yaşam fenomenidir. Yaşamın onun için bir güç dinamiği ve süreci olduğunu şu cümlelerle anlatmaktadır: “...Bu dünya enerji canavarı, başlangıcı olmayan, sonu olmayan; sağlam ve demirden, büyümeyen veya küçülmeyen, kendini genişletmeyen, sadece dönüştüren bir güç büyüklüğüdür... her yerde güç olarak, güçlerin bir oyunu ve güçlerin bir dalgası olarak, aynı zamanda hem tek, hem çok, burada artan ve aynı zamanda başka bir yerde azalan; tekerrür yılları, kendi biçimlerinde bir medcezirle birlikte ebediyen değişen, ebediyen geri akan, birbirine akan ve koşturan bir güçler denizi... bu, benim ebedi kendini yaratmanın, kendini yok etmenin Dionyssos tarzı dünyamdır... bu dünya güç istencidir ve başka bir şey değildir! Ve siz kendiniz bu güç istencisiniz ve başka bir şey değil!”³¹⁷ Bu durumda *décadence* temelde yaşamın kendisini yok eden, var eden ve enerji elde eden yüzüdür. Başka bir ifade ile dünya mefhumu başı ve sonu olmayan bir gel-git olayı ve güç dinamiğidir.

Nietzsche’ye göre *décadence* hayatın bazı yönlerine tezahür etmektedir. Onun eserleri incelendiğinde *décadence* en başta kendisini din ve ahlak alanında göstermektedir. Düşünür, Hristiyanlığı acıma dini ve acımayı güç isteminin karşıtı olarak değerlendirmekte; acımayı doğal “ayıklanma yasasına” karşı olan bir duygu olarak görmekte, olgunlaşmış olup eceli geleni koruma ve bu duygunun yardımıyla

³¹⁵ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 46.

³¹⁶ a. g. e., s. 46-47.

³¹⁷ a. g. e., s. 651.

yaşamın inkâr edildiğini düşünmektedir. Ona göre “bu depresif ve bulaşıcı içgüdü yaşamı koruyan ve onun değerini artıran içgüdülerin tümünün önünde engeldir: O, hem sefaletin çoğaltıcısı hem de sefillik yaratan her şeyin koruyucusu olarak *décadence*’ın ilerleyişinin başlıca araçlarından biridir –acıma hiçliğe inandırır!”³¹⁸ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Filozofu nihilizme götüren sebeplerden biride özelde Hristiyanlık genelde ise dinler ve inançlardır. Aynı zamanda inançlar *décadence*ın oluşmasına, ilerlemesine neden olmaktadır.

Décadence kendisini dil alanında da göstermektedir. Nietzsche’ye göre dillerin asıl ruhu gözden kaçırılmış, sadece kelimelerle uğraşmıştır. Kelimelerle uğraşılması insanların ifade gücünü azaltmıştır. Bu durum çöküntüye sebep olması yanı sıra insanları da kelimelerin kölesi haline getirmiştir. O, bu durumu “şimdi de dillerin çöküşünde sözcüklerin kölesi olundu; bu baskı altında artık kimse kendini gösteremiyor, basit ve içten konuşamıyor ve çok az kimse kişiliğini muhafaza edebiliyor”³¹⁹ şeklinde ifade etmiştir. Buradan insanın bütünlüğünü tamamlayan unsurlardan birisinin de dil olduğu anlaşılmaktadır. Kelimeleri asli manasından uzaklaştırıp yeni anlamlar yüklemek veya yeni sözcükler üretmekte bozulma belirtileri olacaktır.

Düşünür açısından kelimeler üretilerek bireyin kendisini ifade etmeye çalışması son derece yanlış bir tutumdur. Ona göre “belirli duygular ve ihtiyaçlar sözcük oluşturarak karşılanamıyor, ama bu oluşturmaların bireyi ‘anlaşılır kavramlar’ ağıyla kaplayıp, onun, öncelikle doğru hissedenden biri haline getirilmesi başarılamiyorsa, sanki onu doğru düşünen ve karar veren bir yaratık haline getirmenin herhangi bir değeri varmış gibi, doğru düşünmeyi öğretmesiyle başarısını kanıtlayacağına inanan sözcük oluşturma mücadelesi içine giriliyor.”³²⁰ Bu durumda *décadence* dönemlerinde insanların uğraştıkları alanlardan biri de dil olmaktadır.

Nietzsche, dinlerin ve kültürlerin etiğe duyulan inanç sonucu yok edildiğini, “dinler, ahlaklılığa duyulan inançla yok edilmiştir... Kültür ahlaklılığa duyulan inançla yok edilmiştir...”³²¹ sözleriyle açıklamaktadır. Bu durum filozofu nihilizme* götürmüştür.

³¹⁸ Nietzsche, Deccal, s. 12-13.

³¹⁹ Nietzsche, Richard Wagner Bayreuth’da, s. 29.

³²⁰ Nietzsche, Richard Wagner Bayreuth’da, s. 29.

³²¹ Nietzsche, Güç İstenci, s. 126.

* Nihilizm (Hiççilik); var olan görüşlere değerlere, düzene karşı çıkan; hiçbir değer tanımayan görüşlere verilen addır. Ahlak alanında ahlak kurallarını ve değerlerini tanımayan görüş. (Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yay., İstanbul, 1998, s. 95.)

ve o, nihilist inançların fizyolojisini de “her nihilist din ile dini ve ahlaki terminolojiyi kullanan hastalığın sistemleştirilmiş tarihidir”³²² şeklinde ifade etmiştir.

Düşünür, nihilist dinler (Hristiyanlık, Budizm vb.) eski kültürlerde *décadence* olan elemanları bir araya topladığını belirtmektedir. O, nihilist dinlerin eski dönemlerden kalan çöküntüye sebebiyet veren unsurları da şu şekilde ifade etmektedir: “Bu nihilist din, eski çağlardan bulduğu çöküş ve benzeri unsurları bir araya toplar, yani:

- a) Zayıfların ve hasta mizaçlıların partisini (en güçlü biçimde güven duyulan eski dünya reddedilir);
- b) Manevi açıdan baskı altında olanların ve pagan karşıtı olanların partisini;
- c) Siyasi açıdan tükenmiş olanların ve umursamayanların (kendini beğenmiş Romalılar) yani ülkesi olmayan ve yaşamları bir boşluk olanların partisi;
- d) Kendilerinden bıkmış olanların –yani bir yer altı komplosuna katılmaktan memnurluk duyanların partisi.”³²³

Nietzsche, insanların Hristiyanlığın peşine düşmelerinin sebebini şu şekilde açıklamaktadır: “Hristiyanlık, en derin iktidarsızlığa düşmüş eski dünyanın çökmüş hali olup, en hasta ve en sağlıksız unsurların ve arzuların üste çıkmasına neden olmuştur.”³²⁴ Bu durumda Düşünür açısından, Hristiyanlığın *décadence* olmasının nedenlerinden biride çürümüş yozlaşmış değerleri değer haline getirmesidir.

Filozof, Hristiyanlığı hastalık sebebi olarak görmekte ve Hristiyanlığı enfeksiyonlara karşı dirençsiz olanların dini olarak tarif etmektedir. Aynı zamanda Hristiyanlığın çöküş dini olduğunu “hastalık hastası Hristiyanlık, bilincin işkenceci ve canlı kesimi, aynı şekilde sadece Hristiyan değerlerin kök saldıkları belirli bir toprak için karakteristiktir: Hristiyanlığın kendisi değildir. Hristiyanlık, hastalıklı topraklardan her tür hastalığı kapmıştır: İnsan, Hristiyanlığa sadece kendini her türlü enfeksiyona karşı koruma yeteneksizliğinden dolayı sitem edebilir. İşin özü de budur zaten: Hristiyanlık bir tür çöküştür”³²⁵ sözleriyle anlatmaktadır.

Düşünüre göre güç formunda azalma olan her yerde çöküş vardır. Dolayısıyla bu çöküşü her zümre kendi etiğine göre değerlendirir. O bu durumu “nerede güç istenci azalmaya başlarsa, orada her seferinde fizyolojik bir gerileme, bir *décadence* vardır. Bu

³²² a. g. e., s. 127.

³²³ a. g. e., s. 127.

³²⁴ a. g. e., s. 138.

³²⁵ a. g. e., s. 139.

décadence'ın Tanrısallığı, en erkekçe erdemleri ve dürtüleri budanınca mecburen fizyolojik açıdan gelişmemişlerin, zayıfların tanrısı haline gelir. Onlar kendilerine zayıf demezler; iyi derler..."³²⁶ cümleleriyle ifade etmektedir. Burada zayıf olanlar kendi efendilerinin tanrılarını şeytanlaştırarak "öç" alırlar. Zayıfların tanrısını da efendiler oluşturmuştur. Nietzsche'ye göre "iyi tanrı, bir anlamda şeytandır da: ikisi de décadence'ın mahlûklarıdır."³²⁷ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere güç formunun azalması insanın her açıdan da etkilenmesi demektir. Bu etkilenme din, ahlak, Tanrı ve yaşam felsefesi alanlarında kendisini göstermektedir.

Filozof, herkesin décadence günün birinde mutlaka öğreneceğini belirtmekte, bu konuda geliştirdiği teorinin yanlış anlaşılmaya sebep olabileceğini ifade etmektedir. O, bu noktayı "burada, özellikle de inananların kullanması için, bir inanma, bir inanan psikolojisi geliştirdiğim için kendimi affetmiyorum. Bugün hala inanmanın nasıl namussuzluk ya da bir décadence'ın, kırık bir yaşama istencinin simgesi olduğunu bilmeyenler varsa, yarın bunu yeterince iyi bir şekilde öğrenecekler"³²⁸ sözleriyle açıklamaktadır.

Nietzsche, insanların yaşamında olumsuzluklara neden olacak durumların décadence olduğunu belirtmektedir. Décadence elamanları içinde Hristiyanlığı ve anarşizmi saymaktadır. İnsanlığın geleceğine zarar verenlerin, insanlığı çöküntüye sürükleyenlerin, Hristiyanlık ve anarşistler olduğunu şu cümlelerle açıklamaktadır: "Hristiyan ve anarşist: İkisi de decadent, ikisi de bölücü, zehirleyici, yozlaştırıcı, kan emici olmadıkça eylemden aciz; ikisi de ayakta duran, büyük ve dayanıklı, yaşama bir gelecek vaat eden her şeye ölümüne nefret duyan bir içgüdüye sahip..."³²⁹ Bu sözlerden anlaşılıyor ki yanlış inançlar ve yanlış düşünce sistemleri her zaman insanlığa zarar vermekte, insanlığın sırtında kambur olmakta, bu inanç ve düşünceler insanlığın geleceğini de köreltmektedirler. Bu noktada yanlış inanç ve düşünce sistemleri kendilerini ayakta tutmak için her türlü oyuna başvurmaktadırlar.

Düşünre göre insanlar yaşamlarını kendi enerji seviyelerine göre sürdürürler. Yaşam enerjisi birbirinden farklı katmanlar içinde ortaya çıkmaz. Yaşamın enerji seviyesi farklı şekillerde kendini gösterir. Çünkü insan yaşam serüveni içinde bir bütün değildir. O, yaşam enerjisini ve sürecini "... Artan ve azalan yaşam süreçlerinin

³²⁶ Nietzsche, Deccal, s. 21.

³²⁷ a. g. e., s. 21.

³²⁸ a. g. e., s. 60.

³²⁹ a. g. e., s. 76.

kaçınılmaz çeşitliliğidir- akabinde olgunluk ve son olarak yaşlılık gelen bir gençliğe sahip değildir; katmanları bükülmüş ve birbirine geçmiş durumdadır- ve birkaç bin yıl sonra hala bugün gösterebileceğimizden fazla genç türler olacaktır. Diğer taraftan çöküş, insanın tüm dönemlerine aittir: ret ve çöküş her yerde vardır; düşüşün ve çöküşün biçimlerini kabul etmemek yaşam süreçlerinden biridir”³³⁰ sözleriyle ifade etmektedir. Bu cümlelere bakıldığında *décadence*, hayatın içinde var olan bir durumdur. Yaşamın her alanında ve her sürecinde kendini gösteren bir olgudur. Bu durumu reddetmek veya onaylamakta bu sürecin bir parçası olmaktadır.

Nietzsche, *décadence* elemanları içinde ahlaki ve filozofları saymakta ve çöküntü sebepleri arasında görmektedir. Filozofların her zaman güç odaklarına hizmet ettiğini belirtmekle beraber bu durumun açıklamasını “ahlaklılık gerçekten nedir? Çöküşün içgüdüğü; bu şekilde intikamını alan ve efendi rolünü oynayan, tükenmişler ve mirastan yoksun bırakılanlardır. Tarihsel kanıtı: Filozoflar daima dekadandır, daima nihilist dinlerin hizmetindedir”³³¹ cümleleriyle anlatmaktadır. Nietzsche, ahlakla Hristiyanlığın dirsek teması içinde olduğunu “ahlak gerçek bir yozlaşma devinimidir (*decadence*), Hristiyan ahlakıyla da derin bir yakınlık içindedir”³³² sözüyle ifade etmektedir.

Nietzsche’ye göre bir yerde mevcut inanca karşı yeni inançlar oluşturula biliniyorsa orada özgürlük var demektir. Çünkü çürüme bir yerde başladı mı hemen kendini süslü gösteren bir kör inanç, otoriteyi eline alır ve halkın önceki inançları önemini yitirir, eski inanç bu yeni inanç karşısında çaresiz kalır. Oluşan bu yeni inanç ikinci derecede özgür ruh olur. Bu yeni inanca tabi olanlar kendilerine uygun yeni yöntem ve formüller geliştirirler. Bu noktada kendilerini seçme özgürlüğüne sahip olan insanlar olarak görürler. Burada kör inançlı biriyle dindar biri karşılaştırıldığında, kör inançlı, kişiden çok daha fazlasını ifade eder. Çünkü kör inançlı toplum, fert olmaktan haz alan birçok ferdin olduğu toplumdur. O, bu açıdan bakıldığında, kör inancın bir ilerleme olduğunu söyler ve kör inanca sahip olanların zihni daha bağımsız olur, bunu da haklarını talep etme işareti olarak değerlendirir.³³³

Düşünüre göre çürüme işaretleri toplumda bazı belirtilerle ortaya çıkar. Bunlardan ilki bir kör inanç ortaya çıkar ve buna karşı eski din savunucuları tepkilerini

³³⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 232.

³³¹ a. g. e., s. 269.

³³² Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, s. 97.

³³³ Nietzsche, *Şen Bilim*, s. 43-44.

her şekilde gösterirler. Aynı zamanda bu durum aydınlanma semptomudur. İkinci olarak, çürümenin başladığı toplum bitme ve tükenmeyle itham edilir. Toplumun değer yargılarının değişime uğradığı evre ve bireysel yaşamın öncelenmeye başladığı dönemdir. Çürüme döneminde harcanan halk enerjisi diğer dönemlere göre daha fazladır. Bu dönemde birey enerjisini ekonomik olarak harcamaz. Üçüncü olarak, kör inanç kendisine gösterilen tepkileri en aza indirmek için daha yumuşak yöntemleri devreye sokmaya çalışır. Bu dönemde zulüm azalsa da zulüm daha ince yollarla yapılır. Zulmün eski şekilleri bize ters gelse de yeni şekilleri de “sözlerle, bakışlarla” yapılır. Başkalarını yaralayıp işkence yapma sanatları bu evrede zirveye ulaşır. Bu dönemin insanları zeki, şakacı, iftiracı vs. özelliklere sahip olmakla beraber güzel konuşmaları da önemserler. Dördüncüsü, etik çöküntüsünün olduğu dönemde “tiran” insan tipi ortaya çıkar. Tiran dediğimiz tip erken gelişmiş sera ürünü gibi ve “bireyin öncüsüdür.” O, bu dönemde meyveler olgunlaşmadan dalında düşer, zaten meyve ağacının varlığı meyvelerinden dolayı olduğunu belirtmektedir.³³⁴

Nietzsche’ye göre toplumda çürüme zirve noktasına çıktığında “Sezar” ortaya çıkar ve Sezar son tirandır. Bu dönem bireyin en olgun dönemi olmasıyla beraber kültüründe en verimli dönemidir. Bu yüksek kültürün etkisiyle toplum Sezarlarına methiyeler, övgüler düzerler. Bu dönemde yüksek kültürlü insanlar dış dünyada barışa ihtiyaç duyarlar, çünkü kendi iç dünyalarında huzursuzlardır ve yapacak çok işleri vardır. Bu zamanlarda gelecek kaygısı kalmamıştır. İnsanlar günübirlik yaşamaya başlarlar, toplum mühendisleri için bu durum paha biçilmez bir kumaş gibidir. Toplumun değer verdiği erdem, ahlak gibi olgular saklı tutulur. Yığınlar zorlu insanlara bağlanmayı severler, tiranlar onlara insan hakları bağlamında ve ahlaklarına abartılı bir değer verirler.³³⁵

Nietzsche, çürüme zamanlarında tiranların, kendileri hakkında neler düşünüldüğünü önemsediklerini ancak insanların ne düşünmeleri gerektiğini de kendilerinin belirlediklerini ve toplumu o noktaya kanalize etmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Buna örnek olarak Napolyon’un şu sözlerini aktarmaktadır: “Bana karşı yapılan bütün suçlamalara karşı cevap hakkım var ebedi bir ‘Ben buyum’ la. Ben bütün dünyadan ayıyım, hiç kimsenin koşulunu kabul etmem. Fantezilerime bile boyun eğmenizi istiyorum; ister şöyle isterse böyle dağıtırım, insanlar bunu doğal

³³⁴ a. g. e., s. 44.

³³⁵ a. g. e., s. 44-45.

karşılamalıdır.”³³⁶ Toplumda yozlaşma ve çürüme başlangıcında bazı alametler belirir. Düşünür açısından bu durum çokta kötü değildir. Ona göre “çürüme dönemleri elmaların ağaçtan düştüğü dönemlerdir: Bireyleri kastediyorum, geleceğin tohumlarını taşıyanları, manevi sömürünün, yeni devletlerin ve toplumların yazarlarını. Çürüme, bir halkın sonbaharı için aşağılayıcı bir sözdür.”³³⁷ Buradan anlaşılıyor ki çürüme dönemi, toplumun her anlamda doyumluğa ve olgunluğa ulaştığı dönemdir. Ancak bu dönemde toplum, diğer dönemlerine göre inanç noktasında daha fazla sömürülmektedir.

Yukarıda sıraladığımız sebepler filozofu nihilizme sürüklemiştir. Nietzsche bu durum karşısında nihilist bir filozofun tutumunu şöyle ifade etmektedir: “Nihilist filozof tüm olayların hiçbir yere varmadığına ve anlamdan yoksun olduğuna kanidir ve hiçliğe varmaması gerektiğine de anlamından yoksun olmaması gerektiğine de kanidir. Peki, ama bu olmaması gerekmez nereden gelmektedir? Bu ‘anlayış’, ölçü nereden çıkarılmaktadır? Nihilist aslında anlar ki, yararsız ve budala benzer varlığa bakış filozofun çileden çıkarıcı ve yıkıcı şekildeki tatminsizliğine yol açar. Bu algılama türü, filozof olarak bizlerin en ince hassasiyetinden nefret eder. Buradan şu absürt değerlendirme çıkar: varoluşun özelliğinin filozofu memnun etmesi gerekecektir, şayet beriki onaylamak istiyorsa...”³³⁸ Buradan da anlaşılıyor ki düşünceler, şartlar ve yaşam şekilleri filozofları memnun etmiyorsa filozoflar sorgulamaya başlayacaktır. Bu sorgulamalarla düşüncelerini oluşturacaklar ve çözümlerini sunacaklardır.

Nietzsche’nin *décadence* teorisinin toplumun çürüme dönemlerini ifade ettiğini daha önce belirtmiştik. Bu çürümenin nedenlerine ve sonuçlarına baktığımızda asıl meselenin şahıslardan çok toplumsal bir mesele olduğunu görmekteyiz. *Décadence* mevcut değerlerin ve yaşam koşullarının yozlaşması sonucu oluşan çürümedir. Bu çürümeden ürkmemek korkmamak gerekir. Çünkü sorun olmadan çözüm de olmayacaktır. *Décadence*, nihilizmin nihai bir çözümü gibi görüldüğünü belirtmekte yarar olacaktır.

³³⁶ a. g. e., s. 46.

³³⁷ a. g. e., s. 46.

³³⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 44-45.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NIETZSCHE’NİN EĞİTİM ANLAYIŞI

Nietzsche’nin filozofluk yanında daha farklı kimliklere sahip olduğu, zaman zaman bu farklı kimliklerle karşımıza çıktığı da bir gerçektir. O, yaşamının bir kesitinde üniversitede filoloji alanında onursal profesör olarak derslere girmiştir. Nietzsche’nin üniversite hocalığı yaptığı dönemde eğitimle ilgili beş resmi konferans vermiştir. İnsan üzerine görüş beyan eden düşünürlerin birçoğu eğitim konusuna da bir şekilde temas etmişlerdir. İnsan ve eğitim bir birlerine yakın kavramlardır. Dolayısıyla filozofun eğitimle ilgili düşüncelerine bakmak, bizim için bir zorunluluk ve düşünürün anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

Eğitim kavramı, farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Her bilim, her alan, kendine göre farklı şekillerde eğitimi tanımlamaktadır. Eğitim genel anlamda kullanıldığı gibi özel anlamda da kullanılmaktadır. Mevcut kullanımların “ahlak eğitimi, kişilik eğitimi, irade eğitimi, karakter eğitimi” vs. şeklinde olduğu görülmektedir.³³⁹

Genel olarak eğitim kavramı, öteden beri gündelik kullanımı itibariyle insanları herhangi bir açıdan mükemmelleştirmek ve mükemmel hale getirecek davranışları kavratmak anlamında kullanılagelmıştır. Burada davranışlar kişide istendik davranışlar bırakmak maksadıyla yapılır. Bu yapılanma ise bireyin içinde bulunduğu toplumun normlarına göre yapılmaktadır.³⁴⁰

Eğitim kavramı felsefe alanında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Felsefe alanında eğitim: Bir toplumun kültürünü, değerlerini, bilgi, beceri ve ilgilerini bireylere okul gibi kurumlarda aktarma faaliyetidir. Bireyin kendisini gerçekleştirmesini, toplumun ahlak değerlerini tanımasını sağlama süreci ve yaşamında ortaya koyma bilincidir. Öte yandan bireyin yeteneklerini keşfetmesi ve belli bir alanda kendisini gerçekleştirmesidir.³⁴¹

Felsefe terimi olarak eğitim: “insanın yeteneklerinin, özellikle ahlak yetilerinin geliştirilmesi için ona yön ve biçim verilmesi; bu yolda yapılan bilinçli ya da bilinçsiz

³³⁹ Ali Güler, *Eğitimin Tarihi Sosyal Felsefi Temelleri*, Punto Tasarım, Ankara, 2008, s. 79.

³⁴⁰ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Yay., Ankara, 2002, 2. Baskı, s. 18.

³⁴¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, paradigma Yay., İstanbul, 2005, s. 577.

etkilerin tümüdür.”³⁴² Bu tanıma göre eğitim ahlaki karakterin gelişimi için yapılır. Bu sürecin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde olabileceği görülmektedir.

Eğitim alanında yapılan, tanımlamalar ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Eğitim (Fr. *éducation*, İng. *Education*): “Yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği. Önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesi. Belli bir konuda, bir bilgi ya da bilim dalında yetiştirme ve geliştirme. Her kuşağa, geçmişin bilgi ve deneyimlerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işi”³⁴³ şeklinde tanımlamalar yapılmıştır.

Nietzsche’nin eğitim anlayışına geçmeden önce, onun mensubu olduğu varoluşçu* düşüncenin eğitim anlayışına bakmak yerinde olacaktır. Varoluşçulara göre “evrende kendi varlığını kendi yaratmak zorunda olan varlık insandır. Yaşam yaşayan ile başlar. Dolayısıyla, yaşama anlam veren insandır.”³⁴⁴ Düşünürün eğitim anlayışının bu eksende olduğunu ifade etmek mümkündür.

Varoluşçu felsefe, insanın özgürlüğüne önem veren, bireyselliği önemseyen ve öznelliğe vurgu yapan felsefedir. Onlara göre insanın olabildiğince seçme ve özerklik hakkına sahip olması gerekir. Eylemlerde sorumluluğun bireye ait olması gerektiğini söylerler, ancak bireye yol gösteren otoriteleri kabul etmezler. Birey kendi ölçü ve değerlerini kendisi koymalıdır. Bireyin eğitiminde ki amaç yaşamını, eğitimini bir varlık olarak ortaya koymalı ve varoluşun farkına vararak kendisini gerçekleştirmelidir.³⁴⁵

Varoluş felsefesinde her birey farklı kabul edildiğinden, standart eğitime ve homojen yapıya eğitime karşı çıkmıştır. Onlara göre eğitim insanlar arası yapı farkı gözetilerek, birbirine benzetilmeden yapılmalıdır. Ayrıca eğitim bireyin bireyselleşmesini sağlamalıdır. Bu noktada varoluşçuluk, insancıl psikolojinin doğmasında da oldukça etkili olmuştur.³⁴⁶

³⁴² Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, s. 68.

³⁴³ A. Ferhan Oğuzkan, Eğitim Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1974, s. 61-62.

* Varoluş: var olan, gerçeğe dayalı olarak var olan, gerçek varlık; özün karşıtı, bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu değil, var olduğu olgusu düşüncesine göre davranana verilen addır. (Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yay., İstanbul, 1998, s. 190-91.)

³⁴⁴ Ali Güler, a. g. e., s. 296.

³⁴⁵ Mehmet Şişman, Eğitim Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2008, 4. Baskı, s. 145.

³⁴⁶ a. g. e., s. 145.

Güler’e göre varoluş öğretilerinde eğitim; insanın kendi zekâsını geliştirmesi olarak ifade edilmektedir. Varoluşçu eğitim, kişinin kendisini bulacağı, kendi anlamını ve durumunu göreceği zihni berraklığa ulaştırmaktır. Varoluşçu eğitim, insanı özgür varlık olma yolunda alışkanlık kazandırmak amacıyla olduğunu da belirtmek gerekir.³⁴⁷

Nietzsche, eğitim konusunda toplumların, geleneklere bağlı kalarak, tembel bir şekilde yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmektedir. O, bu düşüncesini “pek çok ülkeyi ve ulusu ve birkaç kıtayı görmüş olan bir gezgine, tüm insanlığın ortak özellikleri olarak ne tür nitelikleri keşfettiği sorulduğunda, şöyle cevap vermişti: ‘tembelliğe meyillidirler.’ Çoğu kişiye öyle geliyor ki, eğer gezgin şöyle deseydi, cevabı daha doğru ve geçerli olurdu: ‘Hepsi korku içinde geleneklerin ve fikirlerin arkasına gizleniyorlar’”³⁴⁸ sözleriyle ifade etmektedir. Buradan da anlaşılabileceği üzere, gerek fert, gerekse toplum kolay kolay inandığı değerlerden vazgeçemeyecektir. Ortaya çıkan yeni oluşum ve düşünceleri inandığı değerler perspektifinde ele alarak değerlendirecektir. Dolayısıyla bu durum tembelliği beraberinde getirecektir.

Düşünüre göre, daha önceki dönemlerde olan bilgi ve bilgelikler bizim dönemimizde mevcut değildir. Sadece bilgi elde etmekle bilge olunacağı düşüncesi bir safsatadır. Dolayısıyla insan kavramı dışlanarak, eski dönemlerin ve soylu insanların kafa yorduğu ahlak kavramı üzerinde ki tartışmalardan nasıl bir kazanç elde edildiğinin düşünülmesi gerekir. Dahası eskilerin miras olarak bıraktığı “ahlak sermayesinin” günümüz insanı tarafından arttırılması gerekirken tam tersine israf edilmektedir. Bu konular ya tartışma konusu yapılmamakta ya da tiksinti uyandıracak şekilde tartışılmakta veya tartışmalar acemice yapılmaktadır.³⁴⁹

Ona göre günümüz okullarında ahlak eğitimi gerçek anlamda yapılmamaktadır. Bu durumun yansımaları “okullarımızın ve öğretmenlerimizin ahlaki bir eğitimi doğrudan göz ardı ettiği veya formaliteleri yerine getirdiği ve erdemin öğretmenlerimiz ile öğrencilerimiz için, insanları gülümseten modası geçmiş bir sözcük olmaktan başka artık hiçbir anlam ifade etmediği bir noktaya ulaşmış bulunuyoruz ve eğer gülmüyorsanız bu daha da kötü, çünkü bu sizin ikiyüzlü biri olduğunuz anlamına gelir”³⁵⁰ sözleriyle açıklamaktadır.

³⁴⁷ Güler, a. g. e., s. 297.

³⁴⁸ Nietzsche, Eğitimci Olarak Schopenhauer, s. 9.

³⁴⁹ a. g. e., s. 9.

³⁵⁰ a. g. e., s. 16.

İnsanlık tarihinde biriktirilen bilgi birikim sofrasının başucuna oturma eğiliminde olan modern dönem insanların fikir yansımaları her alanda görüldüğü gibi eğitim alanında da görülmektedir. Nietzsche, modern insanın bu düşüncesine karşı şunları ifade etmektedir: “Sofraya en son oturan misafirlerin, en son kalan yerlere oturması da adildir: siz başköşeyi istiyorsunuz? Hiç olmazsa en üstün ve en büyük olanı yapın da, belki o zaman, en son gelseniz bile, bir yer açarlar size.”³⁵¹ Buradan da anlaşılıyor ki modern dönemin bizlere aşıladığı fikirlerden biride her şeyin sahibi biz modern insanlarızdır düşüncesidir. Filozofa göre de bu durum çok etik olmamakla beraber, geçmiş dönemlere saygı göstermek aynı zamanda, modern insanın kendisine saygı göstermesi anlamına gelecektir.

Nietzsche, kendisinin sahip olduğu durumun üstüne çıkartacak, yetersizliklerini, yaşamında ve düşüncelerinde “yalın ve dürüst” olmayı öğretecek bir mürşit aradığını ifade etmektedir. Bu arayışın sebebini filozof şöyle ifade eder: “...Çünkü insanlar günümüzde öylesine çok katlı ve karmaşık hale gelmişlerdir ki konuşmaya başladıkları, iddialarda bulunup sonra da bu iddialar doğrultusunda hareket etmek istedikleri anda bile sahtekâr olmaktan başka bir çareleri kalmamıştır.”³⁵² Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere insanlar karışıklıklar içinde her zaman kendilerine güvenilir bir liman ararlar. Güven duyacakları kendilerine yardımcı olacak, kişilere ihtiyaç duyarlar. Belki de bu duygu insanlığın ortak duygularındandır.

Filozof, eğitimin servet ve para için yapıldığını düşünmektedir. Ona göre kültürden yardım talep eden, buna karşılık yardım etmeyi kabul eden, aynı şekilde kültürün amacına ve standartlarına hükmetmek isteyen, “para sahiplerinin” tutumu mümkün oldukça bilgi ve eğitimidir. Bu şekilde talebi arttırmak, burada amaç mümkün oldukça “haz ve fayda” sağlayıcı tarzda eğitim vermektir. Burada bireyin neler talep edeceğini bilerek, bunun üzerine eğitimi bina etmek suretiyle, “servet ile kültür” ve “mülk ile akıl” arasında bağ bulunduğunu ve bu bağın ahlaki bir gereklilik olduğunu vurgulamak isterler. Bu düşünceye sahip olanlar, insanları yalnız bırakan, para ve kazanç gayesi güdülmeyen eğitimi küçümserler. Zaten insanlar “ahlak dışı kültürel Epikurosculuk” tarzı küçümseyici eğitime alışkındır. Yani mümkün oldukça para kazandıran eğitim ve akabinde mutlu olmak. Düşününün söylemiyle, “insan zorunlu

³⁵¹ Friedrich Nietzsche, Tarihî Yaşam için Yararı ve Sakıncası, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2006, s. 57-58

³⁵² Nietzsche, Eğitimci Olarak Schopenhauer s.17

olarak dünyevi mutluluk hakkına sahiptir ve eğitimin zorunlu olmasının nedeni –ama tek nedeni –işte budur!”³⁵³

Düşünür, eğitim için sürekli fırtınalar kopartan insanların amacının para olduğunu belirtmekte, modern dönemlerde dâhi insanın meydana çıkma şartlarının oluşmadığını ifade etmektedir. O, bu noktayı “...Para sahiplerinin eğitim ve yetiştirme için sürekli yaygara koparıırken istedikleri şey sonuçta paradan başka bir şey değildir... Ve bu yüzden dâhinin ortaya çıkışının koşulları modern zamanlarda gelişmemiştir ve özgünlüğe duyulan nefret öyle bir düzeye ulaşmıştır ki Sokrates aramızda yaşayamazdı ve her halükarda yetmiş yaşına ulaşamazdı”³⁵⁴ cümleleriyle ifade etmektedir.

Nietzsche bilgin ile dahi arasında sürekli çatışma olduğunu belirtir ve aralarındaki farkı şöyle açıklar: “...Bilginler doğayı öldürmeye, onu kesip biçerek anlamaya çalışır; dâhiler ise doğayı yaşayan yeni bir doğayla çoğaltmaya çalışırlar ve bu yüzden aralarında bir düşünce ve eylem çatışması vardır. Tümüyle mutlu olan çağlar, bilgini ne tanıyor ne de ona ihtiyaç duyuyordu; tümüyle hasta ve kasvetli çağlar ise bilgene üstün ve onurlu insan olarak değer vermiş ve ona en yüksek payeyi vermiştir.”³⁵⁵ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere menfaat düşüncesiyle bilgi sahibi olunmamalı tam tersine bilgi sevgisiyle bilgi elde edilmelidir. Çünkü dahi bilgiyi sevdiği için; bilgin ise fayda için bilgiye önem verir.

Filozofa göre toplumun düşünürleri, bilginleri gerçekten düşünür ve bilge olmak zorundadırlar. Kendilerini düşünür olarak tanıtanlar gerçek anlamda kılavuz olmak durumundadırlar. Nietzsche toplumda ki şarlatanlara dikkat etmek gerektiğini, “kılavuzlarınız körse ve kendilerini gözü gören kişiler olarak gösteriyorlarsa sizi kültürün vatanına kim götürecektir! Eğer sizlere konuşmayı, bağımsızca estetize etmeyi öğretecekleri yerde, sizler sanat eseri önünde huşu duymaya, bağımsızca felsefe yapmaya yönlendirilmeye, büyük düşünürleri dinlemeye zorlanmak yerine bağımsızca kekeleme metoduyla şımartılıyorsanız ve bunların hepsinin sonucunda antikiteye sonuna kadar uzak kalıp günün uşağı oluyorsanız, içinizden kim sanatın o kutsal ciddiyetine hakiki bir duyarlılık geliştirecek”³⁵⁶ sözleriyle açıklamaktadır.

Düşünür yığınların okuma yazmayı öğrenmesi yozlaşmayı beraberinde getireceğini, “herkesin okumayı öğrenmesine izin verilmesi, zaman içinde yalnızca

³⁵³ a. g. e., s. 57-58

³⁵⁴ a. g. e., s. 70.

³⁵⁵ a. g. e., s. 69.

³⁵⁶ Friedrich Nietzsche, Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, Çev., Gürsel Aytac, Say Yay., İstanbul, 2010, 3. Baskı, s. 43.

yazmayı değil, düşünmeyi de yozlaştırır”³⁵⁷ şeklinde belirtmektedir. Bu duruma göre her işi ehline vermek gerekir. Herkes her işi yapmak durumunda değildir. Dolayısıyla bütün işlerde olduğu gibi eğitim alanında da liyakati aramak gerekir.

Nietzsche’ye göre eğitime duyulan ilgi, alaka ancak bir tanrı inancından, şefkatinden vazgeçildiğinde büyük bir güç kazanabilir.³⁵⁸ Bu düşünceden de anlaşılacağı üzere eğitimin laikleşmesi ve dünyevileşmesi gerektiğini ifade eden düşünür, inancın etkili olmadığı bir eğitimi arzuladığı görülmektedir.

Filozofa göre zamanımızda olduğu gibi, çok gelişmiş bir insanlıkta da herkes doğuştan bir yeteneğe sahiptir. Herkesin sahip olduğu bu yetenekler çok azları tarafından gerçekleştirilir. İnsanların yeteneklerini gerçekleştirmeler için gerekli olan enerji, güç, sağlamlılık, dayanıklılık doğuştan edinilmiş ve öğrenilmiştir.³⁵⁹ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, insanların yeteneklerinin ortaya çıkması için onlara uygun ortam hazırlamak yeterlidir. Ancak yeteneklerini ortaya çıkaran insan sayısı da çok azdır. Oysa insanın sahip olması gereken bütün donanımlar doğuştan getirilmiştir.

Nietzsche’ye göre, klasikleri okutmak “canavarca” bir iştir. O klasiklerde öğrencilere öğretilen çevrenin ve sokağın hemen hemen hiç ismini duymadığı yüksek kültürün soyut dilidir. Öğrencilerin anlaklarını bilimsel nazara hazırlamış olurlar. Ancak bu eğitimden hiç soyutlama eli değmemiş, saf doğal çocuk olarak çıkmak olanaksızdır.³⁶⁰

Düşünür, insanın eğitim noktasında kişinin kendisine yön çizmek için serbest bırakılmasından yanadır. Ayrıca kişileri günlük işlerde kullanmak için eğitmek gerekir.³⁶¹ Nietzsche, insanların menfaat için yetiştirilmemesi gerektiğini söylemekte ve birilerinin menfaatine göre eğitim görenleri de kınamaktadır. O, “insan buyrukçuları çıkar için eğitilirse bir köle olmayı isteyecek nitelikte salaktır”³⁶² şeklinde ifade etmektedir.

Filozofa göre, eğitim ciddi bir faaliyettir. Eğitim faaliyetinde bulunan insanların bazı niteliklere sahip olması gerekir. Onun nazarında en beceriksiz eğitmen farklı anlayış ve ruha sahip insanlara aynı şekilde yaklaşım sergileyen, aynı zamanda ahlak

³⁵⁷ Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, s. 45.

³⁵⁸ Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca-1, s. 204.

³⁵⁹ a. g. e., s. 221.

³⁶⁰ a. g. e., s. 223.

³⁶¹ Nietzsche, Tan Kızılığı, s. 136.

³⁶² Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 102.

fanatığı olan eğitimcilerdir.³⁶³ O, öğretmenlerin bir özelliğini de ciddiyet olarak açıklar: “kim temelde öğretmense, öğrencileriyle ilgili her şeyi ciddiye alır –kendini bile.”³⁶⁴

Nietzsche, yaşadığı dönemde kendini ve kardeşini eğitime yaygın hale geldiğinde öğretmenlerin artık geleneksel yöntemlerden vazgeçmek zorunda kaldıklarını, bilgi sahibi olmak isteyen insanların, okul ve öğretmenden daha kısa ve doğal yol bulduklarını ifade etmektedir.³⁶⁵ Günümüzde de özel eğitim ve öğretim sistemleri denenmekte ve kişiye özel eğitim programları düzenlenmektedir. Nietzsche’nin yaşadığı dönemde de bu durumun mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Filozof, yaşadığı toplumun eğitim sisteminin amacını, devletin işine yarayacak, genç insanlardan oluşan, sömürülebilir bir sürü oluşturmak olarak açıklamaktadır. Ona göre “her yüksek eğitim bir ayrıcalığa dayanır: yüksek düzeyde bir görevi ele geçirmek için yetki sağlamak, bir ayrıcalık sağlama gereği bulmak. Bütün büyük, bütün güzel nesneler toplumun ortak malı olmaz: güzellik insanların pek azı içindir.”³⁶⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere eğitim bazı işler için değil, kişinin kendisi olabilmesi için yapılmalıdır. Eğitim de yüksek derecede memur yetiştirmek hedef olmamalıdır. Çünkü herkesin yüksek derecede memur olma şansı yoktur. Bunun için bütün öğrencilerin bu hedefe yönlendirilmesi yanlış olacaktır.

Nietzsche’ye göre öğrenme faaliyeti yüksek kültüre ulaşmak amacıyla yapılmalıdır. Kişi öğrenmeyi sadece üç amaç için yapmalıdır. Çünkü hedef yüksek kültüre ulaşmaktır. O bu noktayı “ben kendi onaylayıcı görüşümden sapmadan, karşıt bir tutum ve eleştiri nedeniyle, yalnızca istenç dışında yapılan, bundan dolayı da eğitici gerektiren, üç görev öneriyorum: Öğrenmek için görmek, öğrenmek için düşünmek, öğrenmek için söyleşmek ve yazmak. Bu üç görevde erek, seçkin bir kültüre varmaktır”³⁶⁷ şeklinde ifade etmektedir.

Filozof, kendisinin sistemli bir eğitim düşüncesine sahip olmadığını belirtmekle beraber okuyucusundan objektif, yavaş ve sakin olmasını istemekte bu noktada ki düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadır: “Kendisinde bir şeyler beklediğim okuyucunun üç özelliği olmalı. Sakin olmalı okurken aceleci olmamalı. Sürekli kendini ve kültürünü araya sokmamalı. Nihayet sonunda sonuç olarak yeni tabelalar

³⁶³ Nietzsche, Gezgini ve Gölgesi, s. 51.

³⁶⁴ Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde, s. 79.

³⁶⁵ Nietzsche, Gezgini ve Gölgesi s. 92.

³⁶⁶ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, s. 69.

³⁶⁷ a. g. e., s. 70.

beklememeli. Liseler ve başka okullar için tabelalar ve yeni ders planları vaat etmiyorum.”³⁶⁸

Filozof, eğitimin uygulama aşamasında iki ana düşüncenin etkili olacağını vurgulamaktadır. Bunlardan biri eğitimin mümkün oldukça geniş kitlelere yayma, ikincisi ise eğitimin azaltılıp zayıflatılması düşüncesidir. Bu eğilimlerden ilkinin savunular, eğitimin en uzak çevrelere ulaştırılması gerektiğini söylerler. İkinci eğilimi savunanlar ise öğretimin en yüksek iddia ve ideallerden vazgeçip, kendisini bir hayat tarzı ya da devletin hizmetine sunması gerektiğini belirtirler. Bu iki düşünce birbirine zıt görünseler bile, Nietzsche’ye göre sonuç itibarıyla birleşirler. Bu iki görüş mahvedici özellik taşır. Birinci düşüncenin amacı, elden geldiğince bilgi, “çağın zirvesine” çıkma bilgisi yani kazanç, para kazanma sanatını öğrenme ki bu anlayış modern öğretim enstitülerinin gayesidir. Bütün bunların sonunda, “aşırı bencilik”, “zekâ ve mülk birliği” ahlaki şart durumuna geldiğini belirtmektedir.³⁶⁹

3.1. Dil Eğitimi

Düşünür, dilin günlük kullanımında olduğu gibi veya gazetelerde yazılıp okunduğu şekliyle değil de dilin gerçek eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Kişi düşündüğü, konuştuğu yazdığı dili ciddiye alması gerekmektedir. Ayrıca dil açısından yozlaşmış gençleri hizaya getirmekte öğretim kurumunun ödevi olacağını belirtmektedir. Ona göre “yeni yetişen oldukça seçkin yetenekli her genç, iyi beğenin ve sıkı bir dil disiplininin fanusuna sokulmalıdır... Sanatı ne kadar önemseyip önemsemediğiniz ve sanatla ne kadar yakın olduğunuz, anadilinizi burada nasıl kullandığınızdan anlaşılır.”³⁷⁰ Bu düşüncelerde de anlaşılacağı üzere yaşadığımız çağda da bu düşüncesinin önemli olduğu herkes tarafından kabul görmektedir. Dolayısıyla yücelmiş, insanlığa yol gösteren, bütün medeniyetlerin temelinde dilin önemli bir yer kapladığını görmekteyiz.

Filozof, öğretmenin görevleri arasında dil eğitimini saymakta, dilin laboratuvar şartlarında deney yapılarak öğrenilecek bir şey olmadığını, öğretmen, öğrencilerine dil noktasında bilinç kazandıracak, iyi bir eğitim vermek durumunda olduğunu söylemektedir. Ona göre tarihin araştırma yöntemleriyle dile yaklaşılmamalı “dil canlı bedenini anatomik” araştırmalara kurban etmeden, dil noktasında oluşan bu kültür

³⁶⁸ Nietzsche, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, s. 15.

³⁶⁹ Nietzsche, Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, s. 27.

³⁷⁰ a. g. e., s. 33-34.

anlayışını doğru mecralara iletmekte “kültür öğretmenin” görevi dolayısıyla “anadilimiz, öğrencinin doğru iş yapmayı öğrenmek zorunda olduğu bir alandır ve sırf bu uygulamalı alan doğrultusunda Almanca dersi, kültür kurumlarımızda gereklidir.”³⁷¹

Nietzsche’ye göre toplumu geçmişe bağlayan faktörlerden biride dildir. Ancak eğitim kurumlarının bunun farkında olmaması üzüntü verici bir haldir. Dili farklı yöntemlerle öğretmek büyük bir hatadır. O, bu düşüncesini “dil eğitiminin ilkelleşmesi, uygulamalı bir disiplin ve alıştırmanın yerine bilgince tarihçi yöntemlerin geçmesi, klasik liselerde desteklenen belli eksersizlerin bizim gazeteci hayatımızın şüpheli ruhuyla bağlanması. Bütün bu, Almanca dersinde algılanan olgular şu üzücü kesinliği ortaya çıkarıyor ki klasik eskiçağdan gelen ve çağımızın barbarlığıyla savaşa hazırlayan ve liselerimizi belki bir kez daha bu savaşın doğum yerleri ve tezgâhları haline sokacak o en yararlı güçler, bizim klasik liselerde henüz sezilmemiş bile”³⁷² sözleriyle ifade etmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki geçmiş ile gelecek arasında bağlantıyı sağlayan araçlardan biri de dildir.

Düşünür, okullarda okutulan yabancı dillerin gerçekten kavratılmadığını sadece şekil ve gramer itibariyle öğretilmekte olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Yabancı klasik dilleri bilmekle yetinilmekte, onlara vakıf olmaya tenezzül edilmemektedir.”³⁷³ Her toplumun bir ruhu vardır. Bir toplumu anlamak ve o toplumun önemli görülen, değerlerini almak için taklit yolunu kullanmanın işe yaramayacağını ifade eden düşünür, taklitçiliğin ikiyüzlülüğü beraberinde getireceğini belirtirken her toplumun başka bir topluma mutlaka bağlı olduğunu söylemektedir. Ancak bu bağ açıklanması güç olan bir durumdur. Nietzsche yaşadığı Alman toplumunun da Grek kültürüne anlaşılmasız bir bağla bağlı olduğunu ifade etmektedir.³⁷⁴

Nietzsche’ye göre bir toplumun eğitim kurumlarını yenilemesi ve gerçek fonksiyonuna kavuşturması için o toplumun geçmişte beslendiği kültüre dönmesiyle mümkün olacaktır. Çünkü “klasik lisenin tam bir yenilenmesi ve arındırılması, ancak ve ancak Alman ruhunun derinden ve güçlü bir yenilenmesi ve arındırılmasıyla olacaktır. En derin Alman varlığıyla Grek dehasını birbirine bağlayan bağ, çok esrarengiz ve kavranması çok güçtür.”³⁷⁵ Buna göre toplumların birbirinden tamamen farklı olduğunu söylemek güçtür. Her toplumun kendisini bulduğu başka bir toplum vardır. Yenilenmek,

³⁷¹ a. g. e., s. 35.

³⁷² a. g. e., s. 47-48.

³⁷³ a. g. e., s. 44.

³⁷⁴ a. g. e., s. 45-46.

³⁷⁵ a. g. e., s. 48.

isteyen ve gerçek kültüre kavuşmak isteyen toplumlar ancak bu dönüşümle kendilerini yenileyebilirler.

Filozofun kültür kavramına bakışı farklıdır. Günlük yaşantının araç gereçleri ve yaşam tarzının kültür olamayacağı gibi günlük yaşamda kullanılan bilgileri öğrenmekte kültür değildir. Kültür yaşam istencinin tezahürü olduğuna göre kültür ile eğitimin birbirine karıştırılmaması gerekmektedir. O bu durumu “iki şeyi birbirine karıştıramazsınız. İnsan, yaşamak ve hayat mücadelesini sürdürmek için çok şey öğrenmek zorundadır; ama birey olarak bu amaçla öğrendiği ve yaptığı her şeyin kültürle ilgisi olamaz. Kültür, tersine, ancak zaruret, var olma mücadelesi, ihtiyaç dünyasının yukarılarında bir hava tabakasında başlar”³⁷⁶ şeklinde açıklamaktadır. Bu durumda düşünürün görüşüne göre kültür, var olmayı öğrenmektir.

3.2. Halk Eğitimi

Nietzsche, halkın tamamının eğitiminden çok bireysel eğitime destek vermekte ve halk eğitimi kavramına şüphe ile yaklaşmakta, kahramanların ortaya çıkartılacağı bir eğitimi istemekte olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır: “Demek istediğim, bizim hedefimiz, kitlenin eğitimi olamaz; tersine, tek tek seçilmiş, büyük ve kalıcı eserler için donatılmış insanların kültürünü hedefliyoruz. Biliyoruz ki haksever bir gelecek dünya, bir toplumun genel kültür durumunu bir devrin yalnız ve yalnız büyük, tek başına haykıran kahramanlarına göre yargılar ve bu kahramanların nasıl fark edildiği, nasıl saygı gördüğü ya da nasıl saklandığı, nasıl kötü muamele gördüğü, nasıl mahvedildiği, onun kanaatini belirler.”³⁷⁷ Bu sözlere göre bir toplumun tamamının yüksek derecelere göre eğitilmesi mümkün değildir. Ancak bu toplum içinde bu eğitimi alma yeteneğine sahip insanları eğitmek mümkün olmaktadır.

Filozof, halk eğitimine yaklaşımın ancak belli sınırlar içinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre “Doğrudan doğruya, mesela her yandan zorunlu temel öğretimle, yalnızca dışardan ve kabaca yaklaşılabılır. Büyük kitlenin kültürle temas ettiği asıl derin alanlar, yani halkın dini içgüdülerini ortaya koyduğu, mistik imgelerini geliştirdiği, gelenek, hukuk, yurt toprağı ve diline bağlılığını koruduğu yer, doğrudan doğruya zar zor ve ancak yıkıcı kaba kuvvetle ele geçirilebilir. Ve bu ciddi şeylerde halkın kültürünü tam olarak desteklemek demek, olsa olsa bu yıkıcı kaba güçleri

³⁷⁶ a. g. e., s. 64.

³⁷⁷ a. g. e., s. 51.

savmak ve o şifalı bilinçsizliği, halkın o sağlıklı uykusunu desteklemek demektir, herhangi bir şifa olmadan hiçbir kültür, bunların etkilerinin yıpratıcı gerilimi ve heyecanı yanında varlığını sürdüremez.”³⁷⁸

Nietzsche, halka “uyanık ol, bilinçli ol, akıllı ol!” diye haykırmak gibi bir derdinin olmadığını ifade eder. Ancak halka bu direktiflerde bulunanların niyetlerine şüphe ile yaklaşmaktadır. Ona göre bu kişiler “zekâ imparatorluğunun doğal hiyerarşisine karşı savaşıyorlar, halkın bilinç dışından ortaya çıkan en yüksek en asil kültür güçlerinin köklerini mahvediyorlar; bu kültür güçleri, dehanın doğuşunda ve sonra onun eğitim ve bakımında bir anne kaderine sahiptir. Hakiki bir eğitimin deha açısından sahip olduğu önemi ve görevi ancak anne benzetmesiyle kavrayabiliriz. Dehanın asıl oluşumu annede değildir, dehanın aynı zamanda yalnızca bir metafizik kökü, metafizik bir yurdu vardır.”³⁷⁹ Buna göre filozofumuz eğitimden dahi insanın ortaya çıkacağı ortamı hazırlamayı beklemektedir. Bu noktada yığınları eğitmenin önemli olmadığı ortaya çıkmakta; önemli olan durum, dâhinin ortaya çıkmasıdır.

Filozofa göre dahi olan insanın topluma katacağı çok önemli değerler vardır. Ancak dahi insanın ortaya çıkmasının da topluma bağlı olduğunu “ama göz önüne çıkması, halkın ortasında belirmesi, aynı zamanda bu halkın kendine has bütün güçlerinin doygun renk oyununu, yansıyan resmini ortaya çıkarması, bir halkın en yüce kaderini bir bireyin sembolik varlığında ve sonsuz bir eserde ortaya koyması, halkını bizzat bu yolla sonsuza bağlayıp anlık olanın değişken olanından kurtarması, işte bütün bunları deha ancak, bir halk kültürünün ana rahminde olgunlaşıp beslenmişse başarabilirler; buna karşılık bu koruyucu ve ısıtıcı yurt olmadan o sıçrayışları asla sonsuz bir uçuşa doğru geliştiremez, tersine zaman zaman soğuk ücra yerlere savrulmuş bir garip gibi hüznü, bu ıssız ülkeden çekip gider”³⁸⁰ sözleriyle ifade etmektedir. Bu noktada Nietzsche’ye göre klasik liselerde öğretmen sayısını çoğaltması asla dehayı ortaya çıkartmayacaktır. Çünkü öğretmenler, geçmiş dönemlerin yüksek kültürünün özünü anlamadan sadece günlük geçimlerini sağlamak için öğretmenlik yapmaktadırlar.³⁸¹

³⁷⁸ a. g. e., s. 51-52.

³⁷⁹ a. g. e., s. 52-53.

³⁸⁰ a. g. e., s. 52-53.

³⁸¹ a. g. e., s. 52-53.

3.3. Eğitim kurumları

Filozofa göre, bir toplum da abartılı sayıda yükseköğretim kurumlarının varlığı problemdir. Çünkü toplum yetenekli olsa bile o kurumlara hoca yetiştiremeyecektir. Yetiştirdiği hocalar vasat insanlar olacaktır. Nietzsche, yaşadığı toplumda ki yüksekokullarda da böyle bir sıkıntının olduğunu belirtmekte; kanunlarla, yönetmeliklerle üstünlüğün olamayacağını pek az insanın gerçek bir eğitim şansını elde ettiği için az sayıda ki yükseköğretim kurumunun yeterli olacağını ifade etmektedir.³⁸² Buradan da anlaşılacağı üzere düşünürün üstinsan nosyonunda olduğu gibi öğretim alanında da herkes gerçek bir eğitim şansına sahip olamayacaktır. Gerçek eğitime sahip olmak ancak tesadüfen ortaya çıkacak bir durumdur.

Düşünür, kendi dönemindeki eğitim kurumlarının gerçek anlamda bireyi eğittiğini düşünmemekte, yaşadığı dönemdeki eğitim kurumlarını, gerçek anlamda eğitim kurumu olarak görmemekte ve bu kurumları hayat mücadelesinde gerekli olan bilgileri öğretene, meslek kazandıran yer olarak tanımlamaktadır. O, bu kurumların “tüccar, işadamı, hekim, teknik eleman” vs. yetiştirmesi, gerçek anlamda eğitim kurumları olarak görülemeyeceğini dolayısıyla sadece hayatı geçindirmeye yardımcı olan kurumlar olarak değerlendirilebileceğini söylemektedir.³⁸³ Buna göre düşünür, eğitim kurumunu farklı bir şekilde tanımlamaktadır. O, bir meslek kazandırmak için eğitim veren kurumları eğitim kurumu olarak görmemektedir.

Filozof, liselere ve yüksek halk okullarına karşı olumsuz tavır almadığını, insanın bir takım hesaplar öğrenmesi, iletişim kurallarını, dillerini, tabiat bilgilerini, öğrenmeleri sonuç itibarıyla saygı duyulacak bir durum olduğunu, ancak lise ve klasik lisede eksik olan noktaların samimiyet ve içgüdüsel olan utanç olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “O halde öğretim kurumları eksiktir! Ve kendilerine bu kurumların süsünün verildiği yerlerde, gerçeklik denen sürülerdekinden çok daha ümitsiz, çok daha zayıf ve hoşnutsuzdur insanlar. Ayrıca, şunu da aklınıza koyun dostlarım: en sıkı felsefi terim olan gerçek ve gerçekliği, arkasında maddeyle ruh ikiliğini sezmek ve gerçekliği gerçeği tanımak, biçimlemek, ona egemen olmanın çizgisi diye tanımlayabilmek için öğretmenler çevresinde insanların ne kadar cahil ve çiğ olması gerekir!”³⁸⁴

Nietzsche’ye göre, eğitim kurumlarının gerçek ve gerçeklik üzerine eğitim vermesi gerekir. Yoksa eğitim kurumları gündelik yaşam bilgilerini veren kurumlar

³⁸² a. g. e., s. 50.

³⁸³ a. g. e., s. 65-66.

³⁸⁴ a. g. e., s. 66.

olarak kalacaktır. O, gündelik yaşamda kullanılacak bilgileri veren kurumlarla gerçek eğitim kurumlarını karıştırmamak gerektiğini “kendi hesabıma ben yalnızca bir tam karşıtlık biliyorum: öğretim kurumları ile hayat zarureti kurumları. İkinci türe bütün mevcutlar dâhil, birincisi üzerine ise ben konuşuyorum”³⁸⁵ sözleriyle açıklamaktadır.

Düşünür, almış olduğu eğitime ve yetiştirilmiş olduğu şekle itirazını “şimdiye kadar olması gerektiğinden bambaşka yaşadık ve yetiştik. Ama bugünle yarın arasındaki boşluğu aşmak için ne yapalım?”³⁸⁶ cümleleriyle ifade etmektedir. O, yaşadığı çağın eğitim ve öğretiminin sıkıntı veren bir durum olduğunu belirtmekle beraber, mevcut eğitimin insana ağır bir yük olduğunu “sizin öğretim dediğiniz şey, o zaman etrafımda dolaşp göğsümü fena daraltıyor; bu, sallayamadığım bir kılıç gibi altında ezildiğim bir zırh adeta”³⁸⁷ sözleriyle anlatmaktadır.

Nietzsche, eğitimin sürü içinde entelektüel insan yetiştirmesinin eğitimin zirve noktasıymış gibi takdim edilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. O, bu konuyla ilgili eleştirisini “sanki doğa yalnızca en uç karşıtlıkları bir kere duyarsız, uyuyan ve içgüdülerle artıp duran kitleyi, sonra da bundan son derece uzak büyük entelektüel, ebedi yaratılar için donatılmış bireyleri üretiyormuş gibi. Şimdi ise buna entelektüel piramidin ta uç noktası diyorsunuz”³⁸⁸ cümleleriyle eleştirisini ifade etmektedir.

Filozofa göre eğitimin dereceleri ve kademeleri olmalıdır. Eğitim büyük olabilecek insanları daha da büyütmelidir. Eğitim kurumu, bu insanların standartların üstüne çıkmasına engel olmamalıdır. Bir milletin daha yüksek derecelere ulaşması bu büyük insanlar sayesinde olacağını da unutmamak gerekir. O, eğitim kurumlarının insanlara kanat açması gerektiğini “ama görünen o ki, geniş ağır temelden başlayıp özgürce yükselen doruğa gelene kadar, sayısız ara dereceler gereklidir ve tam da burada *natura non fa cit saltus** ilkesi geçerli olmalı”³⁸⁹ sözleriyle açıklamaktadır.

Nietzsche, entelektüel insanların eğitim kurumları olmadan da yollarını bulabileceklerini ifade etmektedir. Ona göre Alman toplumunun kendileriyle gururlandığı, sadık önderleri ve yol göstericileri olarak, dış dünyaya iftiharla sunduğu; Beethoven, Schiller, Goethe gibi insanlar, bir öğretim kurumuna gitmeden de büyük olmayı başardılar, belki de bu bir doğa yasasıdır. Ancak mevcut öğretim kurumları

³⁸⁵ a. g. e., s. 66-67.

³⁸⁶ a. g. e., s. 70.

³⁸⁷ a. g. e., s. 71.

³⁸⁸ a. g. e., s. 71.

* Lat. doğa bir orman yapmak değildi.

³⁸⁹ Nietzsche, Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, s. 71.

yüzünden bu insanlar yeterince büyük ve farklı olamadılar. Genel kitlenin ağırlığı altında ezilmişlerdir. Bu insanlar, topluma rağmen eserlerini meydana getirmişlerdir. Kendilerini ortaya koymak için başka yerlerde kendilerini aramak zorunda kalmışlardır. Bu büyük entelektüeller, toplumlarından dolayı erken mücadeleyi bırakıp ölüp gitmişlerdir.³⁹⁰ Nietzsche bu noktada “eğer o hakiki Alman ruhu güçlü bir kurumda onlara kanatlarını açsaydı kim bilir nelere ulaşmak nasip olurdu bu kahraman insanlar için! Oysa böyle bir kurumdaki yoksun olduğunda o ruh, kırık, bozuk sürüklenmektedir varlığını. Bütün bu adamlar mahvolmuştur: ve sizin suçunuzu affetmek için olup biten her şeyin doğruluğuna çılgınca bir inanç gerekir”³⁹¹ şeklinde düşüncesini ifade etmektedir.

Filozof, mevcut eğitim kurumlarının sadece en yüksek entelektüelleri değil her tarafta tahribata neden olduğunu ve eğitim kurumlarının rezil bir noktada bulunduğunu; “olgunlaşmamış, aşırı sinirli, vaktinden önce sönmüş, çiçek açmadan pörsümeyi ya da donmayı fark ediyorum, her yerde duyarsız dünyanın engelinin kokusunu alıyorum,... Ben eğer öğretim kurumları istiyorsam ve kendine öğretim kurumu diyenleri acınacak buluyorsam, bunun anlamı budur... Mevcut şey, düpedüz bir adilik ve rezalettir”³⁹² sözleriyle açıklamaktadır.

Nietzsche öğrencilik döneminde üniversite havarisi olmadığını ancak kendisini bu tehlikeden kurtaracak limanının olduğunu ve üniversitenin resmi havasından, hırsından uzak durduğunu bu tehlikeden de tesadüfen kurtulduğunu ifade etmektedir. Ona göre gençlik yıllarında rüyalara ve hayallere kapılmak daha kolaydır. Dolayısıyla gerçek anlamda üniversiteli olmak resmi hava ve vaatlerden kaçmakla mümkün olacaktır. Aynı zamanda üniversite havarisi olunmadığı zaman gelecek tehlikelere karşıda sığınılacak yerler bulmakta kolay olacaktır.³⁹³

Filozofa göre mevcut eğitim kurumları insanların altında ezildiği bir hava yaratmış ve özellikle gençlere ağır ve kasvetli bir hava bırakmış, olması yanı sıra entelektüel olabilecek insanların önünü tıkamış olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: “... Şu haliyle bunlar çorak yerde mahvoluyor, aslında kendileriyle yakın akraba olan ruhun düşmanlarına dönüşüyorlar. Ruha karşı tavır nasıl alınmıştır? Böylece suçüstüne suç yığıyorlar, şimdiye kadar hiçbir neslin yaşamadığı kadar ağır suçlar, safi kirletmek

³⁹⁰ a. g. e., s. 72-73.

³⁹¹ a. g. e., s. 74.

³⁹² a. g. e., s. 74.

³⁹³ a. g. e., s. 75-76.

suretiyle, kutsalı bozarak, yanlış ve bozuk olanı öğütleyerek, gerçek Alman ruhunu yok etmişlerdir. Bu ruhtan ise sizler ürküyorsunuz ve bu yüzden başka bir sis katmanı bunaltıcı ve ağır, üniversitelerinizin üzerine yoğunlaşmış ki asil gençleriniz bunun altında güçlüklerle azapla nefes alıyor, bunun altında en iyiler kaybolup gidiyor.”³⁹⁴

Düşünre göre eğitim kurumundan beklenen şu olmalıdır: “Ah zavallıların suça sürüklenmiş masumları! Çünkü sizin eksiginiz, içinizden her birine akması gereken şey, hakiki bir kültür kurumu ki size hedefler, ustalar, metotlar, örnekler, arkadaşlar verebilsin ve bunların ruhundan hakiki alman ruhunun güç verici ve yüceltici nefesini üflesin.”³⁹⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere eğitim kurumları kılavuzluk yapmalıdır. Bir toplumun kökeninde bulunan ruha uygun şekilde insanları eğitmelidir.

Nietzsche, eğitim kurumlarında gençlerin tercihe zorlandığı ve bir yol ayırma konularında iki noktada karar vermek mecburiyetinde bırakıldıklarını ifade etmektedir. Birinci nokta içinde yaşanan zamanın yoludur. Burada başarılı olma durumunda ödüllerin, nişanların eksik olmadığı yandaşların çok olduğu, mensup olunan örgütün içinde yüksek mertebelere çıkılabilen yoldur. Ona göre “hedeflerine doğru aceleyle ilerleyen o muazzam kitlenin bundan anladığı, kendisinin bir kademe ve bölüme yerleşmesini sağlayan ve daha uzak hedeflere doğru çabalayanların tümünün ayrıldığı kurumdur. Kendi eğilimleri için etrafa cafcacılı sözler dolaştırmayı da becerirler şüphesiz: mesela sağlam, ortak, milli ve insani –ahlaki kanaatler içinde özgür kişiliklerin tüm yönlü gelişiminden söz ederler, ya da hedeflerine ‘akla, kültüre, hakkaniyete dayalı halk devleti’ derler.”³⁹⁶ Düşünürün bu fikrinden hareketle yığınların eğitimden bekledikleri asıl işlevin bu olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Filozofa göre diğer yolu tercih eden küçük zümrenin ise çoğunluk tarafından baskı altına alınma tehlikesi vardır. O, eğitim kurumlarına farklı anlam yükleyenlerin tutumunu “bunlar diğer yolun yolcularının şerrinden emin olmak isterler. Ötekiler tarafından bunların akılları çelinerek, bozulup mahvedilerek o asil ve yüce görevlerini gözden kaybetmelerini engellemek isterler”³⁹⁷ sözleriyle açıklamaktadır. Buna göre eğitim kurumlarına farklı anlam yükleyenlerin küçük bir zümre olduğu anlaşılmaktadır.

Nietzsche, eğitim kurumuna farklı anlam yükleyen küçük zümrenin eğitimden beklentisini ise şu cümlelerle açıklamaktadır: “Bu tek tek insanlar işlerini tamamlasınlar

³⁹⁴ a. g. e., s. 91-92.

³⁹⁵ a. g. e., s. 91-92.

³⁹⁶ a. g. e., s. 76.

³⁹⁷ a. g. e., s. 76-77.

–yani ortak kurumların manası budur- hem de bu iş, öznenin izlerinden arınmış, dönemlerin karşılıklı oyunundan ötelere taşınmış olmalı varlıkların ebedi ve değişmez niteliğinin düpedüz yankısı olmalı. Ve bu kuruma katılanların hepsi, öznenin bu tür bir arınması sayesinde dehanın doğumunu ve eserinin yaratılmasını hazırlama çabasında olmalı. Pek az kimse değil, ikinci üçüncü derece kabiliyetliler de böyle bir katkı için doğmuşlardır ve yalnızca böyle bir öğretim kurumunun hizmetinde görevleriyle yaşamak duygusuna kavuşurlar.”³⁹⁸ Ancak filozofumuz, bu kabiliyetlerin “moda öğretimin” kandırmasıyla kabiliyetlilerin yollarından sürekli alıkonulduğunu, bu kabiliyetlilerin ruhlarına uşak, çırak ve araç olduklarını söylerler, dolayısıyla asla yüksek yaratılışlarının farkında olamayacaklarını belirtir.³⁹⁹

Düşünür eğitimdeki hataları ve yanlışları kendisinin daha sonra fark ettiğini belirtmekte ve eğitimde yapılan hataların insanların köle olmasına sebebiyet vermekle beraber daha sonra bu kurumlardan nefret etme olasılığını da doğurmakta olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: “Şimdiye kadar hep sanıyorduk ki lisenin tek amacı, üniversiteye hazırlamaktır. Ama bu hazırlık bizi, bir akademisyenin son derece özgür konumu için yeterince bağımsız hale getirecektir... Hüküm vermedeki o ne özgürlük, kesinlik, pervasızlık! Yargılıyorsunuz ve bütün zamanların kültürleri sizden kaçıyor. Bilimsel anlayış, ateş alıyor ve alev halinde içinizden taşıyor –her insan kendini korusun, yanınızda yanmaktan! Şimdi bir de hocalarınızı katınca, bende de aynı bağımsızlık yeniden baş gösteriyor, hem de daha güçlü ve daha zarif artışla. Hiçbir zaman yoktu ki bu en güzel bağımsızlıklarca böyle zengin olsun; hiçbir kölelikten, şüphesiz eğitim ve öğretim köleliğinden de asla böylesine nefret edilmedi.”⁴⁰⁰

Filozof, üniversite de yapılan öğretim şekline itiraz etmekte, bu öğretim metodunun hocalarla öğrenciler arasında uçurum meydana getirdiğini ve üniversitede yapılan öğretim şeklinin duyma organı üzerine kurulmuş olmasını ise problem olarak görmektedir. Ona göre “... Üniversiteli dinler. Konuşurken, yürürken, giderken, birlikteyken, sanatla uğraşırken, kısacası bağımsızdır, yani öğretim kurumuna bağlı değildir. Çok sık olarak, dinlerken not alır üniversiteli. Bu anlar, onu üniversiteye bağlayan göbek bağlarıdır. İştirmek istediği şeyi seçebilir, işittiklerine inanması gerekmez; işitmek istemediği zaman kulağını kapayabilir. Bunun adı akroamatik

³⁹⁸ a. g. e., s. 76-77.

³⁹⁹ a. g. e., s. 76-77.

⁴⁰⁰ a. g. e., s. 85-86.

öğretim metodudur.”⁴⁰¹ Buna göre bu öğretim metodunun birçok sakıncasının olduğu anlaşılmaktadır.

Düşünür, üniversitede ki eğitim metodunu, hocaların ders işleyişlerini eleştirmekte ve eğitime devletin karışmasını hoş karşılamamaktadır. Ona göre hoca kendisini dinleyen talebelere hitap eder. Bu durum anlatıcıyla dinleyici arasında muazzam bir uçurum yaratmıştır. Hocalar mümkün oldukça çok kişiye hitap etmek ister. Asla tek kişiyle yetinmezler. Bu durumda oluşan kompozisyon, birçok kulak ve konuşan tek ağız, not alan eller akademik olgusunun dış görünüşü budur. Konuşan ağız ile dinleyen kulak kendilerini özgür sayarlar. Oysa bunların başında bir “müfettiş edasıyla” devlet durur.⁴⁰²

Nietzsche dönemin eğitim kurumu olan üniversiteye şiddetle itiraz etmekte ve üniversiteye geçmiş olan liseli genç gerçek üniversiteli olamadığını “klasik lisede gelişen kültür, bir bütün ve tamamen ermiş bir şey olarak, müşkülpesent iddialarla üniversite kapılarından içeri giriyor: destekleyen, yasalar koyan, yargıda bulunan, odur. Yani kültürlü üniversiteli konusunda yanılmayın: o, kültüre ulaştığına inandığı sürece henüz hocalarının elinde biçimlenmiş liselidir: böyle biri olarak da şimdi, akademik soyutlanışından beri ve liseyi bitirdikten beri, tamamen ileri kültür formasyonundan alıkonmuştur, artık kendi başına yaşaması ve özgür olması için”⁴⁰³ sözleriyle ifade etmektedir.

Nietzsche’ye göre, akademisyenler kendilerine yalnızlık tahtı kurmuşlardır. Çünkü onlar “felsefesiz, sanatsız yaşamaktadır bizim o bağımsız akademisyenlerimiz. Öyleyse Greklerle ve Romalılarla uğraşmaya neden ihtiyaç duysunlar ki? Bunlara eğilim göstermek için şimdi kimsenin bir nedeni yok, üstelik onlar yaklaşılması güç bir yalnızlık ve şahane bir yabancılık içinde taht kurmuşlardır.”⁴⁰⁴ Buna göre akademisyen kişinin entelektüel boyutta düşünmesi ve yaşaması gerektiği anlaşılmaktadır.

Filozof, üniversitelerin ihmal ettiği konulardan birisinin de geçmiş dönemlerin kültürü olduğunu belirtmekte ve geçmiş zamanlarda ki kültürlerin ne anlama geldiğinin farkında olunmadığını, öneminin kavranamadığını ifade etmektedir. O, bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır: “Günümüzün üniversiteleri, bu nedenle tutarlı bir şekilde böyle tamamen ölmüş kültür eğilimlerine hiç önem vermiyorlar ve yani değişik liselilerin

⁴⁰¹ a. g. e., s.86.

⁴⁰² a. g. e., s. 86.

⁴⁰³ a. g. e., s. 87.

⁴⁰⁴ a. g. e., s. 89.

filolojik programını önemseyen filolog kuşakların eğitimi için filoloji kürsüleri kuruyorlar. Öyle bir döngü ki bundan ne filologlar ne de liseliler hoşlanıyor, ama her şeyden önce üniversiteyi üçüncü kez, övünçle göstermek istediği şeye, yani bir öğretim kurumu olmaya kırbaçlıyor. Çünkü sanat ve felsefeleriyle birlikte Grekleri çekip çıkarın: o zaman kültüre hangi merdivenle yükseleceksiniz? Çünkü merdiveni o yardım olmadan tırmanma denemesinde bilgili oluştunuz –bunu duymak zorundasınız- sizi kanatlandırıp yükseltmekten çok çaresiz bir yük olarak ensenizde oturacaktır.”⁴⁰⁵

Nietzsche, eğitimin geleceğinden umutlu olduğunu belirtmekte hatta eğitim zinciri içinde bazı eğitim kurumlarının da kaldırılabilceğini ifade etmektedir. Ona göre “... ama ciddi insanların tamamıyla yenilenmiş ve arındırılmış bir eğitimin hizmetinde ve işbirliği içinde, yeniden günlük eğitiminin yani işte o kültür eğitiminin yasa koyucuları olacağı bir zamanın gelmekte olduğunu görüyorum; herhalde o zaman da yeniden tabelalar çizmek zorunda olacaklar; ama o zaman ne kadar uzak! Ve bu arada neler neler olmayacak ki! Belki de o zamanla şimdi arasında lisenin yok edilmesi vardır, belki üniversitenin bile yok edilmesi, ya da en azından az önce anılan eğitim kurumlarının öylesine tümünden değiştirilmesi vardır ki bunların eski tabelaları, ileriki nesillerin gözlerine göl üstü evler döneminin kalıntıları gibi görünecektir.”⁴⁰⁶

Tüm varoluşçularda olduğu gibi Nietzsche’de de bireyin özgürlüğü çok önemlidir. Ona göre “iyi bir kılavuz sel sularının önündeki set olmalıdır, koltuk değneği değil. Kılavuz, öğrencisine bütün izleri göstermelidir. Ama gideceği yolu seçmemelidir.”⁴⁰⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere öğretmen öğrencisine bütün yolları göstermeli, öğrenci adına tercih yapmamalı, öğrencisini tehlikeli durumlara karşı uyarmalı ve hatta bu tehlikelere karşı önlem alması gerektiği anlaşılmaktadır.

Nietzsche, eğitim konusunda geri kalındığını, eğitimde müzik faktörünün eksik olduğunu söylemekte, dolayısıyla insanlar, zamanın baskısı altında yaşamlarını sürdürmek istemiyorlarsa bu durumu görmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre insan ruhunu hareketlendiren ve biçimlendiren enstrümanlardan biri de müziktir. Bunun farkında olunmadığı için eğitim kurumu en geri kalmış kurumdur. Çünkü insanlar yaşamlarını bilinçsiz ve zamanın baskısı altında sürdürmektedirler.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ a. g. e., s. 89.

⁴⁰⁶ a. g. e., s. 15.

⁴⁰⁷ Yalom, a. g. e., s. 310.

⁴⁰⁸ Nietzsche, Richard Wagner Bayreuth’da, s. 32.

Filozof, yaşadığımız dünyada her şeyin muazzam bir şekilde birbirine bağlı olduğunu, bir yerde bir tuğla çekilse her şeyin yerle bir olacağını söylemektedir. Ona göre “günümüz dünyasında bir şey diğer bir şeye o kadar bağlı ve birbirine o kadar gerekli ki, biri, bir çiviye yerinden sökse, bina sallanıp yıkılıverir.”⁴⁰⁹ Bu düşüncenin günümüzde daha çok etkisinin görüldüğünü belirtmekte fayda olacaktır. Herhangi bir alanda olan değişim başka alanları da etkilemektedir. Örneğin günümüz eğitimi ekonomik şartlara göre ilerleme veya gerileme kaydetmektedir.

Filozofun eğitim anlayışında üstinsanı meydana getirecek fikirlerini açıkça olmasa da ipuçlarını görmek mümkündür. Onun eğitimden beklentisi kişinin kendi yetersizliklerini görmesi, mevcut seviyesinin üstüne çıkartması ve varoluşunun farkında olmasını sağlamasıdır. Bu bağlamda eğitim kurumlarını çok ciddi eleştirilere tabi tutmuş, eğitimin insanları tek tip olarak yetiştirmemesi; herkesi kendi seviyesine göre yetiştirmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü eğitim kanun ve yönetmeliklerle düzenlenemeyecek kadar ciddi bir iştir; dolayısıyla devletinde eğitime müdahil olması hoş bir durum olmayacaktır. Öte yandan geçmiş dönem medeniyetlerin, kültür ve eğitiminden beslenmek gerekir. Ayrıca kişi konuştuğu ve yazdığı dile sahip çıkmalı ve korunması noktasında da çaba göstermelidir.

⁴⁰⁹ a. g. e., s. 23.

SONUÇ

Düşünce tarihinde filozofları meşgul eden sorunların başında insan ve insan problemi gelmektedir. Dolayısıyla insan konusu üzerinde birçok düşünce üretilmiş ve günümüzde de üreilmeye devam edilmektedir. Bu düşünceler bazen hayatta anlam kazanmış bazen de hayalî olarak kalmışlardır. İnsan kavramı üzerine kafa yoran düşünürlerden, kimi insanı görünür şekliyle ele almış, kimi düşünürde metafizik boyutuyla ele almış ve kimileri de insanı her iki boyutuyla ele almaya çalışmışlardır.

İnsan konusunda günümüze kadar herkesin üzerinde ittifak ettiği herhangi bir tanımlama ortaya çıkmamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki herkesin kabul edebileceği bir tanımlamanın oluşması da zor görünmektedir. Çünkü insan karmaşık yapıya sahiptir. Ancak insan kavramının açıklanması farklı şekillerde yapılmış olmasına rağmen tanımlarda ortak paydalar da mevcuttur. Tanımlamalarda ki farklılıklar düşünürlerin anlayışlarında ki farklılıklardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bazı düşünürler insan anlayışlarını ahlak üzerine bina ederek insanı ahlakla anlamaya çalışmışlar, kimileri de insanı toplum ve devletle anlamaya çalışmışlar, kimi filozoflar ise insanın davranış yeteneği ve cismini temel alarak değerlendirmelerini yapmışlardır.

Düşünürlerin görüşleri ile yaşadıkları dönem ve ortam arasında sıkı bir ilişki olması çok tabiidir. İnsan kavramını ele alan filozofların düşüncelerine, yaşadıkları sosyal çevre ve içinde bulundukları psikolojik durumları tesir etmiştir. Nietzsche’de felsefesinin zirve noktası olarak takdim ettiği üstinsan fikrini, hastalığının arttığı bir dönemde vücuda getirmiş ve insanların tipolojisini oluşturduktan sonra ulaşılması gereken nihai hedefin, üstinsan olduğunu belirtmiştir.

Nietzsche’yi anlamak için yetiştiği ortamı yaşadığı dönemi ve yaşantısını iyi bilmek gerekir. Eserlerinde sistematik olarak fikirlerini ortaya koymamıştır. Kimi zaman fikirleri arasında çelişkiler olduğu ifade edilmektedir. Ancak eserleri bütün olarak incelendiğinde daha doğru saptamalar yapılabilir ve çelişkilerin olmadığı fikirleri arasında ahenk olduğu tespit edilecektir.

Felsefesini yaşam, güç üstüne bina eden Nietzsche, üstinsanın nasıl vücuda geleceği konusunu açıklamadığı gibi yönteminden de bahsetmemiştir. Üzerinde tartışılan ve her türlü anlaşılmaya müsait fikirleri olan düşünürün yaşadığı çağda anlaşılmadığı da görülmektedir. Nietzsche yaşadığı dönemde parlak fikirli olmayı, yeni bakış açılarıyla düşüncelerini geliştirmeyi ve gelecek üzerine tahminlerinde isabet

etmeyi başarmıştır. Şartlar ne olursa olsun sürekli yaşamı kabullenerek inadına yaşamayı tercih etmenin gerekli olduğunu savunmuştur. Ona göre sürü insanı olmadan önyargılardan uzak, geçmişin muhasebesi ışığında geleceğe yolculuk yapmak gerekir. İnsanları beş basamak ta inceleyen Nietzsche, gören kör olmak yerine, hayatında gördüklerini özümseyerek, tecrübe ederek yaşama geçirmeyi istemektedir.

Düşünür, insanların kendilerine prangalar taktığını ifade ederek insanın ilk görevini de bu prangalardan kurtulmaya çalışması olarak belirlemektedir. Ona göre insanlar dünyayı kendilerine göre tasarlamışlardır. Oysa dünya insanların tasarısı dışında bir şeydir. İnsanları insan olmaktan çıkaran nedenlerde bu tasarılarıdır. İnsanlar yücelmek istedikleri için ahlakı uydurmuşlardır. Ahlakta insanları esareti altına almıştır. Hâlbuki insanlar kendi haline bırakılsa doğa onlara ne olduklarını öğretecektir. İnsanları kendi haline bırakmayan etkenlerin büyük dinler ve din adamlarıyla, düşünce üreten filozoflardır.

İnsanlık tarihinde ortaya çıkan düşünceler sistemleri, doktrinleri meydana getirmiştir. Bu düşüncelerin oluşmasına sebep olan bazı etkenler vardır. Bu etkenler bazen toplumun değer yargıları, bazen de yaşamın kendisinden kaynaklanan sorunlardır. İşte bu noktada Nietzsche; soysuzlaşan, çürümeye yüz tutan, kokuşan değerleri, eleştirmiş ve yeni değerler ortaya koymayı, ahlak açısından da bu değerlerin eleştirisini yapmayı başarmıştır.

Nietzsche insanları mevcut değer yargılarına göre derecelendirmiş ve sınıflamalarını bu anlayışa göre yapmıştır. Değerlere bağlı kalan insanları sürü insanı olarak görmüş, toplumsal değerleri eleştiren, bu değerleri onaylamayan insanları özgür insan, her şeyin farkında olan yeni değerler koyan, hiçbir değere bağlı kalmayan insanları da üstinsan olarak takdim etmiştir.

O, sürü insanını; değerlere bağımlı olan, kendilerini idare etme yeteneğinden yoksun başkalarından emir alarak yaşayan, insanlar topluluğu olarak tanımlamıştır. Bu durumun farkında olan uyanık rahiplerin, bu durumu kendi menfaatlerine göre kullandıklarını ve sürü insanına tahakküm ettiğini belirtmiştir. Sürü insanını kurtarmak gerektiğini belirtir çünkü sürü insanı üstinsanın önünde engeldir. Yine de sürü insanına karşı merhamet göstermiş ve bu merhametin nedeni ise sürü insanının bir gün gerçekleri görüp üstinsana yol açacağı umududur.

Ona göre özgür insan, toplumun değer yargılarına bağımlı olmayan, her şeyi kendi idrakiyle anlayan, kendi düşüncesine göre yaşamını sürdüren insandır. Ancak bu

basamak sürü insanı ile üst insan arasında bir köprüdür. Özgür insana giden yol sıkıntılı bir yoldur. O, üstinsana ulaşmanın faturası ne olursa olsun ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Filozof, yaşadığı dünyaya yabancı olmayan, kendi fizyolojik yapısıyla barışık, psikolojik durumunun farkında olan, zayıflıklarını, eksikliklerini, özürlerini gizlemeyen, bütün bunlardan korkmayan, tam tersine bunların üzerine gidebilecek insan tipini oluşturmaya çalışmıştır. Onun düşüncesinde yaşama sırt çevirmeyen, yaşama zevki olan durum ne olursa olsun en zor durumlarda bile çileci olmayı tercih edebilen, sorunlara karşı yaşamamak yerine yaşama evet diyen birey isteğidir, felsefesinin temel taşı bu görüştür.

Nietzsche, egemen sınıfa ve egemen kurallara karşı başkaldırabilecek kişiler vücuda getirmek ister. Bunun içinde çıkar ve menfaat ilişkisine göre değil düşüncesine göre yaşayan, egemen düşüncelere teslim olmayan, hastalıklı düşüncelerini yok eden, eleştiren, ölçebilen, varoluşunun farkında olan insan yetiştirme çabasıyla üstinsan fikrini geliştirmiştir.

Nietzsche, yaşadığı döneme kadar üstinsanın gelmediğini ifade etmiştir. Üstinsanın ortaya çıkmamasının sebepleri arasında inanç ve dinleri saymıştır. Bu noktada ilahi dinleri décadence hastalığına neden oldukları için eleştirmekten geri durmamıştır. Sürü insanının oluşmasına sebep oldukları için din sınıfını suçlar. Hristiyanlığı yaşamın önünde büyük engel olarak görür, bütün bunları üstinsanın meydana gelmesinin önünde engel olarak değerlendirmiştir.

Yaşadığı döneme kadar üstinsanın gelmediğini belirten Nietzsche, bazı insanların sadece üstinsanın bazı sıfatlarına sahip olduklarını ifade etmiştir. Filozofun bu görüşü bazen yanlış algılanmış, bazı insanlar için üstinsan olduklarına dair iddialar ortaya atılmıştır. Nietzsche bir bütün olarak incelendiğinde bu iddiaların yersiz olacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Toplumların yaşamlarını sürdürürken uymak zorunda oldukları bazı kurallar vardır. Toplumu oluşturan bireylerinde aynı şekilde bu kurallara uyum sağlamak zorunlulukları vardır. Toplum ve birey bağlamında oluşan kurallara, ahlak denilmiştir. Düşünce dünyasında var olan düşünürlerden birçokları bu konuyla yakinen ilgilenmişlerdir. Bu konuyla ilgilenen filozoflar ait oldukları toplumun ahlak kurallarına göre fikirlerini şekillendirmişlerdir. Bu nokta da filozoflar ya topluma muhalif olmuşlar, ya da toplumun yürürlükteki ahlak kurallarını savunmuşlardır.

Ahlak tanımlamalarında ortak olan ve ön plana çıkan bazı noktalar vardır. İyi ve kötü olarak nitelenen davranışlar ve bu davranışlara uyma şeklinde ortaya çıkan duruma ahlak denildiğini belirtmekte fayda olacaktır. Nietzsche ahlakı, değerlerin yeniden değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamayla filozof immoralist, bir düşünür olarak görülmüştür. Onun, ahlakı en uç noktaya kadar eleştirmesinin sebebi, ahlakın insanların içgüdülerini yok ettiğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. O, ahlakın ne olduğundan çok neler yaptırdığı noktasıyla ilgilenmiş, bireylerin ya da toplumların ahlaka sahip çıkmalarının sebebini de fertlerin ya da toplumların, ahlakı; kendilerini koruma zırhı olarak görmelerindendir. Düşünür, ahlakın gelenek ve göreneklere itaat olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla ahlakın bize fayda ya da zarar verip vermediğini sorgulamamız gerekmekte, ahlaka bu noktada yaklaşımımız olmalıdır. Nietzsche'nin ahlakı şiddetle eleştirmesine neden olan durum bu sorgulamanın yapılmamasıdır.

Filozofumuza göre insanların ahlak konusuna merak salmaları sadece insanların yorum yapma düşkünlüğünden kaynaklanmıştır. Ahlaki dünya düzeninin ortaya çıkması bu yorumlama sonucudur. Bir takım insanlar iktidar elde etmek ya da iktidarlarını korumak ve iktidarlarını güçlendirmek için ahlakı kullanmışlardır. Nietzsche, bu noktada Rahiplerin ahlakı kullanarak güçlerini pekiştirdiğini belirtmekte ve filozofların ahlak konusunda kiliseye yardım etmeleriyle ahlak felsefeye konu olmaya başlamıştır.

Ahlaki değerlendirmelerde doğru sonuçlara ulaşmak için yeryüzündeki bütün ahlak sistemlerini değerlendirip karşılaştırılmasının yapılması gerekmektedir. Filozofa göre ahlaka kafa yoran filozofların hataları ahlaki değerlendirmelerini sadece içinde bulundukları ahlaka göre yapmalarıdır.

Filozofun hayatın iki yönlü olduğuna dair tasavvuru vardır. Birinci tasavvuru yaşamın yükselen boyutu, ikincisi ise çöken boyutudur. Ahlak bu tasavvurlara farklı şekillerde katkı sağlamaktadır. Hayatın yükselen boyutuna ahlakın katkısı değerlerin daha fazla değer almasıdır. Çöken boyutunda ise ahlak yaşama olumsuz katkı sağlamaktadır. Çünkü zamanın değişmesiyle değerlerinde değişmesi gerekir. Ancak ahlak buna izin vermediğinden filozofun bu noktada nihilizmin pençesine düştüğü ifade edilmektedir. Yaşamın çöken boyutunda ahlak filozofun nihilizme düşürmesi yanı sıra bir de *décadence* teorisini geliştirmesine neden olmuştur. Bazen ahlak insanların kendilerini güncellemelerinin önünde engel oluşturabilir. Ona göre ahlak, en değersiz değerleri bile baş değerler olduğu şeklinde gösterebilir.

Ahlakın bütün insanları eşit şekilde görmesi, göstermesi filozofumuzun şiddetle itiraz ettiği konudur. Nietzsche'ye göre ahlak sadece ait olduğu guruba hükmetmeli başka gurupları etkisi altına almamalıdır. Ahlak bütün insanlara aynı şekilde uygulanmamalıdır. Çünkü toplumdaki ahlak sürü ahlakıdır. Sürü ahlakı sürü içinde geçerli olmak durumundadır. Başka toplumları etkilememesi gerekir.

Nietzsche'ye göre ahlaki hareketlerin ortaya çıkmasıyla ve ahlakın insanlara hükmetmesi durumu insanlar tarafından hep yanlış algılanmıştır. Toplumun faydası icabı ortaya konulan davranışlar, daha sonra gelenler tarafından ahlaki davranış olduğu şeklinde telakki edilmiştir. Ona göre tarih boyunca ahlak hep güçlü olanlardan yana tavır almış ve güçlü olanların hesabına iyi bir şekilde gelişim sağlamıştır.

Filozofa göre iyi ve kötü kavramları, insanların kendilerine göre anlamlandırdıkları kavramlardır. Hiçbir şekilde bunlar başka yerlerden de alınmış değildirler. Aslında dünya da insanların tasarımıdır. İnsanlar bir şeyi nasıl anlamak istiyorlarsa öyle anlamlandırır. Ahlakta dünya gibi anlamlandırma sonucu oluşmuştur. Ahlak insanların en doğal hallerini yok ederek, insanlığa hastalık bulaştırmıştır. Bu hastalığın taşıyıcısı ve bulaştırıcısı büyük dinlerdir. Bundan dolayı ahlak insanlığın gelişmesine engel olduğu için yok edilmesi gerekmektedir. Üstinsanın yaşama kavuşmasının şartlarından biri de ahlakın yok olmasına bağlıdır.

Nietzsche'ye göre yeryüzünde mevcut birçok ahlak sistemi vardır. Ahlak temelde iki kategoriye ayrılmakta; bunlar efendi ahlakı ve köle ahlakıdır. Aristokratik değerlerin çökmesiyle sürü içgüdüleri egemenliğini arttırmıştır. Köle ahlakı topluluk halinde yaşamayı gerektirmektedir. Efendi ahlakına mensup olanlar ayırmaya ve ayrılmaya değer verirler. Köle ahlakına sahip olanlar ise kendilerini zayıf hissettiklerinden dolayı bir araya gelmeye ve bir arada yaşamaya mecburdurlar. Nietzsche köle ve efendi kavramlarını politik ve sosyolojik boyutundan farklı anlamlarda kullanmıştır. Bu kavramlar alt üst ilişkisinden daha öte anlamlar ihtiva etmektedir. Köle ve efendi ahlakı aynı kişide bulunabilir.

Düşünüye göre köle ahlakının karakteri hınç duygusu üzerinde şekillenmektedir. Köle ahlakı müntesipleri davranışlarını gizli yollarla sergilemektedirler. Entrikalardan, gizli, saklı işlerden daha çok hoşlanmaktadırlar. Bu ahlak sahipleri değerleri kendileri koymazlar. Sahip oldukları değerlere göre yaşarlar. Köle ahlakına sahip olanlar, değer ölçülerini menfaatlerine göre oluştururlar.

Nietzsche'ye göre efendi ahlakına sahip olanların değer algısı farklıdır. Bir şeyin değerli olması için efendinin değer vermesi gerekir. Efendi ahlakı mensupları akla göre hareket etmezler, akıldan ziyade duygularına göre yaşarlar. Mevcut değerlere göre yaşamazlar ve kendilerine göre değer koyarlar. Efendi ahlakına sahip olanlar, hayatı dolu dolu yaşamakla beraber doğalarına uygun yaşarlar.

Filozofun eleştirdiği konuların başında Hristiyanlık gelmektedir. Filozoflar bazen inançlara karşı reaksiyon gösterebilirler. Nietzsche'nin aksi tutum takındığı Hristiyanlıktan çok kilise ve din adamları sınıfıdır. Ona göre zayıflar, güçsüzler ve acizler, Hristiyanlığın onlara sağladığı olanaklarla güçlüler üzerine hâkimiyet kurmuşlardır. Hristiyanlık asli değerleri tersine çeviren bir ahlak sistemi ortaya koymuştur. Yaşama karşı olumsuz tavır olan hınç duygusu, insanı yaşamdan soğuttuğu gibi hiçliği isteme duygusunu yani nihilizmi beraberinden getirmiştir. Nietzsche'nin teorisi yaşam istenci ve güçlü olmaktır. Ancak Hristiyanlık bunun tam karşıtı olan durumu vaaz etmiştir. Filozof Hristiyanlığı güçsüzlerin ve sefillerin dini olarak görmüştür.

Düşünüre göre Hristiyanlık ahlak sistemi aracılığıyla asil ruhlu insanları yok etmiştir. Yüksek ruhlu insanların oluşmasına engel olmuştur. Farklı medeniyetlerin anlaşılmasına mani olmuştur. Hristiyanlık ulaştığı her yere virüsünü götürmüştür. Bu inanç ulaştığı noktalara hastalık bulaştırmıştır. İnsanların içgüdülerini yok etmiştir.

Nietzsche'ye göre *décadence* hayatın değişmez olgularındandır. Her canlının ölmesi ve çürümesini ifade etmesi yanı sıra toplumların yaşamını idame ettirmek için yapmış olduğu faaliyetlerin ardı sıra kalan artıkları da ifade eder. Bu kavram anlam itibariyle tıpkı insanlar gibi kurumlarında bir ecelinin olacağını da ihtiva eder. *Décadence* kendisini hayatın bazı yönlerinde göstermektedir. Din ve ahlak bu yönlerin başında gelmektedir. *Décadence* dışa yansımaları bazı duygularla yapmaktadır. Acıma duygusu bunların başında gelmektedir.

Nietzsche'ye göre gücü isteme isteği zayıfladığı oranda hastalık başlar ve bu hastalık çöküş hastalığıdır. Bu durumda *décadence* meydana getirir. İnsanlığın geleceğine zarar veren elemanlar Hristiyanlık ve anarşizmdir. Bu iki eleman *decadence* kümesine aittir. Her ikisi de insanlığın çöküşüne neden olurlar.

Filozofa göre toplumlarda çürüme yani *décadence* kendini bazı işaretlerle ortaya koyar. Çürümeden yana veryansın edenler eski din savunucularıdır. Çürümenin başladığı toplum bitmiş tükenmişlikle suçlanır. Çürüme zamanları daha yumuşak

zamanlardır. Zulüm önemli ölçüde azalır. Son olarak çürüme zamanların zirve noktasında tiranlar ortaya çıkar. Bu tiranlar yığınların ahlaklarına abartılı bir değer verirler. Décadence dönemleri çok kötü zamanlar değildir. Bu zamanlardan çekinmemek ve korkmamak gerekir.

Genel olarak eğitim, bireyleri geleceğe hazırlamak kastıyla yapılan bilgilendirme ve bu bağlamda yapılan her türlü faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Eğitim felsefe alanında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlamalar, filozofların ya da düşünce ekollerinin sistemlerine göre şekillenmiştir. Filozofumuz Nietzsche, varoluş felsefesinin mensuplarındandır. Dolayısıyla Onun eğitim anlayışı da diğer varoluş filozoflarının anlayışından farklı değildir.

Varoluşçulara göre eğitim, bireysel özgürlüğü sağlamalıdır. Yapılacak her türlü eğitim faaliyeti bireyin önünde engel oluşturmamalıdır. Fertlerin birbirine benzemesi için eğitim yapılmamalıdır. Daha doğrusu yapılan eğitim bireyi özgürleştirmelidir. Varoluş felsefesinin eğitim anlayışı bu doğrultuda şekillenmiştir.

Nietzsche'ye göre toplumlar geleneklere bağlı kalarak eğitimi sürdürmeleri ve bu noktada tembellik göstermeleri doğru bir davranış olmayacaktır. Geçmişten günümüze kadar biriktirilen bilgi birikimden nasıl faydalanacağımızı bilmediğimiz gibi bu birikimi arttırmak yerine tamamen israf ediyoruz. Geçmişimizden bize miras bırakılan ahlak, erdem gibi değerler sadece lafta kalan kelimeler haline gelmiştir. Dolayısıyla eğitimcilerimiz sadece ders olsun diye bu konulara girmemelidirler. Gerçek manada ve bu işin içeriğine girmek bir zorunluluk halini almıştır.

Filozofa göre kişilerin eğitimiyle ilgilenen eğitimciler, insanların mevcut seviyelerinin üzerine çıkartacak bilgi beceriye sahip olmaları gerekir. İnsanların, yetersiz oldukları konularda insanlara, yardımcı olmak durumundadırlar. Bireyleri aynı kalıplara sıkıştırarak veya fayda elde etmek kastıyla eğitim yapılmamalıdır. Bu noktada güç ve para odakları kendi istek ve menfaatlerine göre eğitimin şekillenmesini isteyebilirler. Bu durumlara karşı toleranslı olmamak gerekir. Herkesin doğuştan bir yeteneğe sahip olduğunu unutmamak gerekir. Burada önemli olan bireylerin sahip oldukları yetenek doğrultusunda yetiştirilmeleridir.

Düşünüre göre eğitim faaliyeti ciddi bir iştir. Bu faaliyet ciddiyetle sürdürülmelidir. Eğitici olan şahıslarda bazı özelliklerin olması şarttır. Eğitici ahlak fanatığı olmamalı ve farklı ruha düşünceye sahip bireylere aynı şekilde yaklaşım sergilememelidir. Hiçbir inancın etkili olmadığı bir eğitim modeliyle eğitim

yapılmalıdır. Devlet eğitime müdahale etmemelidir. Tabelalarla yönetmelik ve yasalarla gerçek eğitime ulaşamaz. Toplumlar gerçek eğitime toplumların geçmişte beslenmiş oldukları kültürü hâkim kılmalarıyla ulaşabilirler. Moda olan eğilimlerden uzak günün uşağı olmayacak bir eğitim modeliyle eğitim yapılmalıdır.

Nietzsche'ye göre eğitimde güdülmesi gereken amaç devlet işleri için eleman yetiştirmek değil daha yüksek kültüre ulaşma gayesi güdülmelidir. Yüksek kültüre ulaşmanın yolu; görmek için öğrenmek, düşünmek için öğrenmek, yazmak ve söyleşmek için öğrenmektir. Filozof kültür kavramını günlük yaşantıda kullanılan araç gereç ve davranış kalıplarından farklı bir anlamda kullanmaktadır. Ona göre kültür, günlük yaşamın daha üst noktasında var olan kişinin var olma istencini hissettiği noktadır.

Filozofa göre dil, eğitimin vaz geçilmez bir unsurudur. Dil, toplumu geçmişine bağlayan bir bağıdır. Dilin kullanımı gündelik konuşmalarda basın ve yayında kullanıldığı gibi kullanılmamalıdır. Öğretmenin ve eğitim kurumunun asli görevlerinden biride yeni yetişen gençlere sıkı bir dil eğitimini vermektir. Çünkü kişinin anadili, konuşmasını, düşünmesini ve kendisini ifade etmesini sağlayan araçtır. Kişinin sanata düşünceye bakışını belirleyen şey dilini kullanma becerisiyle ölçülmektedir. Dile yaklaşımımız canlı olana yaklaşım sergilediğimiz gibi olmalıdır.

Nietzsche'ye göre halk eğitiminden çok bireyin eğitimi evladır. Yığınları eğitmenin pek önemi olmayacaktır. Çünkü eğitimin gayelerinden biride kahraman insanları ortaya çıkarmaktır. Eğitim insanların bir şablona yerleşmesi için yapılmamalıdır. Tam tersine özgür, yeteneklerini kullanmasını bilen, kendisini aşmasını beceren bireyler yetiştirmelidir. Eğitim, üstinsana ulaştıracak yollar açmalıdır.

Yaşamın bir tecrübe olduğu herkesin malumudur. Nietzsche'de yaşamını tecrübe ederek düşüncelerini geliştirdiğini söylemektedir. Çocukluğu döneminde mutlak manada teist olan düşünür, ömrünün ilerleyen safhalarında ateist olmuştur. Filozof varoluşunu ispatlamak istercesine Hristiyanlık ve bu inanç sistemine ait ne varsa her şeye karşı şiddetle tepki göstermiştir. Dolayısıyla şiddetle eleştirdiği konulara da alternatif sunmayı başarmıştır.

Filozof hayatın güç üzerine bina edilmesi gerektiğini her fırsatta vurgulamıştır. Dolayısıyla yaşam gücünü zaafa uğratacak her şeyin yok edilmesi gerekir. Özellikle metafizik alana ait olan her şey yaşam karşıtıdır. Ahlakı bu anlamda değerlendirmeye tabii tutmuştur. Ona göre yok edilmesi gereken konuların başında ahlak gelir.

Nietzsche, insanı aşılması gereken bir varlık olarak düşünür ve aşılması gerektiğini söyler. Bu boşluğu dolduracak insan üstinsandır. Üstinsan geleceğin vizyon insanıdır. Ona göre oluşabilecek bütün boşluk ve sıkıntıların çaresi üstinsandır. Bu insanın varlığına engel olan ne varsa yok edilmelidir. Düşünür bu noktada Tanrısını öldürmekte, ahlakı yok saymaktadır. Eğitimin bu noktaya göre verilmesi gerektiği gibi yaşamında bu noktaya göre idame edilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- AKARSU** Bedia, Çağdaş Felsefe Akımları, M.E.B. Yay., İstanbul, 1979
-, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yay., Ankara, 1998
-, Max Secheler’de Kişilik Problemi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1962
-, Mutluluk Ahlakı, İnkılap Yay. İstanbul, 1998
- ARİSTOTELES**, Politika, Çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995
-, Metafizik, Çev. Ahmet Arslan, Ege Üniversitesi Basımevi, C.1, İzmir, 1985
-, Nikomakhos’a Etik, Çev. Saffet Babür, Bilgesu Yay., Ankara, 2007
- ARABİ**, Muhiddin, Fusus ül-Hikem, çev. Nuri Gençosman, MEB Yay., İstanbul, 1952
- ATAY**, Hüseyin, Farabi ve İbn Sina’ya Göre Yaratma, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1974
- AFŞAR**, Timuçin, Descartes, Kitap Yay., İstanbul, 1972
- ANSELL-PEARSON**, Keith, Kusursuz Nihilist, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yay, İstanbul, 2. Basım
- BAYKAN**, Fehmi, Nietzsche’nin Felsefesi, Kaknüs Yay., İstanbul, 2000
- BERKOWITZ**, Peter. Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği, Çev. E. Demirel, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2003
- BİLİNGTON**, Ray, Felsefeyi Yaşamak, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997
- BALIBAR**, Etienne, Marx’ın Felsefesi, Çev., Ömer Laçiner, Birikim Yay., İstanbul, 3. Baskı, 2003
- BOLAY**, S. Hayri, Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara, 5.Baskı, 1990
- BUHR**, Manfred-Kosing, Alfred, Bilimsel Felsefe Sözlüğü, Çev. Veysi Bildik, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1999
- BUMİN**, Tulin, Hegel’i Okumak, Kabalcı Yay., İkinci Basım, İstanbul, 1993
-, Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, YKY., İstanbul, 2010
- CELALEDDİN**, Mevlana, Mesnevi, Çev., Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yay., Ankara, 5. Baskı, Ankara, 2008
-, Fihi Ma-Fih, Çev., Abdalbaki Gölpınarlı, Remzi kitabevi, İstanbul, 1959

- CEVİZCİ**, Ahmet, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul, 2003
 Felsefe Sözlüğü, paradigma Yay., İstanbul, 2005
 Felsefe Tarihi, Say Yay., İstanbul, 2009
 Etiğe Giriş, Paradigma Yay., İstanbul, 2008
- DESCARTES**, Metot Üzerine Konuşma, Çev. Mehmet Karasan, MEB Yay., İstanbul, 1967
 Ahlak Üzerine Mektuplar, Çev. Mehmet Karasan, MEB. Yay., İstanbul, 1992
- DOK**, Birol, Nietzsche'nin Nihilizmi, Seba Yay., Ankara, 1996
- DİB**, Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yay., Ankara, 2009
- DEVELLİOĞLU**, Ferit, Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay. Ankara, 15. Baskı, 2001
- ERNST**, Cassirer, İnsan Üstüne Bir Deneme, Çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- ERHAT**, Azra, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 5. Baskı, 1993
- FARABİ**, İhsa'ül-Ulum, Çev., Ahmet Ateş, MEB Yay., İstanbul, 1989, s. 126.
 El-Medinetü'l Fazıla, Çev. Nafiz Danışman, MEB Yay., İstanbul, 1989, s. 47
- GÜNAY**, Mustafa, Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu, Karahan Kitabevi, Adana, 2010
- GÖKBERK**, Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994
- GÖZE**, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 12. Basım, 2009
- GÜLER**, Ali, Eğitimin Tarihi Sosyal Felsefi Temelleri, Punto Tasarım, Ankara, 2008
- GÜNDÜZ**, Şinasi, Yaşayan Dünya Dinleri, DİB, Yay., Ankara, 2010
- GAZALİ**, El-Munkızu Min-Ad-Dalal, Çev., Hilmi Güngör, MEB Yay., İstanbul, 1948
 Gazali, Makasıd El-Felasife, Çev. Cemaleddin Erdemci, Vadi Yay., 2. Basım, İstanbul, 2002
- KEKLİK** Nihat, Filozofların Özellikleri, Köprü Yay., İkinci Baskı, İstanbul, 2001
- KANT**, Immanuel, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Çev. İonna Kuçuradi, T.F.K, Ankara, 1995
- KILIÇ**, Recep, Ahlakın Dini Temeli, TDV. Yay., Ankara, 6. Baskı, 2009
- KUÇURADI**, İonna, Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2009
- KÜKEN**, Gülnihal, İlkçağda Eğitim Felsefesi, Alfa Yay., İstanbul, 2003

- MACINTYRE**, Alasdair, Ethik'in Kısa Tarihi, Çev. Hakkı Hünler-Solmaz Zelyüt, Paradigma, Yay., İstanbul, 2001
- MENGÜŞOĞLU**, Takıyyeddin, Kant ve Scheler'de İnsan Problemi, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1949
-, Felsefi Antropoloji, İ. Ü. Edeb. Fak. Yay., İstanbul, 1971
- MUTÇALI**, Serdar, Arapça – Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995
- NIETZSCHE**, Friedrich Böyle Buyurdu Zerdüşt, Çev. Murat Demir, Nilüfer Yay., Ankara, 2010
-, Dawid Straus, İtirafçı Ve Yazar, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2006
-, Tragedyanın Doğuşu, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2005
-, Ecce Homo, Çev., İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yay., İstanbul, 2010
-, Eğitimci Olarak Schopenhauer, Çev. Cemal Atila, Say Yay., İstanbul, 3. Baskı, 2009
-, Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine, Çev., Gürsel Aytaç, Say Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2010
-, Putların Alacakaranlığı, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yay., İstanbul, 2009
-, İnsanca Pek İnsanca-1, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003
-, İnsanca Pek İnsanca-2, Çev. Nilüfer Epçeli, Say Yay. İstanbul, 2008
-, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2010
-, Güç İstenci, Nilüfer Epçeli, Say Yay., İstanbul, 2010
-, Şen Bilim, Çev. Ahmet İnam, Say Yay., İstanbul, 3. Baskı, 2011
-, Tan Kızılığı, Çev., Özden, Saatçi, Say, Yay., İstanbul, 2011
-, Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası, Çev. Mustafa Tüzel, İthaki Yay., İstanbul, 2006
-, Dionyssos Dithyrambosları, Çev. Murat Batmankaya, Say Yay., İstanbul, 2010
-, Richard Wagner Bayreuth'da, Çev. Mehmet Osman Toklu, Say Yay., İstanbul, 2. Baskı, 2006

-, Gezgin İle Gölgesi, Çev. Murat, Batmankaya, Say, Yay., İstanbul, 2010
-, Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Çev. Gürsel Aytaç, Say Yay., İstanbul, 2009
-, Gelecekteki Felsefe, Çev., Emel Tan, Yönelim Yay., Ankara, 1996
-, Deccal, Çev., Ayça Kaya, Say Yay., İstanbul 2010
-, Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Çev. Ahmet İnam, Say, Yay., İstanbul, 2010
- OĞUZKAN, A. Ferhan**, Eğitim Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1974
- ÖYMEN, Münir Raşit**, Alman Filozofisi, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1972
- ÖZLEM, Doğan**, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Doğu Batı Yay., Ankara, 5. Basım, 2008
- PLATON**, Sokrates'in Savunması, Çev. ve Yorum: Ahmet cevizci, Sentez Yay., İstanbul, 2008
-, Devlet, Çev. Hüseyin Demirhan, Palme Yay., Ankara, 2007
- REDHOUSE**, İngilizce-Türkçe Sözlük, Redhause Yay., İstanbul, 1983
- SAVATER, Fernando**, Nietzsche'nin İdeası, Çev. Saliha Nilüfer, İletişim Yay., İstanbul, 2008
- SCHOPENHAUER, Arthur**, Üniversiteler ve Felsefe, Çev. Ahmet Aydoğdu, Say Yay., İstanbul, 2008
-, Hukuk Ahlak ve Siyaset Üzerine, Çev., Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul 2009
-, Hayatın Anlamı, Çev., Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul 2007
- SENA, Cemil**, Filozoflar Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi, Cilt-4, 1976
- STAUTH, Georg ve Bryan S. Turner**, Nietzsche'nin Dansı, Çev. Mehmet Küçük, Ark Yay., Ankara, 1997
- SUNAR, Cavit**, İslam'da Felsefe ve Farabi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1972
- ŞİŞMAN, Mehmet**, Eğitim Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yay., 4. Baskı, Ankara, 2008
- ŞULUL, Cevher**, İbn Rüşd'ün Siyaset Felsefesi, İnsan Yay., İstanbul, 2009
- ŞERİF, M.** İslam Düşüncesi Tarihi, Çev. Mehmet Yalçıntaş, İnsan Yay., İstanbul, 1990, Cilt-2
- TOSUN, Cemal**, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Yay., Ankara, 2. Baskı, 2002

TUĞRACI, Pars, Türkçe-İngilizce Sözlük, İnkılap ve Aka Kitabevleri Yay., İkinci Basım, 1973

TDV, İslam Ansiklopedisi, Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Mat., İstanbul, , 2. Cilt, 1989

TDV, İslam Ansiklopedisi, Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Mat., İstanbul, 17. Cilt, 1998

UYGUR, Nermi, Güneşle, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997

ÜLKEN, Hilmi Ziya, Felsefeye Giriş-2, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2009

YALOM, Irvin D., Nietzsche Ağladığında, Çev. Aysun Babacan, Ayrıntı Yay., 40. Basım, İstanbul, 2011

WEST, David. Kıta Avrupa Felsefesi, Çev. A. Cevizci, Paradigma, Yay., İstanbul, 2008

MAKALELER

DEMİR, Necati, İnsan Hakkındaki Bazı Felsefî Görüşler Üzerine, Felsefe Dünyası, 2.Cilt, Sayı:40, Ankara, 2004

ÜREK, Ogün, Nietzsche'de Bilgi-Yaşam İlişkisi, Felsefe Dünyası, 1.Cilt, Sayı:47, Ankara, 2008

WEB KAYNAKLARI

<http://tr.wikipedia.org>

ÖZGEÇMİŞ

Pertek Çukurca’da 1978 tarihinde doğdum. İlkokulu köyümde ortaokul ve lise tahsilimi ise Pertek İmam Hatip Lisesinde tamamladım. Atatürk üniversitesi Erzincan İlahiyat Meslek Yüksekokulunu bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisans tamamlama programında lisans eğitimimi tamamladım.